

8287

ఆంధ్రులు-చరిత్ర

డాక్టర్ నేలటూరి
వేంకటరమణయ్య ఎం. ఏ పి. హెచ్. డి.

ప్రచురణ :

ఆంధ్రసాహస్యత పరిషత్తు, హైదరాబాదు.

ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు

వచనము : ౭

డాక్టర్ నేలబూరి వెంకటరమణయ్యగారు ఎం. ఏ. ఓ. హెచ్. డి.

మున్నటి

ఈ సంవత్సరము ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు పక్షమున చరిత్ర. సాహిత్యము, విద్య, విజ్ఞానము అను విషయాలను గురించి విజ్ఞాన దాయకములగు ఉపన్యాసములను ఇప్పించుటకు నిశ్చయించినాము. ఆ ఉపన్యాస పరిషత్తులో చరిత్రను గురించి మువ్వసిద్ధ పరిశోధకులగు డాక్టరు నేలదూరి వెంకటరమణయ్యగారు ఎం. ఏ. పి. హెచ్. డి. ఆంధ్రుల చరిత్ర అను విషయములను గురించి పరిషత్తు ప్రార్థించగా అంగీకరించి ఈయెదు ఉపన్యాసములను రెడ్డి విద్యార్థి వనతి గృహమున ఆగష్టు ౨౧ నెప్టెంబరు ౧ లేమిలలో నొసగి యుండిరి, ఆంధ్ర పాఠికలోమనునకు పీటిలోని అమూల్యాంశములను తెలియజేయు ఉద్దేశముతో దీనిని ప్రకటింపబడుచున్నాము. దయతో ఉపన్యాసములను ఇచ్చుటకు అంగీకరించి వానిని పుస్తకరూపముగా ప్రకటించుటకు సమ్మతించిన శ్రీ డాక్టరు వెంకటరమణయ్యగారికి ధన్యవాదములు, శ్రీ డాక్టరు వెంకట రమణయ్యగారి ఈ ఉపన్యాస నభలలో నొక దానిని అధ్యక్షత వహించి నిజాంకళాశాల చరిత్ర అధ్యాపకులగు శ్రీ శిరుగూరి హనుమంతరావు ఎం. ఏ. ఎల్ టి. అధ్యక్ష అధిభాషకుమును ఈ పుస్తకమునకు ఉపోద్ఘాతముగా ప్రకటించుచున్నాము. వారికి కూడా మూర్తిరక్షితాభి వందనములు.

ఆంధ్ర సారస్వతపరిషత్తు

హైదరాబాద్

தேதி: 31-10-1950

ప్రతిజ్ఞాల హనుమంతరావు

కార్యదర్శి

ఉపోద్ఘాతము

సుప్రసిద్ధ చాత్ర పరిశోధకులగు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి రెండవ ఉపన్యాసమునకు అధ్యక్షత వహించమని నన్ను కోరినందులకు పరివత్తు కార్యసిర్వాహకులకు కృతజ్ఞతా వందనములు. సుమారు 20 సంవత్సరములనుండి చాత్ర పరిశోధనయందు, యేకాగ్రతతో కృషి చేసి, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ చాత్ర పరిశోధనశాఖకు కీర్తి తెచ్చినవారిలో నీ మణియ్యగారు గొరకు. 1914 వ సంవత్సరమునకు పూర్వము, యూనివర్సిటీ విద్యులలో పరిశోధనకు తగిన అవకాశములు ఉండలేదు. అటుతరువాత, సుప్రసిద్ధపండితులు పరిశోధకులగు కీర్తి శేషులైన కృష్ణస్వామి అయ్యంగారువారు, విజయనగర చాత్రపరిశోధనకు పునాదివేసి, Epigraphic department లో పనిచేసిన శ్రీ వెంకయ్య, కృష్ణశాస్త్రిలవారి పరిశోధనలను, పరిశోధకులకు, విద్యార్థులకును ఉపయోగకరముగా సుండునటుల చేసిరి. 1928 వ సంవత్సరమునందు, విజయ నగర చరిత్రను, B. A. Honors M. A విద్యార్థులు పఠించు విషయములలో నొకటిగా యేర్పాటు చేసినప్పుడు, శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు మదరాసు క్రిస్టియన్ కాలేజీలో చరిత్రోపన్యాసకులుగా నుండి, విజయనగర చరిత్రను దు పరిశోధనచేసి, వారి పరిశోధనాసామర్థ్యము వలన, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయముందు, Reader in Indian History and Archaeology పదవిని సంపాదించిరి. సుమారు 20 సం॥లు. వారి కాలమంతయు పరిశోధనయందు వినియోగించుటకు అవకాశము కలిగి రది. పరిశోధన చేయు పండితులకు మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమును, Intermediate, B. A. లెవెలులకు పాఠముచెప్పవలసిన అవసరములేదు. B. A. (Hons) M. A. లెవెలులకు కూడ, వారిప్రముఖ చిన్నపుడు వారు పరిశోధన చేయు విషయములను గురించి, సంవత్సరము

సకు 10, 12 ఉపన్యాసములు ఇచ్చినచాలును. పరిశోధనకు ఇంటర్, బి. ఏ. పాఠములకు సంబంధములేదు. మన విశ్వవిద్యాలయముందు, తగిన చరిత్రపరిశోధన జరగవలెనని, పరిశోధకపండితులను, దీనిము సకు మూడుగంటలుపన్యాసకులుగ నుడవలెనని కోరకూడదు.

శ్రీ వేంకటరమణయ్యగారు 1938 వ సం॥నందు, మద్రాసు విశ్వ విద్యాలయ సహాయమునుపొంది విజయనగరమునుగూర్చి Origin of the city and Empire అను పుస్తకమును ప్రచురించిరి. రెండుసంవత్సరములతరువాత Stories in the history of the third dynasty of Vijayanagara అనుగ్రంథమును ప్రచురించిరి. తరువాత కల్లుపెరియు విజయనగరము చిన్న పుస్తకమువచ్చెను. మహమ్మదీయ ఆధారములను విక్రీణి శ్రమలో పరిశీలించి, Epigraphic depth నో శ్రీ కృష్ణమూర్తీగారి సలహా అనేవిషయములందు తీసికొని, చాళుక్యకర్జునమును, భాషాకర్జునమును, కినుపూచి, మసమని న సిం చు తెలింగానా ప్రాంతము, ప్రాచీనచరిత్రము విపులముగా పోషించి 1939 వ సం॥ వత్సరముందు వెలుగోటివారి వంశావళియను గ్రంథమునకు విలువైన పీఠికయు 1942 వ సం॥వత్సరమునందు కాశీయ ప్రతాపగుప్తాని కాలముగురించి. muslim expansion in South India

అను పుస్తకమును, ప్రచురించిరి. వారు మద్రాసు యూనివర్సిటీ ఉద్యోగమువదలి రెండుసంవత్సరములు శావచ్చుచున్నది. కొద్దికాలము క్రిందటనే, Further sources of Vijayanagar History అను మూడు సూచికల పుస్తకములో వారు మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమునకు చేసిన సేవముగీసినది. మొదటిసంచిక, సరిష్ట ప్రముగా విజయనగర చరిత్ర రెండవసంచిక మనభాషలో శాసనముల సంపుటము. మూడవసంచిక యందు ఈ శాసనములు ఆంగ్లములో భాషాంతరీకరణము చేయబడినవి.

శ్రీ వేంకటరమణయ్యగారి వయస్సు 57 సం॥లు. ఆంగ్ల విశ్వ విద్యాలయములందు 65, 70 సం॥ల వరకు పరిశోధకులు నూతనవిషయములను కనుగొని విజ్ఞానాభివృద్ధికితోడ్పడుచున్నారు. డాక్టర్ వేంకటరమణయ్యగారు ఆంధ్రచారిత్రక విజ్ఞానమునకు సహాయముచేయుటకు తగిన

వారు భాషాజ్ఞానము, శాస్త్రజ్ఞానము. పాశ్చాత్య పరిశోధకవిధానముల జ్ఞానము కలిగియున్నవారు. ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయములో నేమి, హిందూ మహమ్మదీయ హైదరాబాదువాస్తవ్యులగు ధనవంతుల సుస్తాభ్యాసాగారములలో నేమి, అమూల్యమైన సంస్కృత, అంధ్ర, కన్నడ, మహారాష్ట్ర నాగరికతను నెల్లదేశీయులసహజములనేకములు గలవు. అందువరిశోధకులునక్క-వ. పరిశోధనకు కావలసినప్రోత్సాహము, అన్వేషణ అభిప్రాయభేదము లున్నప్పుడు ఉపావలసిన సహనముతక్కువ. మనమందరిమూ శ్రీ రమణయ్యగారు ఇక్కడనున్న పరిశోధనవిషయమును ప్రోత్సహము గలుగ చేసినందులకు వారికి మనవందనములు.

హైదరాబాద్ | శ్రీసీరుగూరి హనుమంతరావు M. A. L T.
 తేది: 31-10-50 | నిజాంకిరాజుల చక్ర అధ్యాపకులు

[శ్రీ విజయనగర సామ్రాజ్యమునకు, దక్షిణదేశమునకు, ప్రసిద్ధి కలిగిన త్రిమితాపాద్యులవారి మిక్కిలి గౌరవముకలిగెను. మొదటి విజయనగర వంశము వారు విద్యానిర్మలనారికిని కృష్ణదేవరాయలువారు శ్రీ వ్యాసరాయలువారికిని ఆగ్రహారము కీ రామానుజులు దాండువారికిని ఆదరముచూపెను.]

భారతదేశ చరిత్ర — ఆంధ్రులు

ఆంధ్రసారస్వత పోషితువాడు నన్ని చుట్టకు ఉపన్యసించుటకు రప్పించి కరము గౌరవించినారు. వారిమొదట తత్త్వజ్ఞుడను, ఇది చరిత్రనొల్లనియుగము. ఇప్పుటివారికి పూర్వ వృత్తాంతముతో పనిలేదు. వారి దృష్టి భౌతిక రసాయనాది శాస్త్రములందు లగ్నమైయున్నది. ఉద్యోగ విషయందు వానికిగల విలువ చాలతక్కువలేదు. కేవలము దేశీయార్థికాభివృద్ధిని పరమావధిగా దలచు ప్రభుత్వాధిపతులు అట్టి ఆభివృద్ధికి దోడ్పడు భౌతికాది ప్రకృతి శాస్త్రములయెడ వలపక్షము జూపుట యబ్బురపాటుకాదు. మరియు యుద్ధమారణకర్మకు అవియుపయుక్తములైనట్లు చరిత్రకాజాలదు. స్వాధికార సంస్థాపనకొరకు ప్రపంచ శాంతికి భంగమును కలిగించి, యుద్ధప్రయత్నములెడల గలక సేయుచుండు రాజ్యములును వ్యాపారసంస్థలును యెల్లెడలను త్రవ్వి తొండములుగ గలవు. వారి పుడును నూతన మూలబోవకరణ నిర్మాణమునకు దారులు వెదుకుచుండు, క్రొత్త క్రొత్త రకపు విచారములను, యంత్రనిర్మితాగ్నేయాస్త్రసంఘమును ఆటం హైప్రదనాదిబాంబులను ఉత్పత్తిగావించి తన్మూలమునతమ యధిరాజ్యములను స్థాపించుటకునానా దేశపాలకులును ఇప్పుడిట్లుపాటు పడుచు పుట్టు మూరెఱుగని యంత్రముగాదు. వాంఛిత ఫలసిద్ధిపొందుటకు వీరికిందరికిని భౌతికరసాయనాది శాస్త్ర విచక్షణుల సహాయమత్యంతావశ్యకము. కావున వారికెల్లయెడలను ఆశ్రయము సుసాధ్యమగుచున్నది. చరిత్రకారులకు ఆశ్రయము రానురాను శతవిపాణముగుచున్నది. యీకారణమున, చరిత్ర పఠన మెవ్వరిని రుచిపక పోవుచున్నది. కేవలము సకుపకరణ పని చేయు అధినిగావిన

వెన్నెలగదా! చరిత్రవతనమున నానీకమునకుగల యనాదరము మన విశ్వవిద్యాలయములందు ప్రతిఫలించుచున్నది. ప్రకృతి శాస్త్రము సభ్యసించు విద్యార్థులసంఖ్యతో చరిత్రాధ్యాపక విద్యార్థుల సంఖ్యను జోల్చి చూచితేనే హిక్మీవిషయము దెల్లముకాగలదు. యూపరి స్థితులందు ఆంధ్రవాఙ్మయ పరిషత్తువంటి సంస్థచారిత్రకసాంస్కృతికవిషయములయందు అధిమానముంచి చరిత్ర పరిశోధకులను రచయితలను ప్రోత్సహింప జొరకొనుట కడుప్రశంశనీయము. కావున వారిని చారిత్రకులపక్షమునను సాంస్కృతికవిషయ సంగ్రహకుల పక్షమునను ఆంధ్రవాఙ్మయ పక్షమునను వందించుచున్నాడను.

‘భారతదేశ చరిత్ర-ఆంధ్రము’ అను విషయమై నన్ను పర్యవేక్షించు మని పరిషత్తువారి యాదేశము. భారతీయభూమియమునకు ఆంధ్రులెంతవఱకుగానభూతులు? అని ప్రశ్నించు నేనరసిక చరము గావించుకొంటిని; తననుగుణముగా ప్రస్తుతముపర్యవేక్షింపజేసినాడను. చెప్పనగినవిషయము మూలము; చక్కగా వివరింప నలయునన్ను ఒక పెద్ద గ్రంథము వ్రాయవలసి యుండును. దానిసంతయు వివరించుటకు నాకవకాశములేదు. మీకు వినుటకు నీర్వును ఉండును. కాట్టి విషయమును నమస్తముననా నేర్చినకొలదిసంగ్రహపఱచి రెండు ఉపన్యాసములలో జెప్ప నొచ్చితిని. మొదటి ఉపన్యాసమున రాజకీయరంగమున నాంధ్రులు భారతాభివృద్ధియమున కెన్నోరోడ్డువీధి వికసించు చున్నాడను. రెండవదానియందాంధ్రులు భారతీయ సామ్రాజ్యమున పెంపొందింపిరో తెలుపుచున్నాడను.

ఆంధ్రులనెవ్వరో, వారెచ్చటివారో ముట్లమొదట విచారి వదాయున్నది. ఆంధ్రులను మాటకు రెండు విధములుగా నగ్రము చెప్పవచ్చును ౧) ‘ఆంధ్రజాతి’ అనినవారు’ అని. ౨) ‘ఆంధ్రదేశమున నివసించువారు’ అని,

౧. ఆంధ్రనామానికితమన ప్రత్యేకజాతి మొక్కటి యితలేయ జాగ్రహణమున జేర్చబడి యున్నది. ౨ శ్యామిత్రిణి నూర్పురు పుత్రులు అను. అందు మొదటి యే. కిమ్మడిలో మనకు పనిలేదు;

తక్కిన యేఁడుండే ప్రస్తుత ప్రకరణమున ప్రస్తావింపదగినవారు. వారిని ఆర్యాశ్రమముల సరిహద్దులలోనివనించునట్లుతఁడుశపించెను. వారే ఆంధ్ర పుండ్ర శబర పులిందమూరి బాదిజాతులవారు. వీరెచ్చటివారో ఐతే యబ్రాహ్మణమున జెప్పియుండలేదు. ఆంధ్రులప్రశంస పురాణములందు దును గలదు. మత్స్యపురాణమున ఉత్తర దేశములను వర్ణించు పట్టున

“బాహ్లికా వాట ధానాశ్చ జభీరాఃకాలకేయకాః
పునఃశ్రేష్ఠాన శూద్రాశ్చ ప్లవాశ్చాత్తఖండికాః”

అనికలదు- ఇట్లే భాగవత పురాణమున ఉత్తర దిక్ప్రజలను వర్ణించు సందర్భమున,

‘కిరాతహూణాః యవనానన్ధ్రాః కజ్జుఖశాశకాః’

అనియున్నది. ఇందువలన నాంధ్రులు బాహ్లిక వాటధానాభీర కాలకేయ శూద్రవల్లవాశ్చ ఖండిక కిరాతహూణ యవనకజ్జు ఖశ శకాదుల వలె ఉత్తర జనపదములవారని తెల్లమగుచున్నది. వారి వాస్తవ నివాసస్థానము గనుగొనుటకు పురాణములందు కొంత సాధన సామగ్రి కలదు. పురాణములందు భారతవర్ష భూగోళమును వర్ణించు నధ్యాయముక్కటి కలదు. అందు ఆఱు సదుల కున్నట్టి స్థానముకటి పేర్కొనఁజేయున్నది. ఇవి యన్నియు హిమవర్షములోని బింగనర మను సరస్సున బుట్టును. ఆమూరు సదులలో మూఁడు పశ్చిమముగ ప్రవహించును. అందొకటి సీతా, రెండవది చక్ర, మూడవది సింధు. ఈ మూడింటియందును సింధునదిని గుర్తించుట సులభము. అదిఇప్పటి మన సింధునదియే. తక్కిన రెంటిలో సీతానది హిమాలయమున కుత్తరమున చీనాదేశమునుండి జంబూద్వీపమునకు వచ్చు మార్గమున నున్నట్లు జాధయోత్రికుఁడు యువకాశ్మీగు వ్రాసియున్నాడు. మూడవదియగు చక్రనదిని గుర్తు పట్టుటకు కొంత శ్రమ పడవలసియున్నది. ఈ పరిశోధనకు ప్రారంభించుటకు ముందొక్క విషయమును స్మరణకు

దెచ్చుకొనవలసియున్నది. పురాణోక్త భారతవర్షము ఇప్పటి భారత దేశమువంటి సంకుచిత భూమండలముగాదు. హిందూస్థాన పాకిస్తాన ములు రెండును అందిమిడియుండుట ప్రత్యేకించి చెప్పవలసిన యావశ్యకతలేదు. బయ్యచిస్థా నాఫ్ ఘాస్థానములును బాకుపర్వంతమువ్యాప్తమైన రాష్ట్రమంతయు భారతవర్షాంతర్గతమే, గ్రీకులనాడు గూడ హిందూకుష పర్వతశ్రేణి కన్యల బాకుపర్వంతముగల రాజ్యమునకు వైటు ఇండియా యను పేరుండెను. ఈ యంశమును జ్ఞప్తియందుంచుకొని చక్షునదిని గుర్తించుటకు దొడగువము. ఇది ఆకస్మికము. దీనికి మరవారు అక్షు (సం. అక్షి = కన్ను) అని గ్రహించిరి. దీనికి 'పక్షు' 'పంక్షు' అను రూపాంతరములును సంస్కృత వాఙ్మయమున గలవు. మంగోలియ భాషలో 'బక్షు' అనియు, తిబేతీయ భాష యందు 'పక్షు' అనియు, చీనా భాషలో పాతుస్ లేక ఫాతుస్ అనియు పేర్లు. యువశాస్త్రాంగు అక్కిసునదిని 'ఫాతుస్' అనియే పేర్కొని యున్నాడు. అక్షునదియే యనుటకు సంశయములేదు.

పురాణములందు చక్షు నదీతీర దేశము లిట్లు పేర్కొనఁబడి యున్నవి. వాయుపురాణమునందిట్లుకలదు.

అథచీనమరూంశ్చైవ నర్జణా ననామూలికాన్
సాంధ్రాంస్తుపారాంస్తంపాకాన్ పహ్లావాన్ దరదాన్ శకాన్
ఏతాన్ జనపదాన్ చక్షుః స్థావయస్తీ గతోదధిమ్॥

మత్స్యబ్రహ్మాండ పురాణములందు చక్షునదీతీరమందలి ప్రజలలో నాంధ్రుల ప్రస్తావముగేదు, మత్స్యపురాణమునందు.

అథచీనమరూంశ్చైవ కాలికాన్ శైవ శూలికాన్ తుమరాం
బర్బరానర్జణాన్ పహ్లావాన్ పారదాన్ శకాన్
ఏతాన్ జనపదాన్ శ్చక్షుః స్థావయ్యోదధిజ్ఞతా అనియు

బ్రహ్మాండమున,

అథచీన మరూంజైవ తాలాంశ్చ మనమూలికా

భద్రాంస్తుషారాణంపాకా భాహ్లావా పారటాన్ ఖశాన్
ఏతాన్ జనసదాంచక్షుః స్థానయన్తీగలోదధిమ్ ।

అనియు కలదు. మత్స్యబ్రహ్మాండ పురాణములందీపట్టున ఆంధ్రప్రశంనలేకపోవుటకు నాకొక కారణముతోచుచున్నది. వాయు పురాణమునందు 'సాంధ్రాణ్తుషారా' అని చెప్పియుండుటవలన ఆంధ్రులును తుషారులును కలసి యొక్కజాతిలోని వారుగ పరిగణింపఁ బడుచుగడిరనుట తెల్లము. మత్స్యబ్రహ్మాండ పురాణకారులు తుషారులను బేర్కొని యుండుటవలన ప్రత్యేకించి వారిలో నొక తెగవారైన యాంధ్రులను బేర్కొనవలసిన యావశ్యకత లేదని వదలియుండ వచ్చును. ఈ యూహ సరియైనదని నానమ్మకము, ఏలయనగా ఆంధ్రుల పేరెత్తిని మత్స్యబ్రహ్మాండ పురాణములు రెండును మూలికులను, పష్టావులను, తుషారులను పేర్కొని యున్నవి. ఇందు మొదటి రెండు తెగలవారును ఆంధ్రజాతికి జెందినవారే మూలకులు మన ములకలే. ములకనాడు వీరి పేరబడిగిననాడే. ములకనాటి బ్రాహ్మణులెల్ల మూలకుల సంతతివారే ఇట్లే పష్టావులు దక్షిణాంధ్రమునను ద్రావిడదేశమునను దాదాపేటవందల యేండ్లు రాయచాలన మొనర్చిన పల్లవులే. తుషారులు మాత్రము తరువాతి భారతదేశమున గానరారు, వీరు బాకు పరిసర మధ్యాసియా యుండే నిలిచిపోయినట్లున్నది. వీరిని తరువాతి యుగమున తుఖారులని పిలిచెడివారు. వీరిభాష తుఖారభాష. ఆంగ్లమున దీనికి తుఖారిష్ అనిపేరు. ఇటీవల ఈభాషయందు రచించబడిన గ్రంథములుకొన్ని బయలువడినవి. అది యార్యభాష కుటుంబమునకు జెందినదని నిశ్చయమైనది.

ఇంతవఱకు చెప్పినదానియందు సారాంశమేమనగా,

౧. ఐతరేయ బ్రాహ్మణమున ఆంధ్రుల ప్రస్తావమున్నను, వారి నిలయమెద్దియో యందు పేర్కొనియుండలేదు.

౨. పురాణములలో నాంధ్రులు తుషారమూలక పహ్లావాదు లతోగూడ, హిమవర్షముగోని బిందసరమును నుత్పత్తియై యుత్తర వాహినిగ ప్రవహించు చక్షునదీతరమున నివసించుచుండినట్లు చెప్పి యున్నది.

౩. చక్షునదియే ఆక్షులేక ఆప్సనది. ఇదియే ఇప్పుడు ఏరల్ నముద్రమున బడుచున్నది.

౪. కావున మనకు లభించిన యాధారములను బట్టి చూడగా నాంధ్రుల యూదిమ నివాససానము ఇప్పటి యాఫ్ఘాన్ స్థానమునకు త్తరమున నుండు మధ్యాసింహాయని తేలుచున్నది. తక్కిన ఆర్యుల వలెనే వీరును దక్షిణముగ భారతదేశమునకు వలసలువచ్చి తుదకు దక్షిణాపథమున సిరనివాసములేర్పాటుకొనిరి. వీరు నెలకొన్న దేశమునకే ఆంధ్ర దేశమని పేరు వచ్చినది.

ఆంధ్రులు దక్షిణాపథమునకు వచ్చినదెప్పుడు?

ఆంధ్రులు దక్షిణాపథమున కెప్పుడు వచ్చిరో నిశ్చయించి చెప్పుటకు వీలులేదు. బౌద్ధ వాక్యముల ఆంధ్రజాతి జెందిన మూలక ఆశ్వుకులను తెగలవారు పేర్కొనఁ జియున్నారు. మూఁకుల ముఖ్య నగరము ప్రతిష్ఠానము; ఆశ్వుకుల లేక ఆశ్వుకుల ప్రధాన పట్టణము పోతన. రెండును ఇప్పటి హైదరాబాదు రాజ్యములోనివే. ప్రతిష్ఠానమే ఇప్పటి పెర్షియా; పోతనయే ఇప్పటి బోధన్య కాని పై సెప్పిన బౌద్ధ గ్రంథము లెప్పుడవి రచింపఁ దేనో తెలియదు; కావున యాంధ్రుల యాగమన కాలమును నిర్ధారించుటకవి సాధకము గాకాలవు. కాని మౌర్యయుగమువ్వుటికి యాంధ్రులు దక్షిణాపథమున నెలకొని యుండి

రని యవన గ్రంథములవలన దెలియవచ్చుచున్నది. సెల్యూకసు నికే
టూరసు యవనరాజు చంద్రగుప్తమౌర్యుని యాస్థానమునకంపిన రాయ
బారి మెగాస్థినసు నతడు భారతదేశమున దాను కన్న విన్న విష
యముల నన్నిటిని ఇండికాయను గ్రంథమున వర్ణించి యున్నాడు.
అందు ఆంధ్రులను గూర్చి యతఁడట్లు వ్రాసియున్నాడు. 'ఆంధ్రరాష్ట్ర
మున 30 కోటలచే సంరక్షితమైన పట్టణములును వారి సైన్యమున
100,000 పదాతులును 2000 గుఱ్ఱములును 1000 ఏనుగులును
గలవు' అని. చంద్రగుప్తుడు మౌర్యసామ్రాజ్యమును స్థాపించినది
క్రీ. పూ. 325 న సంవత్సరముననని సునిశ్చయమైనది. అప్పటికి ఆం
ధ్రులు దక్షిణాపభ్రమన గొప్ప రాజ్యమును స్థాపించియుండుటవలన
వారంతకు కనీసముక నూతన స్థితి మందైన నచటికి వచ్చి నెలవులేర్ప
రచుకొని యుండవలయును. కావున వారి ముఖ్యమన కాలము క్రీ.పూ.
31 వ శతాబ్దము యంతవచ్చునని మనము ఆత్మకలికము నంగీకరింప
వచ్చును.

ఆంధ్రులజాతి - వారిశాఖలు

ఆంధ్రులగూర్చి వాదపరివాదములు పెక్కిండుగ నడచు
చున్నవి. పరిశోధకులు పాస్తరు విరుద్ధసిద్ధాంతములను వెలిబుచ్చి
యున్నారు. ఆంధ్రసోలూర్యులుగాదు; ద్రావిడజాతి? జేందినవారని
పెక్కిండు వాదనలు. అది సరికాదు, వారార్యులేయని కొందఱు
చెప్పదురు. ఉభయ పక్షములవారును వారివారి కనుకూలమైన యుప
పత్తులను జూపి తమ వాదమును నెలకొల్పి బ్రయత్నము జేసియు
న్నారు. ఈ యుభయవాదముల ఖండిన మాడనములకిచట నవకాశము
లేదు. కాని లభ్యమైన యాధారములబట్టి చూడగా నాంధ్రులను
ద్రావిడులని యనుకొనుటకంటె ఆర్యులనుటయే యుక్తమని తోచుచు
న్నది. ఈ సందర్భమున రెండు ముఖ్యాంశములను మనము దృష్టియం
దుంచుకొనవలసియున్నది.

౧. ఇంతవరకు మనకుపట్టిన మైన చరిత్రాధారముల యందెందును ఆంధ్రుల జాతి యిట్టిదని చెప్పియుండలేదు. శబరపులిందాదులలో గూడ వీరినైతరేయ బ్రాహ్మణమున బేర్కొని యుండుటచేత ఆధునిక పరిశోధకులు వారనార్యులని యూహించిరి; కాని,

౨. వాయు పురాణము వారిని తుషారులలో గలిపి వారిరువురే కజాతికి జేరినవారై నట్లు సూచించియున్నది. తుషారులభాష యార్య భాషాకుటుంబమునకు జేరినదని ఇంతకు పూర్వము నుడివియున్నాను. తుషారులవలె నాంధ్రులును తుషారీయ భాషనో లేక తిత్సదృశమైన మఱియొక భాషనో మాట్లాడుచుండి యుండవలయును. భాషనుబట్టి జాతిని నిర్ణయించుట సరికదని భాషాశాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుదురు. ఈ న్యాయము సనుసరించి మనము ఆంధ్రులుజాతిచే నార్యులని చెప్ప శంకించినను, వారార్యభాషా కుటుంబమునకు జేరినయొక భాష వాడుచుండిన ప్రజలని యొప్పుకొనవలసియున్నది.

ఆంధ్రులొకజాతివారై నను వారియందు భేదములు లేకపోలేదు. ఈయంశమింకనుచక్కగచరిత్రకారులదృష్టికెక్కలేదు. తాత్కాలికమున పెక్కు విపరీత వాదములు తలచూపినవి. పురాణములన్నియు నేకగ్రీవముగ సాతవాహను లాంధ్రులని ఘోషించుచుండ వారాంధ్రులు కారని పెక్కురాధునిక చరిత్రపరిశోధకులు వాదించుచున్నారు. దీనికి ముఖ్యకారణము సాతవాహనులు తమశాసనములందెచ్చటను దాము ఆంధ్రులమని చెప్పుకొనక పోవుటయే. రాజులు తమ శాసనములందు వంశమును కులమును బేర్కొనుటయాచారము; జాతిని పేర్కొనుట వాడుకయందుండినట్లు తెలియరాదు. జాతిని తమశాసనములలో జెప్పుకొనక పోయినంతమాత్రమున వారాంధ్రులు కాకపోలేదు. ఆంధ్రజాతియందనే గణములు గలవు. ఒక్కొక్క గణమునకును ప్రత్యేక నామముండెడిది. వానియందు సాతవాహనగణ మొక్కటి. పల్లివాళ్ళక మూలకులని నింతకు పూర్వమే పేర్కొని యున్నాడను; వీరుగాక

కలింగ సాలంకాయన బృహత్పలాయనేత్యైక హిరణ్మకపూగీయాది గణములు కొన్ని ప్రాచీనాంధ్రదేశ శాసనములందు పేర్కొనబడి యున్నవి.

మఱియు నన్యజాతులవారనేకులు ఆంధ్రులతో గలసి కాల్వ మమున నాంధ్రులై పోయిరి. ఆంధ్రులు దక్షిణావధమునకు వచ్చినప్పు డది ిర్జన ప్రదేశముగాదు. రామాయణకాలముప్పటి దానికి జనస్థాన మని పేరుకలిగినది. ఇది చరిత్రకు పూర్వయుగమునాటిమాట. అప్పు డిచ్చటనుండినవారు నేటి కోయ ఖాంశబా చెంచు జాతులవారి పూర్వులని భేషాచి శాస్త్రజలయభిప్రాయము. ఆంధ్రులీయాదిమ ప్రజల నెలవుల నాక్రమించుకొన్నను వానిని యడపాడ లేకుండునట్లు ధ్వంసము నేయలేదు. రాజ స్వాశక్త్యైక్యములగు కొండలు దుర్గము సర్వతారణ్యసీమలకు వలసలేగినను పెక్కండు జన్మభూమిని విడువక నాంధ్రుల యధికారము నంగీకరించి కాలక్రమమున వారిలో గలిసి పోయిరి.

ఈ జాతుల కలయిక ఆంతట నాగిపోలేదు. చారిత్రక యుగము నందుగూడ అన్యజాతులవారనేకులు ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చి యచ్చట సిరినివాసము లేర్పఱచుకొని కాలక్రమమున నాంధ్రులై పోయిరి. ఇట్లాంధ్రప్రజయందు గలిసిపోయిన అన్యజాతులవారిలో ప్రథమమున బేర్కొనదగిన వారరవలు. తమిల దేశపుట్టు స్థల సరిహద్దు ప్రాంతమునకు గడు ప్రాచీనకాలమున ఆరువావడతలై యుచిపేరు. ఇచటి ప్రజలరవలు. వారాడుచుండిన భాష భ్రష్టతమిలము. ఈ యరువావడతలై దక్షిణమున పాలారు తటమునుండి యుత్తరమున కృష్ణపర్వతము వ్యాసించి యుండె ననుటకు గొన్ని నిదర్శనములు గలవు. ఆంధ్రులకీ యరవలు దక్షిణమున పారుగువారు? వీరిభాష తలివను పోలియుండుటచే తమిలము దమిలనుని పిలువక అరధమని నామకరణము గావించిరి. ఆమాట యే నేటికిని చునభాషయందు స్థిరమై నిలిచిపోయినది. క్రమక్రమముగ

నాంధ్రులు దక్షిణముగ వ్యాపించి ఇప్పటి ద్రవిడ మండలము వఱకు గలయ నాపడతల రాష్ట్రము నాక్రమించుకొనిరి. అరువాపడతల యాంధ్రదేశమున గలిసి నామమాత్రావశిష్టమైపోయినది. అచటిప్రజలాంధ్రులైరి. తరువాత పేర్కొనదగిన యన్యజాతి ప్రజలు తమిళులుముఖ్యము గవీరు చోలమండలమునుండి వచ్చిరి. కరికాలచోళమహారాజు దక్షిణాంధ్రము సంతటిని జయించి స్వాధీనము జేసికొనెను. అతని సంతతి వారు కొండలు కడపమండలాంతర్గతమైన రేనాటిశీమ యందు నెలకొనిరి. వీరిని రేనాటి చోళులందురు. వీరి సంతతివారు తామరతంపరలై యభివృద్ధినంది తెలుగు చోళులను పేర నాంధ్రదేశమునందెల్లడల వ్యాపించి యాంధ్రదేశశాభ్యుదయము నకు జాలవఱకు లోడ్పడిరి. వీరిముఖ్యస్థానము రేనా చొక్కటియేకాదు. పొత్తపి, నిడుకల్లు, పెడగల్లు, యాతగిరి, వర్థమానపురము, కొడిదేన, నెల్లూరు సిద్ధవటము మున్నగునవి వీరి యితర ముఖ్యస్థానములు. చోళమండలమునుండి వచ్చిరే నాట నెలకొన్నది చోళరాజు కుటుంబ మొక్కటి యేకాదు. వారిలో గూడ వారిపరిచారకులును నాశ్రితులును నియోగివర్గమును సైనికులునువచ్చి యచట కుదురుకొనిరి.

తమిళుల యభిగమన మంతటిలో నొకలేదు. పూర్వ చాళుక్య యుగమున యరవ రాజ్యధిపతులతో గొంత సంబంధమేర్పడినది. మరల తమిళు లాంధ్రదేశమునకు రాగడగిరి. గుణగవిజయాదిత్యుని కాలమున తమిళులాంధ్రదేశమున మరల తలచూపిరి. రెండవ చాళుక్యభీముడు తన కుమార్తెను కుందవ్వను చోళరాజు పరాంతుకుని కొడుకరంజయునకిచ్చి వివాహము జేసెను. అతని పుత్రుడగు దానార్ణవుడు వంజవ్వయను తమిళు రాజకన్యనుద్వాహము జేసికొనెను. దానార్ణవుని మరణానంతరము చాళుక్యుల అధికారము ముగిసినది. అతని పుత్రులు ప్రథమ శక్తివర్మ విమాలాదిత్యులు నిజకుటుంబముల లోగూడ చోళరాజ్యమున నిరువది ఏడేడ్ల కాలము ప్రవాసముండవలసి వచ్చెను. అప్పుడువానికి పూర్వమునుండి వంశపారంపర్యముగ

వచ్చుచుండిన తమిల సంబంధము చక్కగ గృహపడినది. తమిలులపై నభిమానమును, తమిలు పద్ధతులయందాదరమును హెచ్చినవి. చోళ చక్రవర్తి మొదటి రాజరాజ తన కుమార్తెను కుండవ్వను విమాలాది త్యునిచ్చి పెండ్లి చేసి మొదటి శక్తివర్మను కులక్రమాగత మైన వేంగీ రాజ్యమున పునఃప్రతిష్ఠించెను. విమలాదిత్యునికి కుండవ్వయందు కుమారుడొకడుబ్బువించెను అతనికి రాజరాజని యతని మాతామహుని పేరు బెట్టరి. ఇతఁడే మనరాజరాజ సరేందుగ్రు, ఇతఁడు తనమేనమామయగు మొదటి రాజేంద్ర చోళచక్రవర్తి కుమార్తెను అమ్మంగ దేవిని వివాహము చేసుకొనెను, వీరికి కలిగిన పుత్రునికి రాజేంద్రుఁడని యతని మాతామహుని పేరుపెట్టరి. అతఁడు తన మేనమామయగు నిమ్మడి రాజేంద్ర చోళ చక్రవర్తి కుమార్తెను మధురాంతకిని పెండ్లాడెను. ఇట్లు తరతరముగవచ్చు చోళచాళుక్య రాజవంశముల పరస్పర సంబంధమువలన తమిలుల వ్యాపక మాంధ్రదేశమున క్రమముగ హెచ్చుజొచ్చినది. మొదటి శక్తివర్మ చోళసామంత రాజ్యముగ నుండిన నాడు వేంగీ చాళుక్య రాజ్యము దనప్రత్యేకము సంపూర్ణముగ గోలుపోయి చోళసామ్రాజ్యసార్వభౌమమండలములలో నొక్కటియైయుండు గలిసిపోయెను. రాజరాజసరేందు కుమారుడు రాజేంద్రుడుతనమేనమామయగు చోళ చక్రవర్తి వీర రాజేంద్రుఁడు స్వగృహమున పుట్టి చోళ సింహాసనము నాక్రమించుకొని చోళసామ్రాజ్యమున కంతటికిని అధిపతియాయెను. కొందరాంధ్రచరిత్ర పరిశోధకులు దీనిసాంధ్రవిజయముగ పాటించి యుబ్బుదురు; కాని వారి యుబలాటమునకెట్టి అవకాశమునులేదు. రాజేంద్రుఁడాంధ్రుడని తలచుటకంటె దమిళుడని యెంచుట యొప్పును. చాళుక్యవంశమున జన్మించినను అతని రక్తనాళములందు బ్రహ్మచూరుడనినది తమిలురక్తము (ఇతని తల్లియునవ్వయు దమిలు రాజపుత్రులు. శ్రీశైలము తమిలుండైన ఇతఁడు సంపూర్ణముగ దమిలుడని చెప్పవచ్చును. ప్రాయశః నితఁడు చోళదేశమున మాతామహుని ఇంటబుట్టి యచటనే పెరిగి విద్యగఱచినట్లున్నది. కావున నితనికి దమిలులయెడ నభిమానమును వారి యాచార వ్యవహారమును

రములపై గౌరవమును వారి జీవితవిధానములందభిరుచియు సహజముగ గల్గినవి. ఈ కారణమున దన తండ్రి మరణానంతరము గొన్ని యేండ్ల కతనికి పితృపై తావహమైన వేగీరాజ్యము లభించినను అతని దృష్టి యంతయు చోళసామ్రాజ్యమున గల గొప్ప యెండినది; చోళసామ్రాజ్యాధిపత్యమును బొందిన పిమ్మటన వేగీకి స్వస్తి చెప్పి చోళదేశమును బోయి చేరుకొనెను. అప్పటి రాజకీయ పరిస్థితులనుబట్టి యతఁడట్లు చేయవలసి వచ్చెనని యొప్పుకొండమన్నన, కులగోత్రములను త్యజించుటకు అతనికిగల తమిళాభిమానముకంటె సరియైన కారణము వేతెద్ది యుగావరాదు. చాళుక్యవ్యయమును మానవ్యసగోత్రమును నచ్చక పోయినది. చోళవంశమును కాశ్యపగోత్రమును ఆకాంక్ష్యములాఁయెను. కులగోత్రములలోఁగూడ ఒప్పునామమైన రాజేంద్రాభిధ శ్వేతమై కులోత్తుంగ చోళనామము స్వీకృతమైనది. తండ్రిచే ప్రారంభింపఁబడిన ఆంధ్రభారత మనంపూర్ణస్థితియం దట్లే నిలిచిపోయినది. అతని యఖి మానాదరముల కది ప్రాతిమ్యగాలేదు; కాని యతఁడు తమిళు కవిజన కల్పవృక్షమాఁయెను. పెక్కండు తమిళు కవులితని యాశ్రయమును బొంది చక్కని తమిళు కావ్యములను రచింపగడగిరి. జయం గొండరు చేరిరచితమైన కలింగత్తుప్పరణి ఇతని కాలమున నెలువడిన కావ్యము లలో మత్స్యమైనది. కులోత్తుంగుని సంతతి వారందఱును అతని మార్గమున యునునరించిరి. వీరికి చాళుక్యచోళులని చరిత్రకారులు నామకరణము జేసియున్నారు. చాళుక్యచోళుల యేలుబడియందు క్రాంతిదులు మునుపటికంటె హెచ్చుగ రాగడగిరి. రాజకీయోద్యోగులు సైనికులు తండతండములుగవచ్చి యాంధ్రదేశమున నెలకొనిరి. ఇప్పుడు శాసనములు ద్రావిడ ద్రావిడ బ్రాహ్మణుల పూర్వీకులు కొంచెమించు వింతగా నందఱును అప్పుడు వచ్చినవారలే.

చాళుక్య చోళయుగము ముగిసినపెనుక నీద్రావిడవాహిని శోషిల నారంభించినది; కాని సంపూర్ణముగ నమసిపోలేదు. మతప్రచారముకొరకు ద్రావిడుల నేకులాంధ్రదేశమునకు వచ్చి శివ్యవర్గమును

గుదుర్చుకొని యచటనె స్థిరముగ నిలచిరి. వీరియందు ముఖ్యముగః
 తేర్కొన దగినవారు రామానుజ వైష్ణవమతాచార్యులు. కాకతీయుల
 కాలమునను అటుపిమ్మటను ఆంధ్రదేశమున రామానుజ వైష్ణవమతము
 ప్రబలినది, తెలుగురాజులనేకులు నైష్ణవమతము నవలంబించి దాని
 బెంపొందించుటకు బ్రచారకులను బిలిపించి వారికాశ్రయముసేగుచుం
 డిరి. అప్పుడప్పుడు సదాచార సంపన్నులైన శైవులుగూడ ద్రావిడదేశ
 మునుండి మతాచార్యులను రప్పించుకొనెడివారు.

తమిళుల తరువాతరువాత నెన్నదగినవారు కర్ణాటకులు. వీరిని
 కేవల మన్యజాతివారని చెప్పటనరికాదు. ఏలయన తెలుగులును కన్న
 డిగులును ఒక్కరకై బిందువునుండి చెదరిన రెండుకణములే తెలుగుకన్న
 డిగ లిద్వరును ఆంధ్రజాతికి జేందినవారే. కాలక్రమమున ప్రబలచారే
 త్రక కారణముల వలన వారొండొరులనుండి వేర్పడి ప్రత్యేకజనులుగ
 నేర్పడిరి. ఈ భేదము ముఖ్యముగ నాంధ్రులకు దమిలులతోడి సం
 ర్గమువల్ల గలిగినది. దీని సిప్పుడు వివరించుటకు వీలుకాదు. మఱుగట
 యవస్థానమున నీ విషయమును విపులీకరించి చెప్పవలసిన యావశ్య
 కతగలదు; కావున నీవిషయము ప్రస్తుతము విట ఛర్చివక ఆంధ్రదేశ
 మునకు గర్ణాటకుల రాకను వర్ణింతును.

చారిత్రక యుగమున ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చిన మొదటి కర్ణా
 టకులు చాళుక్యులు. వీరి యుగమునలో నాంధ్రదేశ చరిత్రమునం
 దొక నూతన యుగము ప్రారంభమగుచున్నది. చాళుక్యుల చరిత్ర
 చిత్రమైనది. వీరు కర్ణాటకులే యైనను వీరి చరిత్ర యాంధ్రదేశమున
 ప్రారంభమగుచున్నది. ఇత్తోటకు నరపతుల కాలమున వారి యేలుబడి
 త్రిండనుండిన హిరణ్యకులను తెగవారు కడప మండలములోని జమింబ
 మడక ప్రాతభూములను పాలించుచుండిరి. వారి యునికి పట్టగుట
 వలన దానికి హిరణ్యరాష్ట్రమని పేరువచ్చినది. ఈ హిరణ్యకులలో
 చాళుక్యులొక్క తెగవారిని తలంచుటకు గొంతయాధారముగలదు.

ఇహ్మోకు వంశజుడుగు వీరపురికదత్త మహారాజు కాలమున హిర
 ణ్యక వంశ సంభూతుడగు ఖండచెలికిరెమ్మణుకుడు మహాతలవారపద
 మున నియు కుండై యుండెను. ఖండచెలికిరెమ్మణు కుండనగా ఖండ
 చెలికి (స్కందచాళుక్యుని) కుమారుడో మనుమడోయగు రెమ్మణు
 కుండని యర్థము. కావున మొట్టమొదటి చారిత్రక పురుషుడనందగు
 రెమ్మణుక చాళుక్యుడు హిరణ్యరాప్తివాస్తవ్యుడనుట తెల్లము. ఈ
 సందర్భమున స్మరణకుదెచ్చుకొనవలసిన యంశ మొకటి కలదు. క్రీ. శ.
 ౧౧ వ శతాబ్ద ప్రారంభమునండి పూర్వ చాళుక్యరాజుల శాసనము
 లందు గానవచ్చు చాళుక్య వంశానుక్రమణికయందు చాళుక్యవంశము
 నకు మూలపురుషుడగు విజయాదిత్యుడు రణమున త్రిలోచన పల్లవునిచే
 నిహతుడై నది జమ్మలమడుగు ప్రాంతముననే, గర్భిణియైయుండిన విజ
 యాదిత్యుని దేవి తలదాచుకొన్న ముడివేమగ్రహార మిప్పటి జమ్మల
 మడుగు తాలూకాలోనికే. ఇది యిప్పుడు పెడముడియ మను పేరల
 గుఱున్నది. మఱియు విజయాదిత్యుని కుమారుడు విష్ణువర్ధనుడు పెద్ద
 వాడైన పిమ్మట సందాభగవతి నారాధించి వరములు ఒడయుటకేగిన
 చాళుక్యగిరియు నిచ్చటిదే. పూర్వచాళుక్య తామ్రశాసనములలో గాన
 వచ్చు చాళుక్యవంశానుక్రమణికయు విజయాదిత్యుడంతమును కల్పన
 లని కొండలు పరిశోధకులు చెప్పుదురు; వారట్లనుటకు బలకారణ
 ములుగవు. కల్పనలని యొప్పుకొన్నను, వంశానుక్రమణిక నిర్మాతలు
 గూడ చాళుక్యుల చరిత్రను హిరణ్యరాప్తిమునందే ప్రారంభించుట
 జూడ వందేదో నత్యము కొంతనిగూఢమైనట్లు తోచుచున్నది. చాళు
 క్యలాద్యమున ఆంధ్రదేశాంతర్గతమైన హిరణ్యరాప్తిమున నుండిరి
 కదా. మఱి వారు కర్ణాటకులెటరికి ఆను ప్రశ్నయొకటి రావచ్చును
 ఇందు వింతయేమియులేదు. ప్రాచీనాంధ్రదేశ విభాగమును గొంచెము
 దెలిపికొంటిమేని పై నమూనానమును సుభువుగ జెప్పవచ్చును. క్రీ. శ.
 ప్రారంభ శతాబ్దములందు కృష్ణకు దక్షిణమున తూర్పు నముద్రతీరమున
 ను. దియు బళ్ళిమమున కోలారుమండల పర్యంతముగల దేశ మాంధ్ర
 పథమున పేరగుచుండెను. మనకు దెలిసినంతములకు నిదినాలుగురాప్తి

ములుగ విభజింపబడియుండెను. ౧. తూర్పున కర్మరాష్ట్రము; ౨. దానికి బళ్ళిమమున హిరణ్యరాష్ట్రము, 3. దానికి ఉడమట కన్నాడు ర. కడపట నిప్పటి బళ్ళారి ప్రాంతమున సాతవాహనరాష్ట్రము. దీని యందు మనమిప్పుడు ముఖ్యముగ గమనింపవలసినది కన్నాడు. దీనిశే కన్నవిషయమనికూడా పేరు. దీనిగుండా నాంధ్రికాయను నదియొక్కటి ప్రవహించుచుండినది. ఈ యంధ్రికానది ఇప్పుడు కర్నూలు నదిగా మున తుంగభద్రాయందు గలసెడు అంధ్రి లేక హంధ్రి. ఇందువలన ప్రాచీనకాలమున కర్నూలు పరిసర దేశమునకు కన్నాడను పేరుండెనని తెలియుచున్నది. కన్నాడు కన్యాశబ్దభవము. కన్యాదన (శాత) కన్యరా జులేలిన రాష్ట్రము. ఈ రాష్ట్రవిభాగము విజయనగర రాయల కాల మునగూడ నుండినది. అప్పుడు దీనికి గర్లాటసీమ యనిపేరు. చాళుక్యుల రాజ్యమును వియించి యందు నుపరిపితులై యుండిన కారణము న వారు కర్లాటకులైరి.

చాళుక్యుల యాదిమ నివాసస్థల మెద్దియైనను వారు తీరాంధ్రదేశమునకు వచ్చినది కన్నడభూమినుండి. క్రీ. శ. ౫౪౫ ప్రాంతమున మొదటి పులకేశి బిజాపురమండలములోని వాతాపిదుర్గమును సాధించి పాశ్చాత్య చాళుక్యు సామ్రాజ్యమునకు బునాదిపేసెను. ఇతని మనుమడి పులకేశి సుపరిధియోధుడు; అద్వితీయ పరాక్రమ శాలి; నేర్పరియైన దండనాయకుడు; దళములను కూర్చుటయందును విప్పటయందును, వ్యూహరచనయందును యుద్ధరంగమునశత్రువులపై ఘోరాల నడపుటయందును ఆతనిలో గొల్పదగిన వారెవ్వరును ఆ కాలమున మరి యెవ్వరును లేరు. పులకేశి పెక్కు దేశముల రాజులను జయించి వారియొద్ద కప్పము గొనెను. ఇతని విజయముల నన్నిటిని నిచ్చట నెన్నవలసిన పనిలేదు. వేంగీ విజయ మొక్కటియే ఇచ్చట పస్తాపనకు దేదగినది. క్రీ. శ. ౬౨౪ సంవత్సర ప్రాంతము వేంగీదేశముపై నెత్తివచ్చి యచ్చట రాజ్యము బేయుచుండిన దుర్జయ వంశజుల నొడించి రాష్ట్రమును స్వాధీనపఱచుకొని తన తమ్ముని కుబ్జవిష్ణువర్ధ

మనికారాజ్యమిచ్చి తరలిపోయెను. అంతట వీరాంధ్రదేశముననొక నూతన రాజ్యము స్థాపితమాయెను. దీనికి పూర్వ చాళుక్యరాజ్యమని పేరు. కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని సంతతివారిచట దాదాపు క్రీ. శ. ౧౧ వ శతాబ్దాంతము వఱకు రాజ్యము చేసిరి.

చాళుక్యుల యాగమనము నాంధ్రదేశమున గొప్ప మార్పు కలిగినది. జాతీయ జీవనము చాళుక్యుగమారి పోయినది. ప్రాంతరాజ సంశయంతరించెను; వారిస్థానమున వై దేశీకులు రాజ్యము నేలగడగిరి. ఈ మార్పు కేవలము రాజకీయముగాదు; నూతన రాజ్యస్థాపనతో నదియూగలేదు; చాళుక్యులు గన్నడిగలు. ఆంధ్రదేశమునందు వారు స్థిరనివాసము లేర్పరచుకొన్నప్పుడు వారు తమలోగూడ తమస్త్రీలను పరివారమును దోడ్కొనివచ్చిరి, మరియు డమ యధికారమును నిలబెట్టుకొనుటకు చతురంగబలములను పెంబ గొని తెచ్చిరి. వీరందఱును కన్నడిగులే. వీరియధికారముకింద రాజ్యపాలనము గావించుటకు వచ్చిన యుద్వ్యోగులను సకల నియోగివర్గమును గన్నడభూమినుండియే వచ్చిరి. వీరిలోపాటు వర్తకము కొఱుకు వైశ్యులును శూద్రప్రజయు గన్నడమునుండియేవచ్చి తీరాంధ్రమున పూర్వ చాళుక్యరాజ్యము స్థాపనమైన పిమ్మట కర్ణాటాంధ్రదేశముల మధ్య రాకపోకలుపెచ్చును రెండుదేశముల ప్రజలకును దృఢసంబంధమేర్పడినది. దీనికి ఫలము ప్రజాసమ్మిశ్రితము.

మ హా రాష్ట్రాలు

రాజకీయరంగమున మహారాష్ట్రలు ప్రవిధమున ప్రాముఖ్యమునకు వచ్చినది క్రీ. శ. ౧౨ వ శతాబ్దమునందు తత్పూర్వము దక్షిణ భారతముపై నాధిపత్యము కొరకుబోరాడుచుండిన చోళ చాళుక్య సామ్రాజ్యములు రెండును అంతరించిపోయినవి. వానిస్థానమునఱుగు

నూతన రాజ్యములేర్పడినవి. దక్షిణమున పాండ్యరాజ్యము, తమిళ దేశ మంతయు నీరాజ్యమున జేరియుండినది. దక్షిణకర్ణాటకమున హొయ్సలరాజ్యము ఉత్తరకర్ణాట మహారాష్ట్రములందు దేవగిరి యాదవ రాజ్యము, ఆంధ్ర దేశమున నోరుగంటి కాకతీయరాజ్యము, ఈరాజ్యము లొండొంటిలో నిరంతరము పోట్లాడు చుండినవి. తస్మాత్తమన వాటి కొండిటిలో గొంతసంబంధమేర్పడి జనసమ్మిళిత కవకాళము కలిగినది. కాకతీయరుద్రుని మరణానంతరము దేవగిరియాదవులు కాకతీయ రాజ్యముపై నెత్తివచ్చి యుద్ధమున కాకతి ప్రభువునోడించి దేశమున చాలాభాగము నాక్రమించుకొనిరి. కాకతిగణపతిదేవుడు రాజ్యమునకు వచ్చిన పిమ్మట దేశమునంతటిని నురల స్వాధీనము చేసికొన్నను, మహారాష్ట్రసామంత రాజకుటుంబములును వారి పరివారమును తెలంగాణ మందును తీరాంధ్రదేశమునను నిలచిపోయిరి. ఇది యాంధ్ర దేశమునకు మహారాష్ట్రుల యాగమమునకు ప్రారంభము. మహ్మదీయుల యేలు బడ్డికింద వీరిలో సంపర్కమింకను గాఢతరమాయెను. మహ్మదుల్లీతుఘ్లాకు కాకతీయరాజ్యమును కూలద్రోసి యాంధ్రదేశమునుజిల్లీతురక సామ్రాజ్యమున గలుపుకొనెను. సుల్తానుప్రతినిధి యొకడు దక్కను రాజ్యమును సుల్తానువక్షమున వాలించుట కొరకు నియమంపబడెను. ఈ రాజప్రతినిధిమొక్క రాజధాని మహారాష్ట్రమండలి దేవగిరియను పూర్వనామముగల చాలతాబాదు. మహ్మదీయులు యాధరంగమున నేర్పరులే; కాని రాజ్యపరిపాలనయందు వారికి సామర్థ్యము తక్కువ. కావున దేశపాలనము సాగించుటకు వారికి హిందువుల సహాయ మావశ్యకమాయెను. చాలతాబాదునందలి సుల్తానుప్రతినిధి యాంధ్రదేశ పాలన తన యధికారము క్రిందకి వచ్చినపిమ్మట నవటి రాజ్యకార్యములను నెరవేర్చుటకు తనకు తత్పూర్వము లోడుపడుచుండిన మహారాష్ట్రులనే నియమించెను. జిల్లీతుఘ్లాకు సామ్రాజ్య విచ్చిన్నమై పోయిన పిమ్మట మహారాష్ట్రమున బహమనీయులొక నూతన మహ్మదీయ రాజ్యమును స్థాపించిరి. వీరిరాజధాని మొదట గుల్బర్గా, తరువాత బీదరు. వీరును జిల్లీసుల్తానులవలె దేశపాలనను హిందూఅధికారుల

మూలమున నడుపుట యేకాక హిందూభటులను నాయకులను విస్తారముగా దమ సైన్యములందు జేర్చుకొనిరి. బహమనీ సుల్తానుల యేలు బడిక్రింది దేశము జాలవఱకు మహారాష్ట్రముగుటచేత వారిచే రాష్ట్రపాలనాది దైనందిన రాజకార్యములను నిర్వహింప నియుక్తలైన నవారెల్ల మహారాష్ట్రలే. బహమనీ సుల్తానులు క్రమక్రమముగా తెలంగాణము సంతట నాక్రమించిరి. వారితోకూడ వారి మహారాష్ట్రాధి కారులను జేర్చిచేసిరి. బహమనీ రాష్ట్రపానానంతరము దక్కనురాజ్యమును పాలించిన యాదిలశాహి నిజాంశాహి కుతుబుశాహి ప్రభువులందరును వారి పద్ధతులనే యవలంబించిరి. మొగలాయి చక్రవర్తులుకూడ పూర్వమహ్మదీయ ప్రభువుల మార్గముననే నడిచిరి. కావున కుంహిగి రాజ్యస్థాపన కాలము వరకు మహారాష్ట్ర వాహిని యాద్రదేశములోనికి బ్రవహించుచునే యుండినది.

మహారాష్ట్రాలవలేనే మొదలవారును ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చి యుప్పుట స్థిరనిలయుములులేర్పిరచుకొనిరి. బడ్డెవారనగా ఓడ్రదేశవాస్తవ్యులు. వీరిప్పుడు తాము కాలింగులమని చెప్పుకొనుచున్నారు. కాలింగులు తెనుగువారు, ఓడ్రులుకారు. వీరిభాష యోధ్రము. క్రీ. శ. ప్రాచీనముండి మూలరాది వంశజులు కలింగమును పాలించుచుండిరి. తరువాత పూర్వచాళుక్యులును పూర్వగాంగులును ప్రభుత్వము నల్పిరి; క్రీ. శ. ౧౧ వ శతాబ్దాంతమువఱకును కలింగమున పూర్వచాళుక్యుల యధికారము చెల్లినది. అందొక పూర్వగాంగులు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమును బొందలేదు; తరువాత వారుప్రతి స్వతంత్రులైన దమకు పూర్వదిక్కుననున్న యోధ్రదేశమును జయించి తమరాజధానిని కలింగనగరమునుండి మహానదీతీరమండలి బనారసకట కమునకు మార్చుకొనిరి. ఇదియే ఇప్పటి ఒరిస్సా మండల రాజధాని యగు కటకము. బడ్డెవారు క్రీ. శ. ౧౧ వ శతాబ్దముందెప్పుడో వచ్చిరి క్రీ. శ. ౧౨ వ శతాబ్దమున కడవ మండలమును దత్తరిసర సీమలను వల్లూరుపట్టమును రాజధాని చేసుకొని యోధ్రరాజులు పాలించిరి. కులముచే పేరుకాయనులు, గంగయసాహిగి

జన్నిగిడేవుడు, అంబకేవుడు, మున్నగు వారొడ్డరాజులలో ప్రముఖులు. వీరెవ్వరో ఏచ్చటనుంచి యే సందర్భమున నాంధ్రదేశమునకువచ్చిరో తెలియదు. కాలక్రమమున వీరిరాజ్యము నాశమందినది; వీరుతమ జాతివ్యక్తిత్వమును గోలుపోయి యాంధ్రప్రజలలో గలసిపోయిరి.

పూర్వగాంగవంశజులు స్వతంత్రులైన సిమ్మట వారు కళింగము నంతటిని స్వాధీనపఱచుకొనిరి. అప్పుడప్పుడు వారు తీరాంధ్రదేశముపై నెత్తవచ్చుచుండినట్లు శాసనములవల్ల దెలియవచ్చుచున్నది. కాని క్రీ. శ. పదునైదవ శతాబ్దమువరకును వారి కాంధ్రదేశమున బ్రవేశముగలిగినదికాదు. క్రీ. శ. ౧౪౩౫ వ సంవత్సరమున పూర్వగాంగ వంశ చుంతరించినది. సూర్యవంశజుడగు కులేశ్వరుడు గజపతి పదము నధిష్ఠించెను. ఇతఁడుతొలఁకుత్రియును. అతనినంతటివారొడ్డ గజపతులన బజిగిరి. పదునైదవ శతాబ్దపు బుద్ధరాథమున కపిలేశ్వరగజపతి తీరాంధ్రదేశమును తెలంగాణముతోగూడ జయించి స్వాధీన పఱచుకొనెను. తరువాత దాదాపు నూరేండ్దదాక నిచట నతని సంతతి వారి యేలుబడి చెల్లెను. అప్పుడు బడ్డెవారనేకు వీదేశమునకు వచ్చి స్థిర నివాసములేర్పరచుకొని కాలక్రమమున నాంధ్రులలో గలసిపోయిరి. ఇటుగలిసి పోయినను ఇప్పటికిని వారిలో గొండ్లు తమజాతివ్యక్తిత్వమును సంపూర్ణముగగోలుపోలేదు. తెలుగు దేశమునందెల్లయెడలను బడ్డెలనునొకతరగతి జనులు గానవచ్చుచున్నారు. వీరిలోననేకులు భూమిమగమృత్తు పనులుసేయుదురు. కొండలు పశువులపై ఖాన్యముడుప్పు మొదలగు నస్తువులను గొని గ్రామాదులయందు సంచరించుచు వర్తకము జేసిజీవింపుచున్నారు. వీరిప్పుడూ భూషణెనుగే, వారియాచార వ్యవహారములకు గొంత ప్రత్యేకత గలదు. మతముచే నందఱును వైష్ణవులే. వారికి తమపూర్వవృత్తాంతమేమియుఁ దెలియదు; కాని వారికులనామము వారియున్నతిని వెల్లడి సేయుచున్నది.

ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చిన కడపటి యవ్యజాతి జనులు మహమ్మదీయులు. వీరి మొత్తమొక్కటియె యైనను జాతి యొక్కటికాదు. వీరిలో

సరబ్బులు హలిషీలు తురకలు పారశీకులు నాఫ్ ఘానులు మున్నగు నానాజాతులవారును గలిసియుండిరి. హిందువులు కొండలు మహమ్మదీయ మతమును స్వీకరించి వీరిలో గలసిరి. మహమ్మదీయులకును తత్పూర్వ మాండ్రదేశమునకు వచ్చిన యన్యజాతుల వారిని కొన్ని భేదములుగలవు. మత భేదము ప్రధానమైనది. మహమ్మదీయులకు ముండ్రదేశమునకు వచ్చినవారందఱును హిందువులు, కాలక్రమమున వీరెల్లరును దమభాషను ఆచారవ్యవహారములను వినిర్ణయించి ప్రత్యేకతను గోలుపోయి యాంధ్రులలో గలిసిపోయిరి. మహమ్మదీయులట్లుకాదు. వారిమతము హిందూమతమునకు విరుద్ధమైనది. హిందువుల కన్యమత సహిష్ణుత కలదు. మహమ్మదీయులు సహజముగ పరమత ద్వేషులు. తమ మతమే సత్యమనియు దక్కినవన్నియు మిథ్యలనియు వారి దృఢ విశ్వాసము. మిథ్యను ధ్వంసముజేసి సత్యమతమును ప్రపంచము నంతటను ప్రసరింపజేయుట తమవిధియని వారు తలచిరి. కావున మహమ్మదీయులు ఆంధ్రదేశమునకువచ్చిన యన్యజాతుల వలె సాంధ్రులతో గలిసి యేకముగాక తమ ప్రత్యేకతను నిల్పుకొనిరి. భాష వేషములందును సాంఘిక మర్యాదలలోను ఈ ప్రత్యేకత ప్రతిఫలించినది.

ఇంతదూరము ఆంధ్రులనుగూర్చియు కాలక్రమమున సాంధ్రదేశమునకు వచ్చి యుచ్చటి ప్రజలలో గలిసిన యన్యజాతులను గూర్చియు వివరించినది; ఇది కాలపారణము కొఱకు జేసిన వ్యర్థప్రసంగముగాదు. ఆంధ్రజనానిక మెట్లెప్పుడెనో మీకు తెలియబడదుగాని నాముఖ్యోద్దేశము. నాజీ జర్మనులవలె మనవారిక నేకులకు జాత్యన్యాయమువుట్టినది. ఆంధ్రజాతి స్వచ్ఛ మైనది. అన్యజాతులకంటె ముఖ్యముగ ద్రావిడజాతులకంటె నుత్తమమైనది. ఆంధ్రసంస్కృతివేలు, అన్యసంస్కృతులకంటె నుత్తమమైనది. అనియుద్దేశించును. ఇది బూటకపు టుద్దోష ఇంతకుమించు నాచే మీకు నివేదింపబడిన యంశములవల్ల ఆంధ్రుల జాతి స్వచ్ఛమైనదికాదని మీకు విశదపడియుండవచ్చును. ఒక యాంధ్రజాతిని మాత్రము ప్రత్యేకించి పేర్కొన నవసరములేదు. జాతిశాస్త్ర

పరిశోధకులు ప్రపంచమున స్వచ్ఛమైన జాతియే లేదనియు నన్నియు
 సంక్లిష్టజాతులే యనియు సిద్ధాంతీకరించియున్నారు. ఈ సిద్ధాంతము నమం
 జనమైనదని మనమంగీకరింపవచ్చును. జాతికే స్వచ్ఛతలేనప్పుడు సం
 స్కృతికి స్వచ్ఛత యెట్లు కలుగ గలదు? కావున ఆధునికాంధ్రజనాసీక
 ము పెక్కుజాతుల సంస్కరమువలన నేర్పడినదనియు నాంధ్రసంస్కృతి
 వారి యందటి ధైర్యకృషి మూలమున గలిగిన ఫలమనియు దలచుట
 యుక్తము. ఈ యగ్రమును సోదాహరణ పూర్వకముగ వివరించుటకొఱ
 కే ఇంతదూరము చెప్పవలసి వచ్చినది.

ఇంక ఆంధ్రుల మహత్వమెట్టిదో భారతాభ్యుదయమునకు వారు చేసిన సేవయెట్టిదో విచారితము. భారత ప్రధాన ప్రజలలోనాంధ్రులు నొలిబంతివారు. జనసంఖ్యచేగాని నివసించు రాష్ట్ర విస్తారముచేగాని హిందీప్రజలకు సమానులో లేక ద్వితీయులో యగుదురు. భారతాభ్యుదయమునకు వీరెంతవఱకుతోడ్పడిననునదిప్రస్తుతమువిచారణీయాంశము మొట్టమొదట రాజకీయ రంగమున వీరి మహత్వాతిశయములను గను గొనుట యుక్తము. ఆంధ్రుల చరిత్ర సుదీర్ఘమైనది. సంక్రమముగ నైన వారి మహత్కార్యముల నన్నిటి నివట వర్ణించుట కవకాశము లేదు. కావున ప్రధాన కార్యములను గొన్నిటిని పేర్కొని శృప్తినంద వలసియున్నది.

ఆంధ్రులు సామ్రాజ్య విర్మాతలు. ప్రాచీనమధ్యనిహిందూయుగ ముందు వెలసిన రెండు సామ్రాజ్యములకు వారుకర్తలు. ఇంగుమొదటిది సాతవాహన సామ్రాజ్యము. సాతవాహను లాంధ్రులలో నొక తెగవారని ఇంతకు ముందు జెప్పియున్నాను. ఇట్లారి కర్నూలు మండలములలోని సాతవాహన రాష్ట్రము వీరియనికొట్టు. మార్యసామ్రాజ్య మంతరించిన పిమ్మట వీరిలో బ్రహ్మముఖుడైన శ్రీముఖుడాంధ్రజాతులనన్నిటి నేకముఖమునకు దెచ్చి ఒక్కొక్కవానినంతటిని ఒక్కయేలు ఒడి క్రిందికి తెచ్చెను. అతని తరువాత నాంధ్రులు మగధమును స్వాధించి నకల భారతావనికి సామ్రాజ్యవీతమైన పాటలీపుత్రము నాక్రమించుకొని కొంతకాలము పాలించిరి. గౌతమీపుత్రశాతకర్ణి కాల

మున ఆంధ్రసామ్రాజ్యము వశమై తరమున సారాప్తమౌన మాళవముల నుండి దక్షిణమున కొల్లడమువఱకు వ్యాపించియుండెను. దాదాపు సామగ్రివరదలయేర్లకాలము సాతవాహన వంశజులు దక్షిణాపథమును పాలించినను వారి యేలుబడిని గూర్చి మనకు దెలియవచ్చుచియున్నది. న్యల్పము. రాజులు దక్షిణాన్ని ప్రకటించుటకై శాసనముల నెత్తించు నాచార మప్పుడప్పుడె వాడుకలోనికి వచ్చుచుండెను. సాతవాహన రాజుల శాసనముల లబ్ధసంఖ్యాకములగుటవల వానియందీ వారి చరిత్రను పూర్ణముగ విశదపడగలుగి. పురాణములయందు ఆంధ్రరాజుల నామములను వారి రాజ్యకాలమును జెప్పబడినను అప్పటి పరిస్థితులను దెలిసికొనుట కవి తోడ్పడవు. ఆంధ్రులనాటి పురములన్నియు తెలంగాణమున భూగర్భమున దాగియున్నవి, ఏమి నెల్ల త్రవ్వి పరిశీలించి చూచిన యాంధ్రుల చరిత్రను చక్కగ రచించుట కనుకూలవడును. అంతవఱకు నిష్పడుపలభమైన చరిత్రాంశములతో దృష్టిపడవలసి యున్నది.

సాతవాహనులు హిందూ స్వాతంత్ర్యమును నిలువజెట్టి సాతవ హిందూ ధర్మమును గాపాడిరి. వీరికాలమున శసియవన పార్థివాది యన్యజాతులవార నేకులు హిందూదేశమును బ్రవేశించి సురాష్ట్ర మాళవాది రాష్ట్రముల నాక్రమించుకొనిరి. మాళవమున నొక శకరాజ్యమేర్పడెను. దానిరాజుధాని యుజ్జయిని. ఈ శకవంశజులు ఔత్తరమహాఔత్తరపరుదాక్షిణ్యగుటచే వీరికి ఔత్తరపరాజులని పేరుకలెను. గౌతమీపుత్ర శ్రీశాతకర్ణి ఔత్తరపులనోడించి, వర్ణసంహరముగానీయక హిందూసంఘమును గాపాడెను. శకామలెల్లను హిందూధర్మమును స్వీకరించి భారతీయులలో గలసిపోయిరి. తార్కాణమున గౌతమీపుత్రుని కుమారుడగు నిమ్మడిపులుమాయి మహాఔత్తరపరుదాక్షిణ్యముచే పరాజిత్తుడైనను హిందూసంఘమునకెట్టి కీడును వాటిల్లలేదు. ఔత్తరపులు స్వతంత్రులైనను ఆంధ్రులతో సఖ్యము జేసికొనిరి. రుద్రదామరుడననకవారికిను పులుమూనికిచ్చి పెండ్లిచేసి సంధిచేసికొనెను.

అంధ్రసాతవాహన రాజుల కాలమున సముద్రవ్యాపార మభివృద్ధి కెంది పూర్వ సముద్రమండలి యవనువర్ణరమణక ద్వీపములకు రాకపోకలు సాగ వారంభించెను. గుణాధ్యక్షతమైన బృహత్కథయం దీదీప్తి కములతో నడచుచుండిన వ్యాపారము జక్కగ వర్ణింపబడియున్నది. ఈ గ్రంథమునందు పై ద్వీపములందు హిందూదేశమునందువలెనే జనులు వర్ణాశ్రమ ధర్మములను పాటించుచుండిరినియు శివవిష్ణుది హిందూ దేవతల కాలయములు నిర్మించి యర్చించుచుండిరినియు దెలియవచ్చుచున్నది. కాంబోజయవనువర్ణ ద్వీపములందు గానవచ్చు శాసనములవల్లను నేటికిని ఆచట శిథిలావస్థయందు గానవచ్చుచుండు దేవతాయతనములవల్లను గుణాధ్యక్షిని కథలు కేవలమూకాశపురాణములుగావని తేలుచున్నది. కావున సాతవాహన యుగమప్పటి హిందూ ప్రజలు వలసలు వెడలి పూర్వసముద్ర ద్వీపములందు స్థిరనివాసము లేర్పఱచుకొని యచట హిందూధర్మమును సుస్మృతిని నెలకొల్పినట్లున్నది. ఇట్లు వలసలుపోయిన హిందువులు పెక్కుండ్రాంధ్ర కర్ణాట దేశములనుండియే బయలు వెడలిరనుటకు గొంత యాధారము గలదు. వలస రాజ్యముల ప్రభువులు తమ శాసనములందు శకాబ్దములనె యుదాహరించి ఉత్తరాపథమున వాడుకయందుండినది విక్రమాబ్దము; ద్రావిడ మండలమున శకాబ్దముగాని విక్రమాబ్దముగాని మఱియేకాల మానమునుగాని వాడుట యాచారముగాదు. అంధ్ర కర్ణాట దేశములందు మాత్రము సర్వసాధారణముగ శకాబ్దమే వాడబడుచుండినది. మఱియు బూర్వసముద్రదీపాధిపతులు తమశాసనములన్నిటిని ప్రాచీన తెలుగుకన్నుడలశలుయందే వ్రాయించిరి. కావునవలసలుబోయినప్రజలలో నాంధ్ర కర్ణాటకుల జనసంఖ్య యధికమై యుదెనని మనమనుకొనవచ్చును. అంధ్రులలోనెల్ల కాలింగులుసముద్రవ్యాపారమును నడపుట తమందును వలస రాజ్యములలో స్థిరనివాసము లేర్పరచుకొనుట యందును ముందంజ వేసినట్లున్నది. కలింగాధిపతినిగూర్చి మహాకవి కాలిదాసుడు తన రఘువంశమున నిట్లు చెప్పి యున్నాడు:

‘అసామహేంద్రి’ సమానసారః

పరిర్య హేంద్రస్య మహేందధిశ్చ’ అని

మహేందధిః పరియనుటవలన మహేంద్రిగిరిపై నీతని యధికార మెల్లుసాగుచుండినదో అట్లే మహాసముద్రముమీద గనియునర్థము. అనగా నీతనికి నావికాదళముండెననియు దన్నూలమున దనయధికారమును సముద్రముపై జల్లించుచుండెననియు మన మూహింపవచ్చును. మఱియు యవస్థీపమును ప్రాచీనచీనా చరిత్రకారులును గ్రంథకర్తలును కళింగమని పేర్కొనియున్నారు. మలయనులును కాంగోజులును హిందువుల నందఱిని కళింగులని పిలిచెడివారు. కావున తూర్పు సముద్రద్వీపములలో వలసరాజ్యములను నిర్మించి హిందూసంస్కృతిని నెలకొలుపుటయందు కాలింగులు ప్రాముఖ్యమును నహించిరిని మనము దృఢముగ బలకవచ్చును.

ఆంధ్రులు నిర్మించిన రెండవసామ్రాజ్యము విజయనగరము. ఈ సామ్రాజ్య ప్రాముఖ్యమును వెలుపుటకు ముందు ఒక విశేషాంశమును వివరించవలసి యున్నది. ఆంధ్రసామ్రాజ్యవాహన సామ్రాజ్య మెల్లుత్తునిలదెనో తెలియక : తెలియను నాధ్యముగదు. ఆకాలమును గూర్చి మనకిగల జ్ఞానమత్యల్పము. విజయనగర సామ్రాజ్యము స్పృధమాంధ్ర జాతి యోధ్యముమరియెక్కి గలము. భారతీయ భావప్రపంచమున జాతివివేకము ప్రవళమమున మహారాష్ట్రదేశముందు శివాజీ యవతారముతో నుప్పటిల్లిన దని మనము చరిత్రలయందు చదువుచున్నాము; ఇందెంత సత్యముగలదో పరిశీలించుటకుగూడ మనకు ధైర్యము చాలదు. పరియన మనవిద్యాగురువులైన యాంగ్లేయులు మనకుగల గణిత త్రావించిన యుపదేశమది; భారతీయుల కందఱుకును విశ్వాసపాత్రమైన గాధయది; కాదన్న నలుగురును నవ్విపోరా! వెకలియని వెక్కిరింపరా? ఎవ్వరేమన్న నేమి, నిజమాడవలసిన బాధ్యత ప్రతికరిశోధకుని మీదను గలదు. వాగ్దవమును విచారించి చూచిన

భరత ఖండమందు మనకు తెలిసినంతవరకు మొట్టమొదటి జాతీయోద్యమము ఆంధ్రదేశమున క్రీ. శ. ౧౪వ శతాబ్ద ద్వితీయపాదమున ప్రారంభమాయెను.

శిల్లీ మహమ్మదీయ సుల్తానుల ప్రతాపమున కోర్వజాలకదాక్షిణాత్య హిందూరాజ్యములన్నియు గూలిపోయినవి. మొదట దేవగిరి యాదవరాజ్యము క్రీ. శ. ౧౩౧౫-౧౬ సం॥న నాశమందెను; కాకతీయ పాండ్య సామ్రాజ్యములు క్రీ. శ. ౧౩౨౩వ సం॥న నంతరించినవి; కంపిలి రాజ్యము క్రీ. శ. ౧౩౨౬వ సం॥న మహమ్మదీయులకు హస్తగతమైంది. ఆ సంవత్సరముననే హొయ్యల ముమ్మడిబల్లభదేవుడు శిల్లీ సుల్తాను శరణుజొచ్చి కప్పము గట్ట నీయకొనెను. అంతట నాసేతు సీతాచల పగ్యంత వ్యాస్తసమస్త భారత భూమండలమును శిల్లీమహమ్మదీయ సామ్రాజ్యములోని కణకువ యాయెను. హిందూస్వాతంత్ర్య మెల్లయెడలను నస్తంగతమాయెను. హిందూధర్మమునకు ముప్పువాటిలైను. ఆంధ్రభూమండలమున పంజలు దిక్కుమాలి భయభ్రాంతులై పోయిరి, వాకిలి నామాటలచే వర్ణించుటకంటె నప్పటి వారిచే జెప్పించుటయే యుక్తము.

ప్రతాపరుద్రాద్రిగిర్గాంహో లోకాంతరతిరోహితే
తురుష్కాంధ తమిషేణ సమాక్రాంతం మహీతలం॥
ప్రతాపరుద్రేణవరంపరాస్తా నిపూంధమో యవనాగలోను
నోచ్చేతేస్త్రికాయవై స్సహైవ కథనిరాబాధనుఖంజ్యంభే॥
కేదిధనాభ్యాః పరిబాధ్యమానా ధనాయపాపై వివిధైరు
పాయైః

కేదిన్నిరీక్ష్యవచపారశీకాపయ్యత్యజగ్రహణభస్వలోష్ట్రా
ద్విజాశయస్త్రై తిరకమణంధాభగ్నశ్చ దేవప్రతి మాస్సమస్తాః
విద్యద్విష్టై శ్చైచికాల భుక్తాస్స వే ప్యపాహరితతాగ్రహారాః॥
ఆత్మకషణాలాభే పాపై య్యవన్తే లాతౌరాత్
నీనానీన కుల్యునాః కృష్ణవలా నాశమాపన్నాః॥

ధనుదారాదికేః శ్రాగం కస్మింశ్చిదపి వస్తుని
 సావ్యయత్ర తా మతినా భూద్భుతస్యాం మహాపది॥
 పేయానురా గోపితరచ భోజ్యంబీలావిహారో ద్విజఘాతనంచ
 అశ్శాంతమా సీద్యవనాధ మానాం కథం నుజేవేష్ఠవిజవలకః॥
 ఇతంత్రైయః వనభటైః పృబాధ్యమానం త్రైలింగం ధరణీతలం
 సురారి కలైః
 త్రాతారం కమపి హృదాప్య వింశిమానం సం తేవేవనమి వదా
 వ వహ్నిజుప్తం॥

ఇటు చెప్పరాని బాధల పాలయిన ప్రజలు కష్టములనుండి
 విముక్తులగుట కేఃమగుట వింతగాదు. జాతీయోద్యమము ప్రత్యేక
 మొక్కరి ప్రోత్సాహముచేగాక తనంతటనే పాడమి దేశమంతటను
 పరవుకొన్నది. కీ. శ. ౧౭వ శతాబ్దమున నముద్భూతమైన మహా
 రాష్ట్ర జాతీయోద్యమమునకును దీనికిగల గొప్ప భేదమిదియే. మహా
 రాష్ట్ర జాతీయోద్యమము శివాజీ యొక్కనిపై నాధారపడియుండెను.
 ౧౭వ శతాబ్దమున్నటి యాంధ్రజాతీయోద్యమమునకు సర్వాంధ్ర జనా
 సీకము ప్రాప్తయండెను. మహమ్మదీయులను వెడలనడచి స్వరాజ్య
 మును మరల స్థాపించినగాని తమకును తమధర్మమునకును సంస్కృతిని
 సంరక్షణ కలుగదని అన్నిటికి మించినధర్మము వారు గ్రహించిరి. ఈ
 ధర్మమున కప్పటి యభిప్రాయము ననుసరించి ప్రధానదృశ్యదిహ్నములు
 మూడు. దేవతలు. బ్రాహ్మణులు, గోవులు. ఇప్పటి వారి వివేచనచక్ర
 పోవచ్చును; గాని యప్పటివారి గాఢ విశ్వాసమది. కావుననే క్రజల
 పాశువును గోరిన నాయకులందఱును దేవబ్రాహ్మణ గోసంరక్షణకు
 బద్ధకంఠము గట్టికొంటిమని యుద్ఘోషించిరి. ఓపికగలదీని యప్పటి
 తెలమరెడ్డి నాయకప్రభువుల శాసనముల దిలకింపుడు; ఈ యంతము
 మీకు విదితముగా గలదు. ఓరుగల్లు తురఘ్నలకు హస్తగతమైన
 మరుసటి యేటనే స్వతంత్రోద్యమము ప్రారంభమైనది. మొట్టమొదట
 దక్షిణాంధ్రమున పాకనాటిలో దలమావినది. నల్లూరి పంటరెడ్డును

మునునూరి కన్యనాయకులును ముందంజవేసి సుల్తాను సభిశారమును ధిక్కరించిరి. ఆచిరకాలముననే దేశమున పేరుగల నాయకులందఱును వారిచుట్టునుమూగి యేకమైరి. ఆంధ్రజాతీయ సమితి యొకటి యేర్పడినది. అప్పటి యాంధ్రులలో దలమానును లనదగిన డెబ్బదియేవురు నాయకు లేకమై మునునూరు ప్రోలయనాయకుని దమ కథిపతిగ నెన్నుకొనిరి. ఇట్లు తురక ప్రభుత్వమునకు ప్రతి ప్రభుత్వము రూపందినది.

ఆంధ్రజాతీయ సమితియొక్క ప్రధానోద్దేశములు రెండు. ఒకటి మహమ్మదీయ విద్రావణము. రెండవది స్వాతంత్ర్య పునఃప్రతిష్ఠ. ఈ రెండు ఉద్దేశములును సంపూర్ణముగ నెఱవేరుటకు దాదాపు రెండు దశకముల కాలము పట్టినది. మహమ్మదీయులలో హోరాహోరిగ పోరాటలని వచ్చెను. జాతీయసమితి వ్యవహారములందు మూడాఘట్టములు గానవచ్చుచున్నవి. తొలిఘట్టము తీరాంధ్రదేశ దాస్యవిముక్తిలో ముగిసినది. మునునూరు ప్రోలయ నాయకుడును ప్రోలయ వేమారెడ్డియు తక్కిన నాయకులును దమబలములతో తీరాంధ్రమున గాఢాంధీన మహమ్మదీయ రాజ్యములనొడిచి తరుమగొట్టి దేశము నాక్రమించుకొనిరి. ప్రోలయ నాయకుడు గోదావరీమండలమున తుర్పుక నుమలలోని లేకపల్లెను దనకు ప్రధానస్థానము జేసికొని తెలంగాణమును స్వాధీనపఱచుకొనుటకు పన్నాగిమలను బహుచుండగా కాలగతి నందెను. ద్వితీయఘట్టము కంపిలిరాజ్యా క్రమణములో సమాప్తినందినది. చిన్న రాజ్యమైనను కంపిలి దక్కనప్రీతి భూమిలో బ్రధానమర్కస్థాన మగుటవలనను తత్ప్రమాంధ్రమున జాలాభాగమంతర్భూతమై యుండుటవలనను జాతీయదాస్యవిముక్తికొఱకు మహమ్మదీయులలో యుద్ధమునకు నడుము కట్టిన యాంధ్రులకు దాని నాక్రమించుకొనుట యత్యంతావశ్యక నూయెను. ఈ కార్యభారమంతయు దక్షిణ తెలంగాణమున నల్లగొండ ప్రాంతమున రాజ్యమునాయుచుండిన చాళుక్య సోమదేవరాజుపై బడినది. తీరాంధ్ర విముక్తికి వంటకమ్మలు కారణ భూతులైన పశ్చిమాంధ్రమునకు దాస్యము శుద్ధిముల మూలమున.

తొలగిపోయినది. సోమదేవరాజు సైన్యముతో బయలుపడలి కృష్ణా తీరమున గల పశ్చిమముఖుడై యప్పుడు కంపిలి మండలమునకు ప్రధాన స్థానమైన యానెగొండివైపునకు దంపయాత్రను సాగించెను. ఆంధ్రజాతీయ సమితి పక్షమున రెండవల మతనికి లోడ్పడింది. అతనికి దారిపొడుగునను శత్రువులలో పోరాటము గలిగినది; కాని యెల్లచోట్ల సతనికే జయము చేకూడినది. ప్రథమవిజయము నలగొండ మండలమండలి నాగులపాటియొద్ద కలిగినది. తరువాత సాతానికోట, ముసలిమద్దు, కండ నవోలు రణక్షేత్రములలో శత్రువులు పరాజయమున దిరి. అటువెనుక కల్వకొలను రాయచూరు యేతగిరి మొదలగు దుర్గములను చిట్టచివర నానెగొండిని యతడు కైవసము గావించుకొనెను. సుల్తానుమహమ్మదు బిన్ తుఘ్లాకు శాహుపక్షమున కంపిలి మంపలమును పాలించుచుండిన మల్లిక్ మహమ్మదునోడించి చెయ్యెట్టి యతడు శరణాగతుడై యారువేల గుఱ్ఱములను కానుకనిచ్చి వేసుకొనగా సతని విడిచిపెట్టెను.

నరులక సాధ్యమైన మొసలిమడుగు, ధరనెన్నదగిన సాతాని

కోటయును

కడునుతింపగజాలు కండనవోలు, కడిమి శేషంబుగలకల్వకొలను
అరుదైనరాచూరు నలసేతగిరియు, నిరుపమానగు గంగినేని

కొండయును

ననగ నొప్పురు కైడనదుర్గముల, వినుతధాటి మహావేంబు

నొసలి

సురపతియోగి యాశుభౌంశువంశే, కరుణోక్తనాడు లగ్గులు

గొన్నవాడు.

చుటియు సతండాజి మహామందుమలక, గరకరే యలిగి యగ్గలిక

బుట్టింది

బెలుకురియారాడు బిడ్డవేడిన దలకల్ల దొలగించి దయచేసి

కాచె

తెలివి నర్పది నూలులేజల నచట గలుగు వర్ధులకు ద్యాగంబు

గా నొసగె,

ఇట్లు ఆరేవీటివంశావళియందు సోమదేవునికి ర్తి యెన్నబడి యున్నది; ఈ విజయములన్నియు నొక్క సోమదేవరాజు పరాక్రమ వల్లనే చేకూరెనని యనుకొనరాదు. పశ్చిమాంధ్ర జనానీకము తోడ్పాటువల్లనే సమస్తమును సాధ్యమాయెను. సుల్తాను ప్రతినిధి యధికారమును ప్రజలు ధిక్కరించిరి; అన్నలుగట్టట మానిరి; అతని ముఖ్యస్థానమైన యానెగొంది నరికట్టి యాహారపదార్థములను సైత ముండనీయక యడ్లగించిరి. అతని యధికార మెచ్చటను సాగకపోయెను. ఇట్లు నిస్సహాయుడైన మల్లిక్ మహమ్మదేమి సేయగలడు? ఈ పరిస్థితులయందు సోమదేవునికి సర్వశ్రీ విజయముగలుగుట యందు వింత యేమికలదు.

తీరాంధ్రమ పశ్చిమాంధ్రము లిట్లు స్వాతంత్ర్యమును పొందినవి. ఆంధ్రదేశమునకు హృదయమనఁదగిన తెలంగాణ మింకను తురకల యేలుబడి క్రిందనే యుండెను. ఉద్యమించినకార్యము సంపూర్ణముగ నెఱవేరకముందే ప్రోలయనాయకుఁడు స్వర్గస్థుడాయెనని ఇంతకుముందు చెప్పియున్నావను. ఈపరిస్థితిగందు ఆంధ్రోద్యమమున కొకగొప్ప యపాయము పొడ చూపినది. ఢిల్లీనుండి సుల్తాను సైన్యముతోగూడ నత్తివచ్చి యోరుగల్లున విడిసెను. కాని దైవానుకూలమువలన నీయూరద తనంతటనే పాసిపోయినది. సుల్తాను స్కంధావారమున మారిమన గినది సైన్యమునబాలభాగము మఱిసేరి, సుల్తానుకు గూడ మారి సోపినది; కాని మరణానస్తకు వచ్చినను అతని చీటి తిరుగబడినది. తేరుకొనెను; కాని రణోద్యోమము చాలించుకొని వెనుకకుదిరిగి పోవలసి వచ్చెను. ఓరుగంటినుండి తరలుటకు ముందు మంత్రుల సలహాప్రకారము దక్కనుపై దళయధికారమును నిలుపుకొనుటకు గొన్నిక్రొత్త యేర్పాటులను గావించెను. ఇందు ముఖ్యమైనవియూను: ౧) దేవగిరి పాలకుఁడు దక్కనుకంతటికిని సుల్తానుప్రతినిధిగ నియుక్తుడాయెను. ౨) ఆంధ్రదేశము మూడుభాగములుగ విభజింపబడెను. అ) తూర్పు తెలింగాణ మొకప్రత్యేకమండలము సేయబడెను. దీనికి రాజధాని

యోగుగలు. 2) పశ్చిమ తెలింగామ మతి-ముకటి. దీని ముఖ్యస్థానము బీదరు. 3) పశ్చిమాంధ్ర దేశములో గూడిన కంపిలి మూడవది. దీని ప్రధానగర మానెగొండి. 3) తూర్పు తెలింగామనకును కంపిలిని మహమ్మదీయ మతమును స్వీకరించిన నాదేశవాస్తవ్యులనే పాలకులను గ నియమించెను. ఈ మూడవ యేర్పాటు ముఖ్యముగ గమనింప దగినది. స్వదేశాభిమాన మీశాంతియు యాంధ్రులలో మిక్కిలియు గానవచ్చుచుండుటవలన పరదేశజాలపాలన వారికి గిట్టక పోయెననియు స్వదేశాలగు మహమ్మదీయులను మంజూర్యమునకు గ నియమించినవారి పాలనక్రింద ప్రజలు శృప్తులై యణగియున్నందునయు తలచి సుల్తానీయేర్పాటును గావించెను. ఈ యేర్పాటు ప్రకారము, తూర్పు తెలింగామనకు మల్లిక్ వంశస్థులను, కంపిలిరాజ్యమునకు సంగమరాజపుత్రులను హరిహర రాజులును పాలకులుగ నియమింపబడిరి. మల్లిక్ మక్కాలు యొక్క హిందూవాసులను 'కన్ను'; అతడు ప్రతాపరుద్రుని సుప్రసిద్ధ దండనాయకులలో నొకఁడు. ఓరుగల్లు పతనమైనపు డితఁడును ప్రతాపరుద్రునిలో గూడ తులనచే బట్టవడి పట్టి వెలుపోయెను. మార్గమధ్యమున నర్జునాశ్రమమున ప్రతాపరుద్రుఁడు స్వచ్ఛవేషముతో నందినవిమ్మట ఇతఁడు మహమ్మదీయ మతమును స్వీకరించి సుల్తానువై మకు పాత్రుడాయెను. క్రమక్రమముగ నితఁడభ్యుదయముచఁచి సుల్తాను ఫిరూజుషాహకాలమున ఫిల్లీసామ్రాజ్యమున కంతటికిని నర్జునాశ్రమ ప్రధానియై భాగవతానను బిరుదునంది సుల్తానుపక్షమున సామ్రాజ్య పాలననడచెను. ఫిల్లీసామ్రాజ్యమున నింతగొప్పపదవికి వచ్చి కీర్తినిగడించిన యాంధ్రుఁ డితఁడొక్కఁడే. నాగమన్నమయే యీ 'కన్ను' అని నాయభిప్రాయము.

హరిహరబుక్కల మహమ్మదీయనామము లెవ్వడో తెలియవు. వారు మహమ్మదీయమతమును విసర్జించి హిందూమతమును మరల స్వీకరించుటచేనేమి మహమ్మదీయ చరిత్రకారులు వీరిని పేర్కొనక ఊరక ముర్తిదూనిమాత్రము చెప్పిరి. మొట్టమొదట వీరు

ఓరుగంటి ప్రతాపరుద్రమహారాజుకొలుపున కోశాగారప్రతీహరులై యుండిరి. ఓరుగల్లు మహమ్మదీయుల వశమైనపుడు వీరు తప్పించుకొని పోయి కుమ్మరమున కంపిలిరాయల నాశ్రయించియుండిరి. క్రీ. శ. ౧౩౨౬న కంపిలిని సుల్తాను జయించినపుడు వీరతనికి బట్టువడి బలాత్కారముపై దమమతమును త్యజించి మహమ్మదీయమతదీక్ష బుచ్చుకొనవలసిన వాడైరి. సుల్తానుయొడ భయభక్తులతో మెల్గుటవలన నతనికి వారియం దనుగ్రహముగల్గెను; కంపిలియందు తనయధికారమును సాగించుటకు వారె తగినవారని తలచి నచటికి పాలకులనుగ నియమించి పంచెను.

మహమ్మద్ బిన్ తుగ్లక్ కిట్లు దక్కిననుపై దన యధికారమును నిలుపుటకు నూతనపద్ధతు నవలంబించినను ఆతనికిఁగోరిక యాడేర లేదు. దీనికి ప్రధాన కారణములు ఆంధ్రజాతీయనమితి నూతనాధిపతి శక్తి సామర్థ్యములును, విద్యార్థిత్వములతోడను యదారభ్యుపచారపద్ధతులును, ప్రోలయనాయకుని మేధానశర నూంధ్రనాయకులేకమై యతనిశమ్ముచి కుమారుడైన కాపయనాయకుని దమ కధిపతిగ నెన్నుకొనిరి. కాపయనాయకుఁ డసాధారణ పురుషుడు. ప్రోలయనాయకుని కంటె శక్తిసామర్థ్యముల యందధికుడు. పోటరాజనమును రణప్రవర్తన నైపుణ్యము నటు డనించు. ఇట్టిగణములచే విరాజిల్లుచుండిన వారాకాలమున ననేకులు గలరు; గొబ్బగర్మమర్మజ్ఞులు; ఆతని దూరదృష్టి యనన్యసామాన్యము. ఆంధ్రనాయకుల దృష్టి క్లప్తమైనది; అది వారి మాతృదేశముయొక్క సాలుగు చెరువులనుదాటి ప్రవరింపలేదు. కాపయనాయకునిదృష్టి నకలదాక్షిణ్య హిందూప్రసవమును ఆవరించినది. తురకల సాంధ్రదేశమునుండి సంపూర్ణముగ దరిమివేయవలయునన్న ఘోష సుల్తానుతో దీర్ఘసంగ్రామము నయవలసియుండును. అఖలభారతాధిపతియగు సుల్తానుకుగల బలసంపదలు ఆంధ్రజాతీయ నమితికి లేవు. దాని బలపటచుటకొక్కటే మార్గము కలదు. దానిని సర్వదాక్షిణ్యతమృగముగమార్చుటయే. ఆంధ్రజాతీయనమితి సర్వ

తన భావములను కార్యరూపమున నాచరణకు దెచ్చుట కన్య దాక్షిణ్య హిందువుల అందు ముఖ్యముగ సకల కర్మాటాభివలీ హోయ్యలముమ్మడి బల్లభ దేవుని సహకార మత్యంతావశ్యకము. కావున కాపయనాయకుడు దోరసముద్రమునకుపోయి బల్లభరాయనికి నచ్చజెప్పి సంతోషింపఁగొని దక్షిణభారత దాస్యవిముక్తికి తగునేర్పాటులను గావించెను. ఈ సమయమున పరకారము ముమ్మడిబల్లభుడు దాక్షిణ్యహిందువులకెల్ల నాయకుఁడాయెను. మఱియు ఆంధ్రదేశమునుండి సంపూర్ణముగ మహమ్మదీయులను దోలవేయుటకు సైన్యసహాయమనొప్పకొనెను. ఆంధ్రదేశము విడుదలయైన పిమ్మట కాపయయు బల్లభుడు నేకమై ద్రావిడదేశముపై నెత్తిపోయి యచ్చటి హిందువులకు దాస్య విముక్తి కలిగింపవలయునని నిశ్చయించుకొనిరి. వీరి సంకల్పము సిద్ధించినది. అనకొనెన మాట పరకారము బల్లభుడు సైన్యమును సాయమునను; వారి సాహాయ్యము: గాపయనాయకుడు మహమ్మదీయుల నెదిర్చియోగించెను. మల్లిక్ మర్కాటు తల్లగాణమున నిలువజాలక కాళిక్కుటిచెప్పి శిల్లీపాళువాయ తిరిగిపోయెను. తరువాత కాపయనాయకుఁడను బల్లభదేవుఁడు నేకమై ఆంధ్రమండలముపై నెత్తిపోయి యచ్చటినుండి మఱిగ బల్లభును దుముగొట్టి, వెంగుమఱొండి సాంబవరాయని నాదేశమున కధిపతిగావి చిరి. అతఁడు కాపయనాయకుడు సజరాజ్యమునకు ముడివచ్చెను. చోళ సాంధ్యమండలముల నుండి తురకలను బాఱదోలు కార్యము బల్లభునిమీఁద ఁడినది.

ఇక కలపిలివైపు దృష్టిని మరల్చును. హరిహరబుక్కలు కంఠిలికి చేరినవెంటనే వారికి జాతీయనాయకులలో పోరుపొసఁగెన; బల్లభుని సహాయమువలన దేశీయసైన్యములు వారికి దుర్గిరీత్యములాయెను. మొట్టమొదట వారికి వరాజయము సంభవించినది. అచ్చవుల దిగుగును పంచాత్రమునకు వచ్చియచ్చట తపస్సుజేయుచుండిన విద్యారణ్య మహామునీశ్వరుని సందర్శించిరి. స్వామివారికి ఆయన్నదమ్ముల మొదల ననుగ్రహము గలిగెను. వారికి ధర్మోపదేశముజేసి విత్తుపై కా

మహామైన ననాతన హిందూమతమున వారికి మరల నాశ్రయముగల్గి-
 చిది. కృష్ణానేతరు బంధ రామేశ్వరముల మధ్యనుండు రాష్ట్రమునాయు
 పంశా విరూపాక్ష స్వామివారి కాణమూచియనియు, నది యహ్యోక్తాం
 తమై యందుటచేత దానిని స్వాధీనపఱచుకొనుట కర్తవ్యమనియు
 దెలియజెప్పి స్వామివారిపక్షమున పై రాష్ట్రమును జయించుటకును
 జయించినభూమిని పాలించుటకును వారిని ప్రతీనిధులనుగ నియమించి
 శ్రీభండారమునుండి వలసిన ధనమిచ్చి యాశీర్వదించి రాష్ట్రసంపాదన
 కంపెను. జాతీయసైన్యములో వీరికి మరల ఘర్షణకలిగినది. ఈ పర్యా-
 యము విజయము చేకూర్చెను. తరువాత పూర్వము కంపిలిమండలము
 నకు జెందియుండిన రాష్ట్రముంతయు వశపడినది. తమ విజయసూచక
 ముగ క్రి.శ. ౧౩౩౬వ సంవత్సరమునకుంగఢద్రా దక్షిణతటమున విరూ-
 పాక్షస్వామి యాలయము ప్రక్కను విజయనగరమును క్రొత్తపట్టణము
 నకు పునాదులు వేసిరి. విజయనగరమునకే విద్యోగ్యస్వామి వేర
 విద్యానగరము అనునామాంతరము గలిగెను. ఈ పట్టణమువేరనే హరి-
 హరబుక్కలును వాసన తతివారును పాలించిన సామ్రాజ్యము ప్రసిద్ధి
 కెక్కినను. మూడువందల యేడ్లకు మించినకాలముది హిందూస్వాతంత్ర-
 త్ర్యులక్ష్య కాకరమై యుండెను.

విజయనగర రాజ్యమునకు క్రి. శ. ౧౩౩౭వ సంవత్సరమున
 శుక్రదత్త పాండ్యుడైనది. ముమ్మడి బల్లభరాయ లాసంవత్స-
 రమున చిరుతనాపల్లి రాజ్యమున మధురమహమ్మదీయులకోడి వారి
 చే బట్టుబడెను. హోయ్యల సైన్యముంతయు నాశమందెను. తరువాత
 వారతని కూర్గవిధిని వధించి, అతని పుత్రుడైన నాల్మడి బల్లభునికి
 శక్తిసామర్థ్యములుతక్కువ; దేశమును సంరక్షించుటకు సైన్యములేదు.
 నూతనముగ దళములనుగూర్చుకొనుటకు రాజభండారమునధనములేదు.
 ఈ పరిస్థితులను చక్కగ నెఱిగినవారగుటచే నమయము కనిపట్టిహరి-
 హరబుక్కలు హోయ్యలరాజ్యముపై దండెత్తిరి. విజయనగర రాయ-
 లు హోయ్యల రాజ్యములను జయింపగడగుటకు రెండు కారణములు
 చెప్పవచ్చును. ఒకటి పూర్వవైరము. హరిహరబుక్కలు ఓరుగంటిని

విడిచివచ్చిన పిమ్మట కంపిలిరాయల కొలువుననుండిన విషయము నిచ్చుట స్మరణకు దెచ్చుకొనవలయును. హొయ్యల బల్లాళరాయలుకంపిలి రాయనికి సహజశత్రుడు. ఆచారము వీరికి సంక్రమించినది. మఱియు వారివారబుక్కలు ఢిల్లీనుండి కంపిలిరాజ్యమును స్వాధీనము చేసికొన వచ్చినప్పుడు జాతీయసమితి నాయకులతోగూడ ముమ్మడి బల్లాళుడడ్డు పడి వారిని యోడించెడిను. రెండవది రాజ్యమును జెంపందింపవలయుననెడి కాంక్ష. కారణమెద్దియైననీమి? క్రీ. శ. ౧౩౪౬వ సంవత్సర మున్నటికి హొయ్యలరాజ్యము పొడవడగి పోయినది. బల్లాళునియేలు ఒడిక్రింద రాష్ట్రమంతయు హరిహరబుక్కలకు హస్తగతమైనది. హొయ్యల రాజ్యాక్రమణమువలన క్రీ. శ. ౧౩౩౬-౪౨లమధ్య చిన్నసంస్థానమై యుండిన విజయనగరము కృష్ణానదినుండి తొండమండలము గురి హొద్దవఱకును పూర్వసముద్రమునుండి పశ్చిమసముద్ర వర్యంతమును నాల్గివచ్చిన పెద్దరాజ్యముగ పరిణామ ముందినది.

హొయ్యలరాజ్య నిర్మూలమువలన విజయనగరాధిపతులకు లబ్ధమైనది, వారిరాజ్య మొక్కటియేకాదు. రాజ్యముతోపాటు వారి రాజకీయశాసనములును నైదేశిక స్వసహర ప్రవర్తనా పద్ధతులును సక్రమించెను. ముమ్మడి బల్లాళుని మునంతర మతనిదైన దాక్షిణాత్య హిందూసంఘ నాయకత్వము దమకు జెందినదనియు దత్కారణమున హిందూజన సంగక్షణ భారమంతయు దమభూములపై నానియున్నదనియు వారు భావించిరి. కావున బల్లాళుడు గతించిన పిమ్మట యల్ప కాలముననే వారికి మఘనసుల్తానులలో యుద్ధము సంపాద్య మాయెను.

ఈ మఘన సుల్తానులనుగూర్చి యొకమాట. ఆంధ్రదేశమున జాతీయసమితి రూప ది తీరా తీరభూమియందు మరల హిందూస్వతంత్రరాజ్య మొక్కటి యేర్పడినపిమ్మట ఢిల్లీసుల్తానుపక్షమున సర్వమఘన తాటాకిగ బ్రావిడదేశములను పాలించుచుండిన మండలాధిపతి తిరుగ

బడి తన స్వాతంత్ర్యమును బ్రకటింపెను. అది మొదలచట యొకస్వతంత్ర మహమ్మదీయరాజ్య మేర్పడినది. మధురనుల్లానుతోడించి పాఱదోలియె ముమ్మడిబల్లాల దేవుడను కాపయనాయకుడును తొండమండలమున సంబువరాయని ప్రతిష్ఠించినది. మధురనుల్లానుల యేలుబడికింద హిందువులస్థితి దుర్భరమై యుండినది. దేవాలయములు గూలద్రోయబడినవి; యజ్ఞాది వైదికకర్మలాపబడినవి; ధనధాన్యాదులు హరింపబడినవి. హిందువు లనుడినమును నూర కొలది నిష్కారణముగ వధింపబడుచుండిరి. కావున ద్వాదశాశ్వ హిందూసంఘమునకు నాయకుడైన విజయనగరరాయలకు మధురనుల్లానులో యుద్ధముతప్పక పోయెను. యుద్ధము క్రీ. శ ౧౩౫౧ సం॥న ప్రారంభమాయెను; ౧౩౭౧వ సం॥న ముగిసెను. మధుర తురకలరాజ్యము రూపుమాసిపోయెను; విజయనగరరాయలయధికారము కన్యాకుమారి నతికు వ్యాపించెను. క్రీ.శ ౧౩౩౬ చిన్న సగస్థానముగ బొడమి. ౧౩౪౬వ సం॥కు పెద్దరాజ్యముగ బెంపందిన విజయనగరము ౧౩౭౧వ సం॥న మహాసామ్రాజ్యముగ మారినది. విజయనగరరాయలు నకణదక్షిణ భారతభూమికి చక్రవర్తులై మూడు వందల యేండ్లకు మించిన కాలము మహానైభవముతో పాలించిరి. వీరి చరిత్రను వర్ణించుట కిది సమయముగాదు. హిందూజాతికి వీరొనర్చిన నేవను సంగ్రహముగ నైన దెప్పకతప్పదు

మొట్టమొదట పేర్కొనవలసినది హిందూస్వాతంత్ర్య నిర్వహణము. స్వాతంత్ర్య స్థాపనకంటె నిర్వహణమే దుష్కరతరమైన కార్యము. మునునూరి నాయకుల యాధిపత్యము క్రింద ఆంధ్రనాయకులును ప్రజలును నేకమై మహమ్మదీయలను బాఱదోలి నిఃస్వాతంత్ర్యమును నెలకొల్పిరికదా. వారి యభ్యుదయమునకు బ్రధానకారణ మైకమత్యము, కాని ఇట్లు నెలకొల్పిన స్వాతంత్ర్యమును వారుదీర్ఘ కాలము నిలుపకొనజాలకపోయిరి. కాపయనాయకుని జీవితకాలమున నెమహమ్మదీయులు తెలింగాణమును బ్రవేశించి గోలకొండయందు ప్రతిష్ఠితులైరి. మఱి యేబదియేండ్లకు తెలింగాణమంతయు మహమ్మదీయులకు మరల పత

పడెను. ఆంధ్రులకు స్వభావసిద్ధమైన విపరీతాత్మాభిమానమే దీనికీ కారణము. ఈ యాత్మాభిమానమువలన ఆంధ్రనాయకులందు వైమత్యము పొడమినది. కావయనాయకు డాంధ్రజాతీయనమిటి నాయకుడగుటలో తృప్తిపొందక ఆంధ్రదేశమునకు రాజగుటకు బ్రయత్నించి నటులున్నది. ఆంధ్రనాయకులందు కొన్నగొనిరైరి, రెడ్లులిముఖులైరి. వెలమవారు మహమ్మదీయులు సహకారులై జాతిద్రోహమున కొడిగట్టిరి. ఈ యంశము ఐకమత్యమువలన నాంధ్రులకు జయమబ్బినది. వైమత్యమువలన దాస్యము చేకూరినది. ఇది యాంధ్రజాతి చరిత్రయందు పడేపడే నిరూపితమగుచున్నది.

ఈ పరిస్థితులలో విజయనగరరాయలు మూడువందల యేండ్లకు మించినకాలము సామ్రాజ్యమును జెడనీయక నిలువబెట్టుట ప్రశంసాపాత్రమే. దేశము శాంతిభాయిష్టమైయుండిన సామ్రాజ్య నిర్వహణ భారమంత దుర్భరమై యుండకపోయెడిదేమో. సామ్రాజ్యములోని ఖోద్రకంటకుల నటించనిచ్చి ప్రబలపరమండలేశ్వరులో డీకొని వారు నిరంతరము పోరాడవలసి వచ్చెను. ఈ తరగతి శత్రువులలో ఒకామనీ సుల్తానులును వారియనంతరము వారివారసులనడగు దక్కనీపంచపాదు శాహులును ముఖ్యులు. రాయసామ్రాజ్యము వెలసిన మూడువందల యేండ్లకాలమును ఈ యుద్ధము జరిగినది. ఇది కేవలము రాజ్యకాంక్ష వలన కలిగిన యుద్ధముగాదు. రాజ్యకాంక్షకులోడు మలాళిమానము గూడ ప్రబల ప్రేరకమైనది. కృష్ణకు డక్షిణమండలి హిందూరాష్ట్రమును జయించి యందు మహమ్మదీయ స్వధర్మమును స్థాపింపవలయునని ఒకామనీ సుల్తానుల యొక్కయు పంచపాదుశాహులయొక్కయు పట్టుదల. మహమ్మదీయులను కృష్ణనుదాటనీయక పెనుకకు దిరుగగొట్టి హిందూస్వాతంత్ర్యమును ధర్మమును గాపాడవలయునని విజయనగరరాయల దృఢనిశ్చయము. రక్షసితంగడి యుద్ధమునకు ఒయలువెడలుటకు ముందు ఆరవీటిబడే రామప్పయ్యగారాడిన మాటలవలన నరపతిసిం

ఈ సమయము చివరవఱకును హిందూసాతంగ్రహ్య ధర్మసంస్కృతులను రక్షించుట కొరకు పాటుపడుచుండిరని విదితమగుచున్నది:

‘ముగ్గురు పాదుశాహులును కూడి నామీద తిరుగబడి రాజ కార్యక్రమమునకు ఆరంభించి కర్ణాటక దేశమంతటిని స్వాధీనము చేసి కొనవలయునని సడచివచ్చుచున్నారు. ఈ దేశమన్ననో ధర్మదేశము. ఈ ధర్మసంస్థానము దేవబ్రాహ్మణుల పాలికి వచ్చినది. దేవస్థానములును, పుణ్యక్షేత్రములును, విద్యావంతులు గలిగిన సింహాసనముమీద వారి యిలాజు యేలనడువవలసి యున్నది? దీనికి నీ అనుగ్రహమువలన కులదేశతల ప్రసాదమువల్లను, బలమునకు ద్రవ్యనిక్షేపములకు ఉండు వారి కందఱికి యెట్టిలోపమున్ను లేదు. నకలపై న్య యుక్తముగ నడచి పోయి శత్రువులను పొడిచి నాశనము చేయుచున్నాను’ అని.

ఇట్టి దృఢనిశ్చయముగల వారగుటచేతనే నరపతి సార్వభౌము లంత దీర్ఘకాలము మహమ్మదీయులలో ప్రతిఘటించి పోరాడిరి ఈ దీర్ఘసంగ్రామమునకు ప్రధానరణక్షేత్రము కృష్ణాతటంగభద్రల నడిమి యంతర్యేది. ఇచట కర్ణాటాంధ్ర ద్రావిడమహమ్మదీయ రిక్తములు కలిసి యేటులై పోనివి. ఇది పుణ్యభూమి. దక్షిణభారత కురుక్షేత్రము—తాక్షిణాత్యుల కందఱికిని గూత్రాగ్నిమై పుణ్యస్థానము. ఇచట తురకలలోపారి నరపతి సార్వభౌములు మన ననాతిస ధర్మమును హిందూధర్మమును చిరస్థాయిని చేసిరి. దక్షిణాపథమున నేడుహిందూ స్థానముకంటె స్వచ్ఛగ్రామమై వెలయు చున్నదని యనేకులు చెప్పుదురు. ఇంద్రేయ వాస్తవముగలను, ఇదియంతయు విజయనగర చక్రవర్తుల కృషికి ఫలము. వారి ప్రసాదమువల్లనే నేటివఱకును ఆర్షధర్మము దక్షిణభారతమున నిలువగలిగినది. ఇదిరోవారు యావద్భారత ఖండమునకు జేసినమేలు.

ఇంకొక విశేషాంశమును చెలుపవలసియున్నది. విజయనగరచక్రవర్తులు ఆంధ్రజాతిని దక్షిణభారతమున మూలమూలమును ప్రసరింప

జేసిరి. కర్ణాటకమునకు బొందు; ద్రవిడ-నోళ్ళ పాండ్య దేశములకుబొం
దు; కొచ్చి తిరువనంతపుర రాజ్యములకుబొందు; తెనుగువారు గానరా
ని ప్రదేశములులేవు. వీరివృద్ధు వ్యాపారార్థముగాని యుద్ధోగముకొ
టకుగాని యాయాసలముల దాల్చొలికముగ నివసించువారుకాదు.
ఆయాదేశవాస్తవ్యులే. వీరిసంఖ్య పెక్కులక్షలు. వీరు రాయల యుగ
మున నచటికిగి స్థిని నాసము లేర్పఱచుకొన్న జనల సంతతివారు.
వీరిమూలమున జాతులకలయికయు సంస్కృతి సమ్మేళనమును గొంత
పఱకు గలిగినది. ఈ యంతమును మఱియొక సంగరభమున విధులముగ
జెప్పవలసియున్నది.

ఇంతటితో నీయుపన్యాసమును జాలింపవచ్చును. ఇప్పటికేనుడి
గ్గిమైనది. మీయాపియు దఱిగిపోయి యుండవచ్చును; కాని గోల
కొండ రాజధానిగ నాంధ్రదేశమున జాలించిన కుతుబుశాహి సుల్తాను
లను గూర్చి ఇంచుక చెప్పవలసిన యావశ్యకతగలదు. కాని ఇంకొ
క యాత్యేపము గలుగవచ్చును. వీరు జాతిచే ఘర్షణమునలు, మత
ముచే మహమ్మదీయులు, సంస్కృతిచే పారశీకులు. కావున ఆంధ్రుల
యాన్నత్యమును వివరించు నీయుపన్యాసమున వారిప్రశంస కవకాసు
ములేదని యెవ్వరైనను అభిప్రాయ పడవచ్చును. జాతిమతౌదులచే
కుతుబుశాహి సుల్తానులు లాతివారే-కాదనలేము. భరతఖండములో
చాలించిన మహమ్మదీయ ప్రభువులలో గానరాని గుణములు కొన్ని
వారియందు కలవు. సాధారణముగ మహమ్మదీయ ప్రభువులెచ్చటను
దమ పాలనకింద ప్రజలతో గలిసిమెలిసి వర్తింపక తమరాకపై నీటి
బిందువులవలె తొక్కిము దాకక నుండువారు; కుతుబుశాహి సుల్తాను
నట్లుకాదు. ఆంధ్రదేశమున రాజ్యమునేయుటచే దామును ఆంధ్రులని
భావించిరి. కావున వారిపాలనవిధానమవ్య మహమ్మదీయ ప్రభువుల
వద్దతకంటె భిన్నమై ప్రజారక్షకమై యొప్పినది. మత విషయములందు
దప్ప మఱియెచ్చటను హిందూమహమ్మదీయ భేదమును వారుపాటించ
లేదు. రాష్ట్రపాలనయందేమి, సైన్యమునందేమి, వారిపాలన క్రింద

ప్రజలకందటికిని వారివారి శక్తిసామర్థ్యముల ననుసరించి యెంతటిగొప్ప పదవిైన బొందుట కవకాశముండెను. మఱియు రాజ్యములోని సామంతులును మన్నెదొరలును, నాయకులును బహుశముగ హిందువులే. అంతస్తుననేమి నడచుమర్యాదలందేమి వీరికిని మహమ్మదీయ సామంత ప్రభువులకు నెట్టిన్యత్యాసమునులేదు. శత్రురాజ్యములందు యుద్ధసమయములలో వారును హిందూ విగ్రహములను జదియగొట్టి దేవాలయములను ధ్వంసముజేసి వానిస్థానమున మసీదులను నిర్మించినది వాస్తవమే. కాని వారిరాజ్యమునన్నిట్టి దారుణకృత్యములను సల్పియుండలేదు. దేవాలయాదులందు ఉన్నవాదులను మహావైభవముతో జరుపుటకు వలసినంత యవకాశము లేకపోయినను మోసపరిపథమైన నిర్బంధములు మఱివీడ్చియునుండినట్లు కానరాదు. ప్రతిసంవత్సరమును నూతన దేవాలయము లేన్నియో నిర్మింపబడుచు వచ్చినవి. వానియందు దైనిందిన పూజాపురస్కారముల ననుటకు సర్కారు నౌకరులుదాస, ధర్మములు ఒహింగముగ నేయుచుండిరి. మోసయు గుతుబుశాహిప్రభువులు విద్యాప్రేషకులు. సంస్కృతాంధ్రముల నెక్కిగి పోషించిరి. విద్వాంసులను కవులను కళాచేతులను కమియాస్థానమునకురస్పించి వారిని తగురీతి నాదరించి స్కరించిరి. వేదివేదాంగ పారింగతులకు అగ్రహారములను వత్తులనొసగి యష్టాంగ వైదికీర్తనలొనర్చుటకును వేదశాస్త్రాదులను విద్యార్థులకు గురుబతుకు నెనతులేర్పఱచిరి. గుతుబుశాహి గాజులలో కొనుగో ఆధమున కవిత్వము నెప్పనేర్పియుండిరి. గుతుబుశాహి సుత్తునటువలె యుత్తమాశయిములుగల మహమ్మదీయ రాజ్యమింకొకటి కానరాదు. మహాకృపకు చక్రవర్తియేలుబడి యదుగూడ హిందూమహమ్మదీయ ప్రజలు పరస్పర శైషమ్యములనుమాని యింతటియన్యోన్యమురాగ మువర్తిల్లియుండరు. కావుననే విజయనగర చక్రీవర్తులవలె గోల్కొండ సాదుశాహులను ఆంధ్రజాతి యొక్క స్మరణయందు నేటికిని స్థిరముగ నెలకొని యున్నారు.

ఆంధ్రులు-చరిత్ర

ఉపన్యాసము-౨ సంస్కృతి-

Analysis:

VII మతము:- జైన, బౌద్ధ, శైవ, వైష్ణవములు.

విజ్ఞానము- శూన్యవాదము-

మృత్యునిము-ఆరాధ్య-లింగాయత

I. సంస్కృతి యననేమి. భూగోళము- సంస్కృతి- తెలం గాణము దాని పాఠముఖ్యము- ఆంధ్రకర్ణాటకముల కూడలి- కర్ణాటక సంస్కృత ప్రాపకము- దక్షిణాంధ్రము ఆంధ్రద్రావిడముల కూడలి- ద్రావిడ సంస్కృతి పాఠికము.

II. ఆంధ్రులు వారిభాష- వ్రాసినభాషాసంపర్కము-మాతన భాషల యుత్పత్తి తెలుగు- కన్నడము- తెనుగున కాపేరేట్లుకలిగినది?

III. వాఙ్మయము- సంస్కృతము- పరిశోధనావశ్యకత. కాకతీయ విజయ నగరములములు నిర్మలవానివృద్ధి.

ఆంధ్రము- ప్రారంభదశ- పద్యరీతి- ఉత్తరవిజయనగరదశ ద్రావిడకర్ణాటకములలోని పూర్వవాద్యములు.

IV. లిపి ఆంధ్ర కన్నడ లిపి- పల్లవ గ్రంథము- తమిలు లిపి

V. వాస్తు నిర్మాణము చెక్క-కము-పల్లవులు-శిలులు-దేశము చిత్రకళ- ఆజుల- చిత్తన పాసిల్- తంజావూరు-

VI. సంగీతము- కర్ణాటక సంగీతము- నాట్యము- నాట్య కాస్త్రము-

ఆంధ్రులు-చరిత్ర

సంస్కృతి

నిన్నటి యువన్యాసమున ఆంధ్రజనానీక మెట్లోర్పడెనో రాజ కీయరంగమున ఆంధ్రుల మహాశ్వమెట్టిదో సంగ్రహముగ వివరించితిని. ఆంధ్రు లార్యజాతులకు సంబంధించినవారనియు, వారక్షునదీతీరము నుండి వలసవచ్చి దక్షిణావళమున స్థిరనివాసము లేర్పఱచుకొనిరనియు తరువాత వారచటి తమితాది యజ్యజాతుల సంపర్కమువలన సంకీర్ణ ప్రజా నీకమై పరిణామమందిరనియు దేలిపితిని- మఱియు రాజకీయరంగ మున వారు సామ్రాజ్యనిర్మాతలనియు, హిందూధర్మమును సంతక్షిం చుటకొనుట స్నేచ్ఛులలో దరతరము పోరాడుచుండిరనియు, ప్రప్రథ మమున జాతీయోద్యమము గరవ శతాబ్దప్రారంభమున నాంధ్రులలో దలచూపెననియు నివేదించుకొంటిని. ఇది నిన్నటియువన్యాసముయొక్క సారాంశము. నేను భారతీయసంస్కృత్యభ్యుదయమున నాంధ్రులెంత వఱకు తోడ్పడిరో విచారితము.

మొట్టమొదట సంస్కృతియననేమో వివరించుట యుక్తము. “సంస్కృతి” యనుమాట నూతనకల్పన. సంస్కృతాంధ్రకోశములం దెచ్చుటను గానరాదు. ఆంగ్లభాషయందలి కల్పరనుపదమున కది సంస్కృతీకరణము. కల్పరనుమాటకు భారతీయభాషలలో సమా నార్థకీపదములేదు. కావున భారతీయు లీమాటయందు గర్భితమైన భావమును దేశభాషలలో జెప్పవలసినప్పుడు చిక్కులు బడుచువచ్చిరి. కొందఱ తీమాటనట్లే యాంగ్లమునుండి గ్రహించి దానికి కలాచారమని సంస్కృతవేషమువేసి తృప్తినందిరి; కాని పెక్కుండు ఆంగ్లరూపమును విసర్జించి యందుల భావమును సంస్కృతములోని కనువదించి యా యనువాదమును వాడుకలోనికి తెచ్చిరి. కల్పరనగా మూలార్థము

‘వ్యవసాయము పెంపొందించుట, ఉత్పత్తి నేయుట’ యని. వీనినుండి పరిశ్రమవలన మనశరీరాదులను వృద్ధిపఱచుట, శిశు, విజ్ఞానవిలసనము మొదలగు నన్యార్థములనేకములు బయలు వెడలినవి. ఇప్పుడు కల్పరినుమాట సామాన్యముగ సర్వవిషయములందును మానవ ప్రయత్నముచే గలిగిన యభివృద్ధి యనుచర్యమున కొంచెమించుమించుగ సివిలికేషన్ తుల్యముగ వాడబడుచున్నది. సకల విషయములందును అభివృద్ధి సంస్కారమువలనే కలుగుచున్నది. సంస్కారమనగా చక్కబఱచుట, పరిపూర్ణతగలిగించుట, పెంపొందించుట, మెరుగుపఱచుట, నాణ్యమునధికమునీయుట నని యర్థము. సంస్కారమును బొందినది సంస్కృతి. కావున ఆధునికుల నేకునీ నూతనపదమును ఆంగ్లమందలి కల్పరునకు బదులు వాడుచున్నారు. ఈ మువన్యాయముందును సంస్కృతి శ్లేషమున కీయర్థమే చెల్లుచున్నది.

భాగోళము-సంస్కృతి:— ఇంతవఱకు నాశక్తనుసారము ‘సంస్కృతి’ కర్థము చెప్పితిని. ఇంక పరిసరములవలన సంస్కృతి పరిణామమునకు విశిష్టత మెట్లుకలుగునో తెలిపెదను. మనుష్యుని మనుగడ చాలవఱకును పరిసరములమీదను వాతావరణపరిస్థితులపైదను నాధారపడియున్నది. తిను తిండి కట్టుబట్టలు వసించునిలియములు మున్నగు నవి స్థలానుగుణ్యముగ మారుచుండును. ఎస్కిమోలు పచ్చిచేపలును పచ్చిమాంసమునట్లే భక్షింతురు; చర్మములను ధరింతురు; భూగర్భమందలి బొంబాయిలవంటి యిండ్లలో నివసింతురు. వారుందుడో మెల్లప్పుడును పేర్చిన మంచుచే నాచ్ఛాదిత మగుటవలన నచట నేపైరును ఎదుగదు. కావున ధృవప్రాంతములనుండు జంతువులను వేటాడియు, సముద్రములోని చేపలనుబట్టియు పొట్టపోసికొనవలసియున్నది. కట్టెల యభావము వలన వండితిననుకూలపడదు. అత్యంతోష్ణ నీశముల పరిస్థితులువేఱు. మధ్యాహ్నికాలోను ఆస్ట్రేలియాలోను నివసించువారికి బట్టలయావశ్యకత లేదు. అవగతకులనబడు వన్యజాతులవార నేకులింకను దిగంబరులుగనే సంబంధించుచున్నారు. ఏరోవాఖండమున, ఉత్తరాసియా ఉత్తరఅమె

వికా శుండములును శీతలభూములు. అచ్చట పెరుగు ధాన్యములోటు
యవగోధుమాదులు, ఇవియే యచటినుల ముఖ్యాహారపదార్థములు.
చలి దుర్భరమగుటచే వారున్ని బట్టలను కొన్నియెడల చర్మవస్త్రము
లను ధరింపవలసియున్నది. నివసించుట కచటి స్థితిగతులకనుకూలమైన
వసతులను నిర్మించుకొనవలసియున్నది, మన స్థితిగతులుచేటు. మనది
యుష్ణదేశము, ఉన్ని చర్మవస్త్రములు మనకు ధరింప శక్యముగాదు,
దేహము సోకిన కఱకఱలాడును, నగ్నముగ మనమును దిరుగవచ్చును
గాని సిగ్గుచేటు. కావున మృదువైన ప్రత్తి బట్టలను మనము కట్టుకొను
చున్నాము. మనదేశమున యవగోధుమాదిధాన్యములు పైరుకావు.
వర్షము పుష్కలముగ కురియును; నగులనేకములు సుజలపూరితములై
ప్రవహించుచున్నవి. వరి, జొన్న, రాగి, సజ్జ మొదలగునవి చక్కఁగ
పెరుగుచున్నవి. కావున మన ముఖ్యాహారధాన్యములివియే. గృహ
నిర్మాణము కొఱకు చలిదేశములజనులవలె శ్రమపడవలసివదిలేదు.
తలపై నెండవాసల కాచ్ఛాదనములుండినచాలును. మన ప్రజానీకమున
నూటికి యెనుబదిమంది యింకను పూరియిండ్లయందే నివసించుచు
న్నారు. ఇందునలన మనమునుగడితీగు చాలవఱకు శీతోష్ణస్థితులవల నేర్ప
చుచున్నదని తెల్లమగుచున్నది. మనయు మనప్రదేశముల నివసించు
మన యిరుగుసొరుగు జనులుగూడ మన జీవితవిధానపరిణామమునకు
గొంతవఱకు కారణభూతులగుచున్నారు. ఆంధ్రదేశ పర్యంత రాష్ట్రము
లందు తమిళ కన్యాట మహారాష్ట్రాత్మకల ప్రజలు నివసించుచున్నా
రని నిన్ను చెప్పియున్నాడను. ఇందు మహారాష్ట్రాత్మకులను గూర్చి
యిచట విశేషించి వివరింపవలసిన యావశ్యకతలేదు. వారిమూలమున
నాయాప్రాంతవాసులగు నాంధ్రుల వేషభౌషణయందు కొంతమార్పు
కలిగియుండవచ్చును. కాని మన జాతీయ జీవనమున గాఢమైన
మార్పులు వారితోటి సంపర్కమువలన గలుగలేదు. దీనికి ముఖ్యకార
ణమువారిదృష్టి మనయెడ ప్రత్యున్ముఖమై యుత్తరాపథమందు లగ్నమై
యుండుటయే. తమిళ కన్యాటకుల విషయమట్టిదికాదు. వారిలో మన

సంబంధము దీర్ఘమైనది, గాఢతమమైనది. తమిళు కర్ణాటకు లాంధ్ర జాతీయ జీవనమును మార్చినట్లు మఱియొక్కరును మార్చలేదు. నా భావమును రెండుదాహరణములమూలమున మీకు తెలియుచున్నాను; కాని తత్పూర్వమొకమాట జెప్పవలసి యున్నది. సాతవాహనుల కాలమునను దరువాత కుసుబుజాహీ సుల్తానుకాలమందును తప్ప అంధ్రజనపద మెప్పుడును నొక్కయేలుబడి క్రిందనుండి యుండలేదు. కాకతీయులుగమనగూడ వచ్చిమ క్షిణాంధ్రములలో గాంతభాగమును కళింగమును అన్యైక్రాంతమై యుడిసవి. ఒకప్పుడు కర్ణాటకు లాంధ్రదేశము నంతటిని జయించిరి. మఱియొకప్పుడు తీరదక్షిణాంధ్రములను చోళులు జయించిరి. కాని తీరాంధ్ర మన్యప్రాంతములవలె దన ప్రత్యేకతను సంపూర్ణముగ గోల్పోలేదు. ప్రస్తుత విషయ విచారణకొఱకు అంధ్రదేశమును మూడు ఖండములుగ విభజింపవలసి యున్నది. ౧) క్షిణాంధ్రము, ౨) పశ్చిమాంధ్ర) తెలంగాణములు. ౩) వేంగీకళింగమండలములు.

౧) దక్షిణాంధ్రము:— నెల్లూరు కడప చిత్తూరు మండలము లిందు చేరును. ఈ మూడు మండలములును ద్రావిడ దేశమునానుకొనియున్నవి. వీనికిని తమిళునాటి యుత్తరమండలి చెంగల్వట్టు ఉత్తర ఆర్కాటు జిల్లాలకును జాల సంబంధముగలదు. నెల్లూరుజిల్లా దక్షిణ సీమలందును చిత్తూరు ఉత్తర ఆర్కాడు చెంగల్వట్టుజిల్లాలలో ఆంధ్ర ద్రావిడజనులు కలగాపులకముగ కూడి నివసించుచున్నారు. ఇది ఇప్పటి మాట కాదు. అనాదిసూడియు నవి భాషాద్వయముకలముగ నుండిన వని యొలుగవలయును. ఈభాషాద్వయ రాష్ట్రమునకు సహజశీంధ్ర స్థానము కాంచీపురము. రాజకీయదృష్టిని చూచినను దీనికొకవిధమైన విశ్వముగలదు. చరిత్ర ప్రారంభకాలమునుండియు నీ ప్రాంతదేశ మంతయు నొక్కయేలుబడికింద నుండినదని చెప్పవచ్చును. మార్యయుగము నంగతి మనకు తెలియదు సాతవాహనులకాలమున దీనికి కాంచీపురము

ముఖ్యసానమునుటకు గొంతయాధారము గలదు. పల్లవులనాటిమాట చెప్పవలసినదితేనుగదా. చోళసాంధ్యసామ్రాజ్యముల యుత్తరమండలములకు కంచియే ముఖ్యపట్టణము. తెలుగు చోళుల 11వ ద్వితీయ రాజధాని. ఇట్లు చరిత్ర పాడవుచును దక్షిణాంధ్రోత్తర దావిడ ప్రజలు కలసి మెలసి యేకప్రభుత్వమునకు లోబడియుండిరి. ఈ దీర్ఘసంబంధము వలన వారి కొకపాటి ప్రత్యేకత గలిగినది. అంధ్ర దావిడ ప్రజల మనోభావములను దలపోసి చూచుకొనుటకు దక్షిణ యవకాశమేర్పడినది. తన్మూలమున సాంధ్రసంస్కృతీయందు ద్రావిడ ఛాయలు పాడ సూచినవి; అట్టి ద్రావిడ సంస్కృతి కాంధ్రసంస్కృతి మని వార్య మాయెను.

2) పశ్చిమాంధ్ర తెలంగాణములు:— ఇవి చిరకాలము కర్ణాటాంధ్రముల కూడలి ప్రదేశములై యుండినవి. దక్షిణాంధ్రముకంటె నివి వైశాల్యమున జాల పెక్కివి; కావున సరిహద్దు సీమలయందు దప్ప ప్రజాసమ్మేళన కంఠక నవకాశములేకపోయినది. కాని ఇవి చిరకాలము కర్ణాటకములో గలసి ఏకరాజ్యమైయుండినవి. సాతవాహనుల యనంత రము దక్షిణాంధ్రమువలె పశ్చిమాంధ్ర కర్ణాటకములును పల్లవుల యధీనమందుండినవి. కాని క్రీ. శ. 8వ శతాబ్దములలో నుత్తర కర్ణాట మున కదంబరాజ్యమును, దక్షిణకర్ణాటకమున పశ్చిమగాంగరాజ్యమును ఏర్పడినవి. మొదట నివిపల్లవులక్రింది సామంతరాజ్యములై యుండి నను క్రమక్రమముగ స్వతంత్రసంస్థానము లాయెను. సాతవాహనుల పిమ్మట తెలంగాణము నెవ్వరు పాలించిరో తెలియదు. క్రీ. శ. మూడు యేడవశతాబ్దములమధ్యకాలమును తెలంగాణచరిత్రయందుజ్ఞాతయుగమని చెప్పవలసియున్నది. భావి పరిశోధనల మూలమున క్రొత్త సంగతులు తెలియవచ్చును. అచ్చన తిమిరము బెడబాములువలన ఈకాలపు తెలింగాణ చరిత్రను రచించుటకు సాధ్యము గానచ్చును. క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దములో దక్షిణదేశ చరిత్రయందొక సూత్రనయుగము ప్రారంభమగుచున్నది. చాళుక్యులు దక్షిణాత్యభూపాలుర నెల్లరును జయించి కన్నముగొని సకల దక్షిణావధమునకును సార్వభౌములైరి. చాళుక్యు

లాభ్యమున ఆంధ్రపథమందలి హిరణ్యరాష్ట్ర (అనగా నిప్పటి కడపమండలములోని జమ్మలమడుగుతాలూకా) వాస్తవ్యులని ఇంతకుముందు చెప్పియున్నాను. ఇది క్రీ. శ. 3, 4 శతాబ్దములనాటిమాట. తరువాత మొదటి పులకేశి క్రీ. శ. 4వ శతాబ్దమున ఇప్పటి విజాపుర మండలములోని బాదామిదుర్గమును సాధించునట్లును చాళుక్యులనుగూర్చి మనకే మియు దెలియదు. ఇతని పుత్రుడు మొదటికీర్తివర్మ పెక్కు దేశములను జయించి నట్లెనియు ముగళేశుని శాసనములందు జెప్పియున్నది. ఇదంత సత్యమో యతియో క్తియెంతయో నిర్ణయించుటకు సాధ్యముగాదు. ఈ విజయములన్నియు వాస్తవములైనచో చాళుక్యసామ్రాజ్యమునకు అస్థిభారము వేసినవాడు మొదటికీర్తివర్మయని చెప్పవలసియున్నది. ఇతడు జయించిన ప్రజలలో మూర్ఖులును కడంబులును నలులును ముఖ్యులు. మూర్ఖులు కొంకణమునగో వాప్రాంతమును పాలించుచుండిరి; కడంబులు వైజయంతి రాజధానిగ ఉత్తర కర్ణాటము నేలుచుండిరి. నలు లాభ్యరాష్ట్రమున జేరినవారు. వీరి గూడిమహాసముకర్షులు మండలములోని నలవాడి విషయము. అర్హచీనకాలమున దీని నలవాడి యని చెప్పవచ్చు. నలుల యధికారము తెలింగాణముపై జెల్లుచుండ ననుటకు గొంత యవకాశము గలదు. ఇప్పటి హైదరాబాదు రాజ్యములోని నలగొండ నలదుర్గము మొదలగు స్థలములు వీరి నామమును స్మరింప దెచ్చుచున్నవి. నలగొండ యన నలవిషయములోని కొండయనియు నలదుర్గమన నలుల దుర్గమనియు సర్థముజేసి కొనవలయును. ఈయభిప్రాయము సరియైనదేని మొదటికీర్తివర్మ ఉత్తరకర్ణాట కొంకణలోపాటు తెలంగాణమునుగూడ జయించెనని యూహింపవలసియున్నది. యీ యూహ సరియైనదని యెంచుటకు గొంత అవకాశముగలదు. ఇప్పుడిప్పుల కేళివల్ల భునికాలమున తెలింగాణము చాళుక్యుల యేలుబడికింద నుండును. అతడు మహారాష్ట్ర కోసల వేంగి కళింగములను పల్లవుల పాలనయందుండిన పశ్చిమాంధ్రమున బాలభాగమును జయించెనే కాని తెలంగాణమును జయించి నట్లెచ్చ

టను జెప్పియుండలేదు. అతనికి ముందు ప్రభుత్వము చేసిన మంగ
ళేశ్వరమును తెలంగాణమును సాధించెననుట కాధారములేదు. కావున
తెలంగాణమును జయించినాతడు మొదటిక్రితవర్షయే యని మన
మనుకొనవచ్చును.

ఇట్లు బాదామి చాళుక్యరాజుల ప్రభుత్వమున కర్ణాటమునకును
పశ్చిమాంధ్ర తెలంగాణములకును పోత్తు కుదిరినది, ఇది మరల చెడ
లేదు. రాజులు గతించిరి. రాజవంశములు మారినవి, అనభియావంశ
సావనవటకును అవిచ్ఛిన్నముగ సాగినది. చాళుక్య రాష్ట్రకూట
శాలచూర్మ ప్రభువు లీసంబంధమును జెడినీయక కావాడిరి. తరువాత
సంతరాయము లభుడవుడు గలుగుచువచ్చినను బహమనీసుల్తానులును
మొగలాయి చక్రవర్తులును మరల దీసిని పునరుద్ధరించిరి. నేటికిని ఈ
సంబంధము సంపూర్ణముగ విచ్ఛిన్నముగాలేదు. తెలంగాణము సర్వ
మును ఉత్తర కర్ణాటమున గొంతభాగమును హైదరాబాదు రాజ్య
మున నొక యేలుబడి క్రిందనే యున్నవి. చిరకాల సంబంధమువలన
నిచటి వ్రజలు భాషాభేదములను బాటిపక కలసిమెలసి యున్నారు.
ఈ కలయిక మూలమున ఉభయసంస్కృతులను చక్కగ సమ్మేళము
నంది నూతన మార్గముల బ్రవర్తిల్లినవి. ఈవిషయమును మరల నిం
కొకతావున విశదపఱచెదను.

3) వేంగికర్ణింగములు:- ఈ రెండుదేశములు క్రీ.శ. 2వ శతాబ్ద
ద్వితీయపాద ప్రాసంధమున ఇమ్మడిపులకేశిచే జయింపబడినను అవి
తమ వ్యక్తిత్వమును గోలుపోలేదు. ఇమ్మడిపులకేశి ఈ రెండుదేశము
లను దనతమ్మునికి కుబ్జవిష్ణువర్ధనున కిచ్చి యతనిని అతని సంతతివారిని
వంశపారంపర్యముగ నచట రాజ్యము జేసికొండని నియమించెను;
కావున నీ రెండుదేశములును చాళుక్యసామ్రాజ్యమున గలిసిపోక
ప్రత్యేక రాజ్యమైనవి. కుబ్జవిష్ణుని అతని సంతతివారిని బాదామి చాళు
క్యలనుండి వేర్పఱచుటకొరకు చరిత్రకారులు పూర్వచాళుక్యలని
వాటికి నామకరణము గావించిరి. మొట్టమొదట పూర్వచాళుక్యలని

దృష్టియంతయు గర్హకమందే లగ్నమై యుండినది. ఏలుచుండిన దాంధ్రభూమియందైనను, తాము కర్ణాటకులమనియె వారు తలచు చుండిరి; కర్ణాటక భాషనె మాటాడుచుండిరి. కర్ణాటకాచారమునె యనుష్ఠించుచు వచ్చిరి. శ్రీ. శ. ౨ వ శతాబ్దమధ్యమున కాదామి చాళుక్యుల యధికారమును గూలద్రోసి రాష్ట్రకూటులు కర్ణాటాధి పతులైరి. వారు కె. గి. లింగములు కర్ణాట సామ్రాజ్యాంతర్యాగము లనియెంచి వానిని జయింప దలపెట్టిరి. తమ వంశమునకు సహజశత్రువు లగు రాష్ట్రకూటులను ధిక్కరించి యెదిర్చిరి. శ్రీ. శ. 220 వ సం॥న ప్రారంభమైంది. రాష్ట్రకూటుల యధికార ముండువంశకాలమును జరిగి నది ఒకప్పుడు వీరికిని మఱియొకప్పుడు వారికిని జయము గలుగుచు వచ్చినను వేగికలింగములు రాష్ట్రకూటులకు వశపడలేదు; కాని వారు పట్టణమును వదలక తీరాధ్యమును రణరంగముగ మార్చి దేశ ఖోభను గలిగించుచువచ్చిరి. తత్కారణమున పూర్వచాళుక్యులకు గర్ణాటకులపై దీక్షనిపగయు నేవగింపునుగల్గినది. తామును కర్ణాటకుల మని తలచుటకుగూడ వారికి మనసాప్పలేదు. తమప్రజలలో నేకిభవించి తామును ఆంధ్రులమనియె యనుకొనదగిరి. ఇట్లు పొడమిన కర్ణాట ద్వేషము పూర్వచాళుక్య వంశమంతరించిన వఱకు సమసిపోలేదు. ఇదియె యాంధ్రాభ్యుదయమునకు గారణభూత మైనది.

తెలుగుల పునః స్వస్థి - ఇంతకు పంజాబి శతాబ్ద మును పునః స్వస్థి ; ఆ పునః స్వస్థి వంశము పరిణామము ముగిసిపోయింది ; ఆ పునః స్వస్థి మూలమునకు గాన నో తెచ్చిరి ఇంత సామ్రాజ్యసంస్కృతి విచ్ఛేదమును పునః స్వస్థి పునః స్వస్థి పునః స్వస్థి మొదల విహించిరి. ఆధి దేశము, నిప్పుడు వామక యమంకు భాష తెలుగు శ తెలుగు అనుచేర జరిగుచున్నది. చాళుక్య కానదులు గానవచ్చు స్థలరామాల ప్తి చూడ శ్రీ.శ. ౨, గి. శతాబ్దములనుండి తీర్చి ని నిభావ మాటలాడబడుచున్నది

నట్లున్నది; కాని ఇది యాంధ్రులభాషయా! అనునది విచారణే యాంశము. సాతవాహనయుగమున తెనుగుభాష వాడుకయందుండె ననుట కాధారముల లేవు. గుణాధ్యుని బృహత్సంహితయందు సాతవాహన రాజ్యమున జనులకు పరిచితమైన భాషలు పేర్కొనబడియున్నవి. ఇవి మూడు : సంస్కృతము, ప్రాకృతము, దేశభాష ; ఇవి మూడును గాక పై శాచియొకటిగలదు. ఈభాష యుదేగుణాధ్యుడు తన బృహత్సంహితను వ్రాసినది. కాని యిది సంస్కృత ప్రాకృతదేశ భాషలవలె జనులకు పరిచితమైనదికాదు. ఏలయనగా, గుణాధ్యుడు సాత వాహనునియెదుట శర్వవర్ణతో నిట్లు ప్రతిజ్ఞ చేసెను. 'నీవేగనుక ప్రభువు నకు ఆఱునెలలలో పాండిత్యము గలిగింతువేని నేను మనుష్యవ్యవహార ములోనుండువానిని సంస్కృతము ప్రాకృతము దేశభాషయను నీ మూడుభాషలను త్యజించినాడనని తెలిసికొనుము'. ఇందువలన సాత వాహనుని కాలముప్పటికే పై శాచి మనుష్యవ్యవహారంలో లేకపోయిన దని తెల్లమగుచున్నది. అప్పుడు వ్యవహారములో నుండిన మూడు భాష లలో నొకటియగు దేశభాష తెలుగుకాగూడదా యను సంశయము మనకు కలుగవచ్చును. ఆ దేశభాష తెలుగే కావచ్చును. కాని యట్లని దృఢముగా చెప్పటకు వీలులేదు. ఏలనగా నిన్నటి యుపన్యాసమున తెలుగువారివలె కర్ణాటకులును ఆంధ్రజాతిలోనివారని జెప్పియున్నాను. తెనుగునకంటె కన్నడము ప్రాచీనతరము. కావున ఆదేశ భాష కన్నడ మేలకాగూడదు! అను వశ్యకు సరియైన సమాధానము లేదు. మరియు ఆధునిక మహారాష్ట్ర పరిశోధకులు కొండఱు, 'ఇప్పటి యాంధ్రులకును ప్రాచీనాంధ్రులకును సంబంధములేదు. మహారాష్ట్రలే ప్రాచీనాంధ్రుల సంతతివారు' అని యార్భటించుచున్నారు. వీరియార్భట ము సత్యముపై నాధారపడినదని తలచితిమేని ఆ దేశభాష మహారాష్ట్ర మైనదికావచ్చును, ఇచట నొకముఖ్యాంశమును పరిశీలింపవలసియున్నది. 'తెనుగు' లేక 'తెలుగు' అను మాట ప్రత్యేకమున క్రీ. శ. ౧౦వ శతాబ్దముననే కానవచ్చుచున్నది. తత్పూర్వము దానిపాడ యెచ్చటను కానరాదు. పదియవశతాబ్దమునకు ముందు కాననైయుండును

సంస్కృతప్రాకృతవాఙ్మయములందును 'అంధ్ర' 'అంధ' నామములే వాడుకయందుండినవి. తెనుగు అనుమాటయే మృగ్యమైనపుడు సాతవాహనయుగమున తెనుగుభాష యుండెనని కాని గుణాఢ్యునిచే పేర్కొనబడిన దేశభాష యదియే యనికాని వాదించుట సమంజసము కాదుగదా.

మఱి యాంధ్రు లాడినభాషయేది? అది గుణాఢ్యుల పేర్కొనిన దేశభాషకారాదా యను నాశంక కలుగవచ్చును. అంధ్రులు కొందఱు ప్రాకృత్య పరిశోధకులు చెప్పనట్లు ద్రావిడజాతివారైన గుణాఢ్యునిచే పేర్కొనబడిన దేశభాష వారి భాషయే కావచ్చును. కాని వారు ఆక్ససునదీ తీరమునుండి దక్షిణాపథమునకు వలసవచ్చినారనియు, తువారమో లేక తల్పదృశమైన మరియొక యార్యభాషతో మాటలాడుచుండినియు నిన్నటియువన్యాసమున జెప్పియున్నాడను; కావున వారాడుచుండినది గుణాఢ్యుడు పేర్కొనిన ప్రాకృతభాషయైయుండును. అంధ్రులు దక్షిణాపథమునకు వచ్చినప్పు డచటి జనులయందు వ్యవహారము నందుండినభాషయే గుణాఢ్యుడు చెప్పిన దేశభాష. ఈ దేశభాష స్వరూపమెట్టిది? అనునది ఇంక విచారించదగిన విషయము. ఈ ప్రశ్నకు నిశ్చయమైన సమాధానమును చెప్పటకు వలనుపడదు. ఏలయన వాస్తవమును నిర్ణయించుటకు దగిన యాధారములు లేవు. అర్వాచీన కాలమున నాంధ్రదేశమున వాడుకయందుండిన భాష నాధారముచేసి దీని స్వరూప మిట్టిదై యుండునని యూహించి తృప్తిపడవలసియున్నది. ఆధునికభాషా శాస్త్రజ్ఞు లందఱును అవలంబించిన పద్ధతి యదియే. పద్ధతియొక్కటి యైనను వారి సిద్ధాంతము లొకతీరున నుండక భిన్నములై యున్నవి. మన భాషా శాస్త్రజ్ఞులను వారి సిద్ధాంతముల ననుసరించి మూడు తెగలుగ నేర్పరచవచ్చును. మొదటిరంగతివారు తెనుగు ఆర్యభాషా కుటుంబమునకు జేందినదనియు సాక్షాత్తుగ సంస్కృతమునుండి కాకపోయినను మరియే ప్రాకృతమునుండియైనను తృప్తియైయుండుననియు వాదించురు. నన్నయభట్టు మొదలగు మన

ప్రాచీనమైన యాగ్యకరణు లందఱును సంస్కృతప్రాకృతము లాద్యప్రకృతి యనియు, తెనుగుభాష వానియొక్క వికృతియనగా వానినుండి పుట్టిన దనియువీరియభిప్రాయమువెలిబుచ్చియున్నారు. కావున తెనుగుప్రాకృత భాషమని వాదించు ఆధునికభాషాపరిశోధకవర్గము నన్నభట్టారకాదుల మార్గమునె యవలంబించిరనుట తప్పుకాదు. ఇంకొకతెగ పరిశోధకులు తెనుగు తమిలిమునుండి యుత్పత్తినందెనని చెప్పుదురు. వీరి యభిప్రాయము సంపూర్ణముగ విస్తర్జనీయముగాదు ; కాని పెక్కండ్రీ కిది వచ్చదు. ఆంధ్రులు దక్షిణాపథమునకు వచ్చినప్పు డచట వాడుకయందండినది తమిలిము గాదు. సర్వదా ఏడభాషలకును శల్లియన దగు ప్రోటోద్రావిడభాషయచట వ్యవహార ముండుననిది. దానినుండి కాలక్రమమున తమిలి కన్నడ తెలుగు మళయాళ తుళుభాషలుత్పత్తయైనవని చెప్పుదురు. సంస్కృతికదృష్టితో ౭రికించితిమేని పైరెండు సిద్ధాంతములకుగల పరస్పరభేద మంతగ పరిగణింపదగినదికాదు. ముఖ్యముగ విచారింపవలసినది వాని యుత్పత్తికి కారణము. తమిలి మిగాని ప్రోటోద్రావిడభాషగాని ఇప్పటి దాక్షిణాత్యభాషలుగ పరిణామ ముండుటకు గారణమేమి? ఈ ప్రశ్నకు ఆర్యుల సంపర్కమువల్లనని సాధారణముగ జవాబు చెప్పుదురు. కావచ్చును ; మరి యీ సంపర్కమువలన నొక నూతనభాషగాక పెక్కేర్పడుటకు కారణము విచారించిన దానికెవ్వఱును సమాధానము చెప్పరు. ఆర్యుల సంపర్కమువలన అనుటకంటె ఆంధ్రులసంపర్కమువలన అనిచెప్పుట యుక్తము. ఆంధ్రులు దక్షిణదేశమునకు వచ్చినప్పుడు పశ్చిమభాగమునకంటె సధిక పంథ్యాకులు తూర్పుభాగమున నివాసము లేర్పఱుచుకొనిరి. దీనికి గారణము లేకపోలేదు. తూర్పుభాగము పశ్చిమముకంటె సమతలమై దూరుపున ముఖ్యముగ తీరప్రదేశమున—భూమి విశేషమిగుడుదిగుడు లేక సమతలమై యుండుటచేతను, గోదావరీ కృష్ణా సింహాన్యాదు లీగమతల ప్రదేశముగుండె చ్రవహించి సముద్రమున బడుటచేతను యచటి నేలపై వండలివేరి బహుసారవంతమై పుష్కలజలవసతిగలిగి వ్యవసాయమున కత్యంత మనుకూలమైయున్నది, ఈ కారణమువలన ఆంధ్రులు బహు

సంఖ్యాశ్రీచట నివాసముల నేర్పరచుకొనిరి ; కావున ఆచట వాడుక
యందుండిన దేశభాషలో వారి పలుకుబడికి ప్రాముఖ్యము గలిగినది.
సంస్కృతప్రాకృతతత్వజాల మందధికముగ ప్రాకినది, తూరుపుకంటె
పడమటభూమి విషమతరము. పర్వతారణ్యము లధికము. భూమి సార
వంత మైనది కాదు. నీటివనతి తక్కువ. వ్యవసాయము కష్టసాధ్యము.
మరియు నిప్పు మైసూరుప్రాంతదేశము ద్రావిడభూయిష్టమై యుండె
నని హిందూశాఖలవాద్యయునులనందెలియవచ్చుచున్నది. కావున ఈ
ప్రాంతమునకు సంసకచ్చిర యాంధ్రులసంఖ్య యల్పుము. దేశభాష
యందు వారికి కలుపక పూర్వదేశమున గలిగినంతటి ప్రాధాన్యము
లేకపోయె. సంస్కృత ప్రాకృతతత్వములకుంటె ద్రావిడవదము
ములకెందుదాధికముగ కలెను. ఇట్లు దేశభాష సంస్కృతప్రాకృతములనంప
రించు యాంధ్రమునందును ఆంధ్ర. పశ్చిమమున హళైకన్నడమును
రెండు నూతన భాషలు యుత్పత్తికి కలుగభూతమైంది. ఆంధ్రద్రావిడ
సంయోగమునందును హిందూవాద్యుల భాషా పదము విరివినందినది.

అందుచేత దేశ భాషయందు గల గ్రంథములను అభ్యసించి యుండినవా, ఇందును ముఖ్యముగా తెనుగు, అంధ్రము తెనుగునచే దీనికి నామాంతు మెచ్చి అగ్రెనో విచారణ వలసియున్నది. దీనికి కారణము పలువురు పలుకెడియుల నున్నందున, కొందరిది త్రికళింగ శబ్దభవమని వక్కాణింతురు. వ్రాచిన కాలముందుక్రీ. శ. ప్రారంభకతాబ్దులలో కళింగ దేశమును వాల్చించిన ప్రభువులు తాము త్రికళింగాధిపతుల మని చెప్పుకొనిరి. త్రికళింగములనగా మూడుకళింగము లని అరము కళింగ మవ్వడ మూడు భాగములుగ విభక్తమైయుండినది. ఈ మూడుభాగములు కలిసియుండిన దేశమునకే త్రికళింగ మనిపేరు. ఈ దేశమున వ్యవహారమునందుండిన భాషకుగూడ త్రికళింగమని పేరుగలదనియు నాపేరు క్రమక్రమముగ త్రిలింగమై, త్రిలింగమై, తెలుంగమై, తెలుంగై నదనియు చెప్పుదురు. ఇది యంతయు నేలను విడిచిన పాము లి

లింగ భుజుచేరిటి భావయొకటి యుండెననికాని, యది పై జెప్పిన రూపాంతరములనంది తుదకు తెలుగై పరిణామ ముండెనని చెప్పటకు గాని యెట్టియాధారమునులేదు. మఱికొండలు ఆంధ్రద్రావిడభాషల సంయోగమువలన హళకన్నడము తెలిగన్నడమును రెండుభాష లుత్పత్తి యాయెననియు దెలిగన్నడముయొక్క పరిణామమే తెలుగనియు వివరింతురు. హళకన్నడమన ప్రాతకన్నడము. ఇది యర్వాచీన కర్ణాటకులు తమ కాలమున వ్యవహారముననున్న కన్నడమును ప్రాచీనభాష నుండి వేర్పఱచుకొనుటకు వాడినమాట. కాబట్టి ప్రాచీన కన్నడిగలు తమభాషను కన్నడ మనియేయుందురుగాని హళకన్నడమనియుండదు. తెలిగన్నడ మనుమాట గగనకుసుమము. తెలుగునకు ప్రాచీనతగల్గించుటకు మన భాషాశాస్త్రపరిశోధకులు కల్పించినమాట. ఇటీవల కొందఱొక నూతనసిద్ధాంతమును ఉపపాదించియున్నారు. 'ఆంధ్రులు వేలు, తెలుగులువేలు, ఆంధ్రులు తెలుగుదేశమును జయించి దానికధిపతులైనను, తెలుగుభాష యాంధ్రమును మ్రొగిజీర్ణము చేసికొనెను'. అని ఇది కేవలము సత్యాన్వేషణపరులు తమ పరిశోధనలఫలితముగ బ్రతిపాదించిన సిద్ధాంతముగాదు. ఆధునికజాతివైషమ్యాత్మకములగు రాజకీయాభిప్రాయములకు ప్రాచీనతను గల్పించుటకు చేసిన పన్నాగము. వీరు చెప్పున దంతయు సత్యమైతేయి యుండిన మనభాషకు తెలుగున పేరాద్యమునుండి యుండవలయునుగదా; క్రీ. శ. ౧౦ వరకును 'తెలుగు' అను మాటయే లోకవ్యవహారము నందుండె ననియనుకొనుటకుగూడ సాక్ష్యములేదే. ఇట్టియెడ వీరి సిద్ధాంతమును అంగీకరించుటకు వీలెట్లగును?

కాని వీరి సిద్ధాంతమున ఇంచుక సత్యము లేకపోలేదు. మన భాషకు తెలు గనుచేరు తెలుగుజనులవల్ల కలిగినదనుట వాస్తవమూరము గాదు; కాని ఇంతవరకు లబ్ధమైన సాక్ష్యమును బట్టిచూడగా దెలుగభాష కావేరు క్రీ. శ. ౧౦వ శతాబ్దము తరువాతనే కలిగెనని చెప్పవలసి యున్నది. ఏలనఁగా తెలుగు అనుమాట మొట్టమొదట

చోళచక్రవర్తుల శాసనములందే శాసనచ్ఛుచున్నది. క్రీ. శ. ౧౦౧౨ వ నాటి మొదటి రాజరాజయొక్క పుదుక్కోట సంస్థానములోని నార్తామలై శిలాశాసనమున తెలుంగకులకాల పురమను గ్రామమొకటి పేర్కొనబడి యున్నది. రాజరాజునకు తెలింగకులకాలన్ అను బిరుదు కలదనియు దానిబట్టియే ఆ గ్రామమున శాపేరు కలిగినదనియు చరిత్ర కారుల యభిప్రాయము. క్రీ. శ. ౧౦ ౨౧లో ప్రథమ రాజేంద్రచోళ చక్రవర్తి ౧౦ వ రాజ్యస్థానమున వ్రాయించిన ఆనంతపురంజల్లా మడక శిర తాలూకా కొత్తశీవరగ్రామ శిలాశాసనములలో నొకదాని యందు తెలుంగులు పేర్కొనబడి యున్నారు; మఱియు నతని సేనాధ్యక్షులలో నొక్కరైన విక్రమచోలు చోటియవరైయ్యనను నతఁడు కళింగులను, ఒడ్డెలను, తెలుంగులను జయించి నట్లున్నది. క్రీ. శ. ౧౦౪౬ న వ్రాయించిన మొదటి రాజాధిరాజు మణిమంగళ శిలాశాసనము తెలుంగ విజ్ఞయఁడు పేర్కొనబడి యున్నాడు. నేనెఱింగి నంతవఱకు తెలుగును బేర్కొను ప్రాచీన తమ శాసములీ మూఁడే. సమకాలి కాంధ్రవాఙ్మయము వలన శాసనసాక్ష్యము రుజుగువ చున్నది. ఆంధ్రకపులలో నాధ్యక్షుడనఁదగిన నన్నెచోడదేవుఁడు తెనుఁగు భాషను దన కుమార సంభవమున బేర్కొనియున్నాఁడు; నన్నయ భట్టారకుఁడుగూడ వ్యాసకృత సంస్కృత మహాభారతమును దాను తెనుగున ననువదించి దలపెట్టెనని చెప్పియున్నాఁడు, ఇందువలన క్రీ. శ. ౧౧ వ శతాబ్దముప్పటికి ఆంధ్రులకును వారిభాషలకును తెలుగు నామము నూఁధియాయెనని మనము దృఢముగ జెప్పవచ్చును. ఈ మార్పుగలుగుటకు కారణమేమో తెలియదు; కాని మొట్టమొదట నిది యాంధ్రదేశమందలి యొకప్రాంతమునకును గత్పాత్రవాసులకును పేరై యుండి తరువాత ఏకారణములవల్లనో యర్థవిస్తృతినిబొంది యావదాంధ్రభూమికిని ప్రజలకును వారిభాషకును నభిధానమై మారి నట్లు లోచించుచున్నది. క్రీ. శ. ౧౪ వ శతాబ్దప్రారంభమున వెలసిన మొరుతుంగుఁడు తనయభిధానచింతామణియందు క్రీ. శ. ౧౨౩౩వ సం॥న కల్యాణిచాళుక్యరాజ్యమును స్థాపించిన యాహవఘల్లయువ్వడితైలవ

దేవుడు తిలంగాణాధిపతియని వాసియున్నాడు. తిలంగాణమన తిలం
గులదేశము లేక తిలంగు దేశమనియు అర్థము. క్రీ.శ. ౧౨౫౦రముదలు
౧౩౨౩వఱకును రాజ్యచాలనముననున్న కాశీయుని తాప పరిహారము
సమకాలిక మహమ్మదీయ చరిత్రకారు లందఱునును. వి. న. యే
తిలంగ్ అనియు రాయ్తింగ్ అనియు పేర్కొనియున్నది. మఱయు
ప్రతాపరుద్రుని యనంతము పృథ్వీహరు మొదలైన సునూరి
నాయకుల శాసనములలో 'తైలింగ ధ దేశ' అనియు మహమ్మ
దీయలకుహస్తగతమైనరాష్ట్రము వర్ణితమై యున్నది. ఈ తిలంగము
యొక్కసరిహద్దులు శ్రీశైలదాతారామకాశేశ్వరములని ప్రతాప
రుద్రుని యాశానము ప్రకరించుచుండిన మహాశివ పితృనాథుడు
తన ప్రతాపరుద్రయశోభావణమును నలకారగ్రంథమున వివరించి
యున్నాడు. కావున శ్రీశైలదాతారామకాశేశ్వరచూలమధ్యభూమియె
ముదటి తెలుగుదేశమనియు అచటిజనుల మొదటి తెలుగు వారనియు
వారిభాష తెలుగుదేశ తెలుగుభాష యనియు మన మూహింపవచ్చును.
కాని ముందరభమున నీపదము ఆంధ్రదేశమునకంతటికి నస్వీత
మైనది వివరించి చెప్పటకు వీలుకాదు. భావిపరిశోధన వల్లనే
మేర్పడవలసియున్నది.

వాఙ్మయము:—వాఙ్మయము మహాసముద్రమున బోలిత విష
యము దానిని చక్కగ విరించి చెప్పుటకు నామరసము గాదు;
మతియు నిప్పుడు కాశమును నేదు. కాని ముందుగా మహాసముద్రము
భారతీయ సంస్కృతి యధిన్నత్యము దెనో తెలుపుటకు నాకు కొంచెం
సోయినను వాఙ్మయ విషయ చారము కొంతకు గొప్పైన సా
హసీయును. ఆంధ్రదేశమున వెనుకటి వాఙ్మయమున సంస్క
రము తెలుగు ముఠాభాగములుగ విభజింపబడినవి.

సంస్కృతము:—సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్రకారులు వివిధ
విషయములను సంస్కృత వాఙ్మయమునందు వివరించుచు
పోయినవివేచనములు మహాసముద్రము భాషయును భిన్నములు జరగ

న్యాయపరాను భాషలకు పెక్కుకలవుకదా సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్ర విరచింపబడక పోవుటెట్లు? అను ప్రశ్నయొకటి రావచ్చును. వాస్తవమే పై భాషలలో సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్రలు గలవు; కాని యవి సంపూర్ణములుగావు. సంస్కృత వాఙ్మయోత్పత్తి వికాస నములను గూర్చి పరిశోధన ఇంకను జరుగవలసిన దెంతయేనియొకలదు; కాని యది యఖిలభారత సమస్య. దాని నిచట చర్చించుట కవకాశము లేదు.

అన్యప్రాంత భారతీయులవలె నాంధ్రులకును సంస్కృతము పవిత్రమైన దేవభాష. కావున అనాదినుండి వారు వేదవేదాంతములను సకలశాస్త్ర పురాణేతిహాసాదులను పఠించి వైదికసంస్కృతభాషలలో చక్కని పాండిత్యమును గడించుటయేగాక నానావిషయము లందును పెక్కు గ్రంథములను రచించిరి.

ఆంధ్రదేశమున జెంపొందిన సంస్కృతవాఙ్మయ చరిత్రను కాకతీయ యుగములో బ్రారంభింపవచ్చును. ఆంధ్రకు ముందాధ్యులకు సంస్కృత జ్ఞానము లేదా? వారు సంస్కృతమున గ్రంథరచన చేయలేదా? యని మీరడుగవచ్చును. కాకతీయులకు ముందు ఆంధ్రులకు సంస్కృతజ్ఞానము లేకను పోలేదు; వారు సంస్కృతమున గ్రంథరచన చేయక మాననులేదు. పౌద్ధసంస్కృత వాఙ్మయమును వర్ధిల్లజేసిన నాగార్జున బోధిసత్వాదులును జైనవిజ్ఞానము నాంధ్రదేశమునదే కాక దక్షిణభారతము నందంతను వెదజల్లిన కుండకుందాచార్యుని యర్హతలు నుండ కాకతీయులకు ముందు ఆంధ్రదేశమున సంస్కృతవాఙ్మయ మభివృద్ధి నందలేదని చెప్పుట కెట్లు వలను పడగలదు?

ఆంధ్రదేశకాశనా వలియందు వేదవేదాంగ విదులును సర్వ శాస్త్రపురాణేతిహాసనిష్ఠులును నగు పండితోత్తము లనేకులు జ్యోతిషాదియన్నారు; మఱియు బెక్కుగ్రంథ కవులపేర్లును వారిచే రచితములైన గ్రంథనామములును గానవచ్చుచున్నవి; కాని వారి

గ్రంథము లన్నియు నామమాత్రావశిష్టములై పోయినవి. అప్పటి విద్యార్థులపంచమున నారెంత వాసికెక్కియుండినను, వారవ్వల సంపూర్ణముగ విస్మృతులై పోయిరి. శాసనములు బయల్పడి ప్రకటితములగు వఱకు వారి పేర్లుగూడ నందె యడగియుండినవి. వీరిమాట నటుండనిండు, ఆంధ్ర విద్యార్థులుంటుండు ములనాదికాలమునుండియు కాశీ పుణ్యక్షేత్రమున నెలకొనియుండినవి. ఈకుటుంబములకు జేందినవిద్వాంసుల నేకులు తమపాండిత్యమువల్లను పత్రిభవల్లను ప్రఖ్యాతులై యచటి సంస్కృతవిద్యాపీఠమునకు మూలస్తంభప్రాయులై యుద్గ్రాధముల ననేకములను రచించిరి. ఈతరగతికి జేందినవాడే విశ్వవిఖ్యాతుడైన జగన్నాథ వండితరాయలు. ఇట్టిమహానియులు మఱియెందఱో కలరు. వారినామములును వారురచించిన గ్రంథములను, లిఖితపుస్తకభాండాగారములందు నిక్షిప్తములై యున్నవి. కావున కాకతీయులను పూర్వము ఆంధ్రులచేరచింపఁబడిన సంస్కృతగ్రంథముల నిచట బేర్కొనఁజాలక పోయినందుకు తీతవృద్ధను.

కాకతీయయుగమును గూర్చికూడ మనకు గలజ్ఞానము సమగ్రముకాదు. ప్రతాపరుద్రునికి పూర్వమెవ్వ రెవ్వ రేయేగ్రంథములను విరచించిరో మనకు స్పష్టముగ దెలియదు. కాకతిరుద్రదేవుని హనుమకొండ శాసనకావ్యరచయితయగు అచింతేంద్రునికొక్కని నెఱుఁగుదుము. ఇతఁడు చక్కఁగ కావ్యరచనాసామర్థ్యముగలవాడే; కాని యితఁడీ ప్రశస్తికావ్యమొక్కటిదక్క. అన్యగ్రంథములను రచించెనేమో తెలియదు. గణపతిదేవరుద్రదేవుల కాలమందు విద్వాంసుల నేకులు సంస్థానము నాశ్రయించియుండిరి. కాని వీరియం దెవ్వరేనియు గ్రంథకర్త యుండేరేమో చెప్పటకు సాధ్యముకాదు. ప్రతాపరుద్రదేవుడు కవిజనప్రియుఁడు. స్వయముగ పురుషార్థసార మను నీతిగ్రంథమును రచించెనని చెప్పుదురు. మఱియు కొలచలమల్లినాథసూరి యొక్క పితామహుఁడగు మల్లినాథమండితునితఁ డాదరించి సత్కరించెను. ప్రతాపరుద్రుని యాస్థానము నల్లకరించిన సంస్కృతకవు

లలో నగ్రగణ్యుడు విభాగనాథుడు. ప్రతాపరుద్రయశోభూషణ
మహాజగత్ప్రసిద్ధాలంకారశాస్త్రగ్రంథమును వ్రాసెను. అగస్త్యుడు
శాలభారతనలోదయాది కావ్యములను రచించెను. అగస్త్యుడును విద్యా
నాథుడును నొక్కరేయని కొందరు పరిశోధకులు చెప్పుదురు. కావ
చ్చును. ప్రేమాభిరామకర్తయగు రావిపాటిత్రిపురాంతకుడును స్వ
వాడే ఉదారరాఘవ కావ్యనిర్మాతయగు శాకల్యమల్లభట్టుడే
ప్రతాపరుద్రుని యాశ్రయమును పొందినవాడే. వీరుగాక జైన్
శివులుకొండఱుకూడ అతనియాసానమున వెలసిరి. ఇందఱుకవులకీరవగు
చేతనే యోగుగల్గఁగాఁమున భారతీయవిజ్ఞానమునకు దక్షిణమున
ముఖ్యకేంద్రస్థానమాయెను.

మహమ్మదీయుల ఆగమముతో పూర్వసిత్తిగతులు మారిపో
యిరి. భరతఖండమునకు వారి రాక ప్రళయత్రయమైనది. జాతీయ
స్వాతంత్ర్యోత్సాహంబు సంస్కృతియును రూపుమానిపోవునట్లయినది
కాని దానిని సమసిపోనిక సంరక్షించిన వారాంధ్రులు. అందు ముఖ్య
ముగ బ్రశంసాపాత్రులు విజయనగరసార్వభౌములు. ఇదియే ఆం
ధ్రులు హిందూజాతికి జేసిన అమూల్యమైన సేవ. ఈ సందర్భమునః
ఆంధ్ర జాతీయ సమితియొక్క ముఖ్యాధర్మములను స్మరణకు దేచ్చు
కొనుడు. జాతీయసమితి యేర్పడినది హిందూ ధర్మమును సంరక్షిం
చుటకొనుట. హిందూ ధర్మమునకును సంస్కృతికిని యవినాభావ సం
బంధము గలదు. ధర్మమును సంస్కృతిని కాపాడుటకు స్వాతంత్ర్య
మత్యంతావశ్యకము. కావున ఆంధ్రజాతీయసమితి దేశీయస్వాతంత్ర్య
మును పునఃప్రతిష్ఠ గావించినతోడనే హిందూధర్మ సంస్కృతి పునః
రుద్ధింపగడగెను. ఆంధ్రదేశమంతటను నూతన ప్రజోదము గల్గినది.
నశించిపోవున్న విజ్ఞానమును పునరుజ్జీవింపజేయుటకు ప్రబలప్రయత్నము
తెల్లయెడలను సాగినది. వేదవిద్యలను సకలశాస్త్రములను వ్యాఖ్యయే
మును, కళలను పరిశోధించి వాని యర్థమునకు ప్రకటింపఁటకు దక్షి
నేర్పాటులు నేయుటయు. ఈమహాద్యమహోద్యమము కంతటికిని

కారణ భూతుడు విద్యారణ్యస్వామి. ఆయన కారణ జన్మడు; కలి
 మునదోపావనన్నధర్మోద్ధరణకై మనుష్యరూపుడై యవతరించిన
 కళమ శివుడు, సకల కలగామవేది. తత్వజ్ఞాననిధి. విశాల హృద
 యుడు, విధివశమున స్లేచ్ఛధర్మము నవలంబించిన హిందువుల పున
 రాగమమునకు మార్గము జూపెను; విరూపాక్షస్వామి యాజమాన్యము
 క్రింద ధర్మసామ్రాజ్యము స్థాపించెను. విజయనగర చక్రవర్తులను
 పైదికమార్గ ప్రవర్తకులను గావించి సకల వర్ణాశ్రమ ధర్మసంరక్షణకు
 బుద్ధిగొల్పెను. నానాదేశములనుండి పండితులను రప్పించి వారికి గాఢ
 వాసాశుభకు సదుపాయములను గల్పించి వారిచే వేదవేదాంగములకును
 పర్వశాస్త్రములకును వ్యాఖ్యానములు వ్రాయించి వేదవేదాంగశాస్త్ర
 ముల యర్థములు జనులకు సుబోధమగునట్లు చేసెను. విద్యారణ్య
 శాశ్వతవిద్యావికారడుడు- సాహితీసాగరుడు. స్వామివారి యాదేశము
 చొప్పున శిష్యులనేక శాస్త్రగ్రంథములను కావ్యనాటకములను రచించి
 ప్రకటించిరి. ఆంధ్రదేశముండెల్ల యెడలను విజ్ఞానాభిమానములు మెండై
 నవి. నూతన విద్యాపీఠములు నెలకొనినవి. వీనియందు ముఖ్యమైనవి
 నాలుగు. విజయనగరమున రాయలసూస్థాన మొకపీఠమునకు ముఖ్యస్థా
 నమురెండవదానికి రాచకొండయందు వెలమదొరల యాస్థానమునను
 భద్రాచలదానికి కొండపేటియందును నాలుగవదానికి రాజమహేంద్ర
 వరమున రెడ్డిరాజుల సంస్థానములను ప్రధానస్థలము లాయెను. ఈ
 విద్యాపీఠముల కొండోంటికి పోటీలుగలిగి తత్తదాశ్రిత పండితులును
 కవులును అన్యవిద్యాస్థానములకు విద్యావాదప్రదర్శనముల కొఱుకు
 జొర్రువాట. దీనికి ఫలితముగ న. స్కూల వాఙ్మయ మొకయాంధ్రదేశ
 మాయందెకాక దక్షిణదేశ ముండంతటను తామర తంతుగ నభివృద్ధి
 నందినది. చక్రవర్తులు, రాజులు, సామంతులు, మన్నదొరలు, బ్రా
 హ్మణ శూద్రులు వైశ్య కూదాది చతుర్వర్ణములవారును, పండితు
 లును కవికారులనర్హులైన కళాపానకుల కాశ్రయ మొనఁగించు స్వయం
 వున్న గ్రంథకర్తలై విద్యాభివృద్ధికి గారూఢులులైరి. స్త్రీలు పురుషు
 లును సేవించుటకు, ఇట్లు పెరిగిన వాఙ్మయచరిత్రకు పరిగమముగ

నైన శిష్యునవశాశములేదు; చెప్పవలసిన విషయము లింకను పెక్కు గలవు; కావున నీయంశము నింతటిలో జాలించి యాంధ్రవాక్యయ ప్రశంసకు గడగెదను.

తెలుగువాఙ్మయము:— తెలుగుకవిత పుట్టుకనుగూర్చి చాల కాలము మన దేశమునందొక దుర్భ్రమ ప్రబలియుండెను. క్రీ. శ. ౧౦౧౯ మొదలు ౧౦౬౧ వఱకును వేంగీరాజ్యమును పాలించిన పూర్వ చాళుక్య రాజుగజురేంద్రుని కులబ్రాహ్మణుడును ఆధానకవియు నగు నన్నయభట్టారకుడు ఆంధ్రమున కవిత్వమును పుట్టించెననియు డక్కారణమున నతడు ప్రథమాంధ్రకవియనియు నందఱును విశ్వ శించువారు. ఇదే కేవలము మిథ్యయని ఇప్పుడందఱును ఎఱుగుదురు. వాస్తవమును విచారించిన నన్నయభట్టారకుడు తెలుగున కవిత్వ మును పుట్టింపనులేదు; అతడు ప్రథమాంధ్రకవియుగాదు.

తెలుగుభాషయందు నన్నయభట్టనకు మాటునూటయేబది యేండ్లకుముందు కవిత్వము పుట్టినది. ప్రథమముననాంధ్రమున కవిత్వముల్ల ప్రారంభించినకవి యెవ్వడో మనకు తెలియదు. ఈవిషయమున గుత్తనిర్దారణ కుపయుక్తోపకరణములు శాసనములు దప్ప మఱి యెవ్వియులేవు. తెలుగుభాషయందే వ్రాయించిన శాసనములు క్రీ. శ. 2వ శతాబ్ద ప్రారంభమునుండియు పెక్కుగానవచ్చుచున్నవి. ఇవి గద్యాత్మకములు. క్రీ. శ. ౯వ శతాబ్దాంతరాధమువఱకును వీనియందెచ్చటను తెనుగున కవిత్వపువాడలే కానరావు. ఇదిగహజమే. ఆకాలమునం దొక్క కవిత్వయేకాక లెక్కిన కవులును శాస్త్రములును రాజుల ప్రోత్సాహ మూలముననే యభివృద్ధినందెడివి. అప్పుడు ఆంధ్రదేశమంతయు వన్యా క్రాంతియై యుండెనని నిన్నటియుపన్యాసమున జెప్పియున్నాడను. దక్షిణాంధ్రమంతయు వల్ల పులయేలుబడిక్రింద నుండినది. చాళుక్యుల తాకుచే వారుకము గ్రుముగ నాంధ్రదేశమున దనుప్రముఖమును గొలుభివుటచే వారిదృష్టి వంపూర్ణ ముగదానిడదేశమునందే అగ్నుడు

యారాడను. తక్కినయాంధ్ర దేశమంతయు జాభుక్య సామ్రాజ్యమందొందిమిడియుండెను. పశ్చిమాంధ్రమును తెలంగాణమును బాదామి చాళుక్యులనశమునను తీరాంధ్రము పూర్వచాళుక్యులయధీనమందును ఉండినవి. చాళుక్యులు కర్ణాటకులు, కాపుర వారునువారియనుచరులను కన్నడభాషనాడుచుండిరి. రాజభాషయగుటచే నదిప్రసిద్ధికెక్కినది. దేశపాలన వ్యవహారములు కొంతమట్టుకు తెనుగుననే నడచుచువచ్చినను మాతృభాషయగు కన్నడముపై నాదరమువారికి తగలేదు. కన్నడపదములు, పలుకుబడులు పెక్కు తెనుగున ప్రవేశించినవి. ఇందు మూలమున భాషయందలిశబ్దజాలము విస్తరించినను దానిపరిశుద్ధత చెడినది. తురకరాజులకాలమున నరబీ పారిసీ భాషల సంపర్కము వలనను, నాంగ్లేయులపాలనయందు ఆంగ్ల భాషాసంపర్కమువల్లను నెట్టి మార్పుగలిగెనో చాళుక్యులుగమున కన్నడభాషపాత్రువలన సంతకుమించిన మార్పు తెనుగున గనుపట్టినది.

కాలక్రమమున రాజకీయకారణముల వలన కన్నడభాష కాంధ్రదేశమున గౌరవము తగ్గనారంభించినది. దీనికి కారణమును నిన్నటి యుపన్యాసమున సూచించియున్నాడను. క్రీ. శ. ౮వ శతాబ్దమున బాదామిచాళుక్యరాజ్య మంతరించినది. రాష్ట్రకూటులు బాదామి సింహాసనము నాక్రమించుకొని పూర్వము చాళుక్యుల యేలుబడికిని దేశమును పాలింప నారంభించిరి. ఆతటితో దృష్టి సందక పూర్వచాళుక్యులపై దమయధికారమును స్థాపింప దలపెట్టిరి. తదానంతర పూర్వచాళుక్యులకును, రాష్ట్రకూటులకును వైరము దిన దిన ప్రవర్ధమానమై పెరిగి కర్ణాటాంధ్ర దేశములకు యుద్ధములు నిరంతర ముత్థివ్రముగ నడువసాగెను. ఈ వైరాతిశయమువలన పూర్వ చాళుక్యులు తాము కర్ణాటకులగుటను విస్మరించి తమ యేలుబడికిని యాంధ్రప్రజలలో నేకిధివించి వారివలె దామును ఆంధ్రులమని యెంచునాగిరి. ఈ యభిప్రాయము వీరికి గలిగి నప్పటినుండియు వీరికాంధ్ర భాషయందభిమానము హెచ్చుటచేత దానిబలుదెలుగుల నభిమాని

సేయగడగిరి. కన్నడమువలె నాంధ్రమునను కావ్యనిర్మాణమునేయుట యుక్తమని నిశ్చయించి కవుల నాదరించి వారిని కవనమునట్లుటకు బురి కొల్పిరి. ఈ యంశమునే నన్నెచోడ దేవుడు తన కుమార సంభవ వీతికయం దిట్లు చెప్పియున్నాడు.

‘మునుమార్గ కవితలోకం

బున వెలయంగ దేశికవిత్తబుట్టించి తెనుం

గుని లిపిరంధ్ర విషయం

బున జనచాళుక్యరాజ మొదలగుపలువుర.’

ఇందువలన దేశికవిత్త బుట్టించి యంధ్రవిషయంబున దెనుగును చాళుక్యులు నిల్పిరనియు వారికిముందు తెనుగున కవిత్వములేదనియు దెల్లమగుచున్నది. దేశికవిత్వమును బుట్టించి తెనుగు సంధ్రవిషయమున నిలిపిన చాళుక్యరాజెవ్వడో, అతఁడావంశమున నేశాళుకు తెందిన వాఁడో తెలియదు. కాని తెనుగుదేశములో పూర్వచాళుక్యరాజులకే గాథతమ సంబంధముండిన కారణమునను తెనుగు పద్యరచన మొట్ట మొదట పూర్వచాళుక్య వంశజుడగు గుణగ విజయాదిత్యుని క్రీ. శ. (౮౪౮—౮౯౨) శాసనములందే పొడకట్టు చుండుటవల్లను నన్నెచోడకవి చెప్పిన విధమున దేశియందు కవిత్వమును పుట్టించి తెనుగు సంధ్రవిషయమున నిలిపిన చాళుక్యరాజు గుణగవిజయాదిత్యుడు కాని లేక యతని పూర్వికులగు పూర్వచాళుక్యుల యందొక్కఁడు గానియైయుండునని తలచుట యుక్తము.

ఇట్లారంభమైన తెనుగుకవిత్వమునకు కన్నడకావ్యములు మేలు బంటులై నవి. తెనుగు కవులకు గన్నడకవులు మార్గదర్శకులైరి. ఆంధ్ర కావ్యములలో నాదికావ్యమనడఁగు నన్నెచోడుని కుమారసంభవమును బ్రాచీనకర్నాటకావ్యములతో పోల్చిచూచిన నీవిషయము దెల్లము కాగలదు. నన్నయభట్టు భారతమునుగూడ కర్నాటకావ్యముల సోకు తప్పజ్జయె. ఇంకొకవిశేషము. ఆంధ్రవాగనుశాసనముడు పూర్వ

చాళుక్యరాజుల కులకృహగత పురోహితుడగుటచే నతని పెద్దలు కుట్టవిడ్చువులొకాడ వేంగివచ్చి యచట స్థిరనివాసమేర్పరచుకొని వేంగినికూత్యజేశముగబరిగ్రహించిన కర్నాటబ్రాహ్మణులై యుండవలయును. నన్నయభట్టునకు సహాధ్యాయుడును భారతరచనయందు పాక కాననుఁగి నారాయణునివలె దోడుపడిన నారాయణభట్టు కర్నాటక చక్రవర్తియగు నాహవముల్ల సోమేశ్వర దేవుని ప్రధానియును, వాణన వంశజుడును సగుకర్నాటక బ్రాహ్మణుడు. నన్నయభట్టునారాయణ భట్టులు నాగవాణి (ఇప్పటి నాగాయి) విశ్వవిద్యాలయమున సహాధ్యాయులై విద్య నభ్యసించి యుందురు. కావున నన్నయ కృతాంధ్ర భారతమున కర్నాటకావ్యపు బోకడలు గానవచ్చుట వింతకాదు.

ఆంధ్రకవిత్వోత్పత్తిని గూర్చి మంతదూరము నొక్కిచెప్పట వృధాకాలక్షేపము కొఱకుగాదు. మనవారలనేకులు ఆంధ్రకవిత్వ మన్యసంపర్కములేక తనంతటనే ప్రభవించెనని వాదించుదురు. నిష్పక్ష పాతముగ చారిత్రకదృష్టితో పరిశీలించిచూచిన మనకవిత కర్నాటక కవితపై నాధారపడియున్నదని తేలుచున్నది. కర్నాటాంధ్ర సంస్కృతుల సంయోగమువలననే పద్యరచనయు కావ్యనిర్మాణమును ప్రారంభమైనది.

ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రను వల్లించుట నా ముద్దేశముగాదు; కాని దానిసామాన్యలక్షణములను గొప్పటి నైన ఇచట బేర్కొనకతప్పదు. ఆంధ్రవాఙ్మయ మనుకరణవాఙ్మయము. నన్నయ యేలగ్గుమున సంస్కృతమహాభారతము నాంధ్రీకరింపదొడగెనో కాని దానిబలమున నాంధ్రవాఙ్మయమంతయు ననువాదములమయమై పోయినది. సంస్కృతవాఙ్మయము నాంధ్రులవలె భారతీయులలో మఱియెవ్వరును చూడగోని యుండలేదు. సంస్కృతపురాణేతి హాసముహాకావ్యనాటక ధర్మకాస్త్రాది సకలవిధ గ్రంథములకును తెనుగున జూచి తేలుటను తయారుచేయుటయే తమకవితకుమావధియని యాంధ్రీవులు తలచి నట్లున్నది. స్వతంత్ర మిశ్రకావ్యములు రచియింతుమని ప్రగల్భములు

బల్కిన ప్రబంధకవులు గూడ సంస్కృతకవులగ్రంథములనుండి లూటీ నేయుట మానలేకపోయిరి. కేవలకల్పనాకథలను కృత్రిమరత్నములని నిరసించిరి; ఆద్యనాత్మధలు వావిరి బుట్టురత్నములని వానిప్రకాశమును దిందుపఱచిరి. మిశ్రకథలవారిత సత్కవికల్పనావిభూషావహపూర్వవృత్త ము' లగుటవని 'సానలదీరిన జాతిరత్నముల'ని ప్రశంసించిరి. కథలేమో పాతవని వారేయొప్పుకొనియున్నారు గదా ఇక 'సత్కవికల్పనావిభూషా వహ' తవలన సానలదీరిన జాతిరత్నములనిరికదా. ఆ సత్కవికల్పనావి భూషలెవ్వయోవిచారితము. చాలవఱకీభూషలు ఎరవుదెచ్చుకున్నవే. ప్రబంధకవులు తాముపఠించిన సంస్కృతకావ్యలలో దమకునచ్చిన శ్లోకములను తర్జుమాచేసి పేరుచెప్పక తమప్రబంధములలో నెక్కించు కొనిరి. ఒకయదాహరణము అల్లసాని పెద్దనవంటియద్భుతప్రతిభా కాలియైన మహాకవిగూడ,

‘ ఆయాతియాతి పునరేవజలంపయాతి
పక్షాంకురాణి విచినోతి ధునోతిపక్షా
ఉన్నతవద్భుతుతి కూజతి మందమందం
కాంతావియోగవిధురో నశిచక్రవాకః’

అను శ్లోకమును ‘ ఏ విహంగముగన్న నెలుగిచ్చుచును సారెకును సైకతంబుల గూడదారుఁ’ అను నద్భుతమైన సీసపద్యముగ మార్చి మనుచరిత్రలోని కెక్కించుకొనెను. ఇక నితరులమాట చెప్పవల యునా? ఇట్లుచుటవలన ప్రబంధకవులను వారి కావ్యములను దూరు చున్నాడనని భ్రమపడరాదు. వాస్తవముగవారు సంస్కృతవాఙ్మయ దాస్యమునుండి విముక్తులై స్వతంత్రకావ్యములను రచింపగడగిరి. పెద్దన, కృష్ణరాయలు, తిమ్మన, తెనాలిరామకృష్ణులు, రామరాజ భూషణులు మున్నగువారు కృతార్థులైరి. కాని సాంప్రదాయమును సంపూర్ణముగ వినర్జింపజాలక పూర్వులపద్ధతిని మరియొకగీత నవలం బించిరి. ఈ సంస్కృతవాఙ్మయదాస్యము ఇరువదవ శతాబ్దిప్రారంభము నుండి తొలగలేదు. అంగ్లేయ విద్యాభాసమువలన మనవిజ్ఞానము విస్త

రించినది. సాక్షాత్త్యవాజ్ఞయములన్నియు మనకు గరణలామలకములైనవి. తన్మూలమున నాంధ్రవాజ్ఞయములోని లోపములు కొన్ని మనవారి దృష్టి గోచరించినవి. ఇట్టిలోపములలో నాంధ్రమున దృశ్య కావ్యముల యభావము ముఖ్యమైనది. ఈ లోపమును తొలగించుట కొరకు మనవా రనేకులు నాటక రచనకు బ్రారంభించిరి. వీరు రెండు తెగలుగ విడివడిరి. కొందఱు వీరిసంఖ్య యల్పము. సంస్కృతసంప్రదాయము ననుసరించిరి. పెక్కుం డ్రాంగ్లనాటక రచనా మర్యాదల నవలంబించిరి. ఉభయపక్షములవారును జగత్ప్రసిద్ధమైన సంస్కృత నాటకములను పదేపదే యాంధ్రీకరణము గావించిరి. ఆంగ్లేయ నాటకముల కీ మర్యాదకలుగ లేదు. దీనికి ముఖ్యకారణ మాంగ్లేయనామములును మన కవరిచితములై మనకు వింతగొల్పుచు మరభాషాపక్షి కనుకూల పడక పోవుటయే. కావున కీ. శే. రంటాల వెంకటసుబ్బారావు వంటి వారొకరిద్దఱుతప్ప ఆంగ్లేయనాటకములను యథామాతృకముగా దెలిసింపఁ బూనుకొనలేదు. కాని యనేకులాంగ్లేయనాటకపాత్రలకు నూతన నామకరణము గావించి తెనుగువారి దుస్తులను దొడిగి యాంధ్రీకరణమును సాగించిరి. ఇదిమన నాటకరచనయందు ప్రథమ దశయని చెప్పవచ్చును. రెండవదశ స్వతంత్ర నాటకరచనతో ప్రారంభమైనది. పూర్వమునుబోలి మన నాటకరచయితలు సంస్కృతాంగ్ల సంప్రదాయముల ననుసరించిరి. కొన్ని చూచి స్వతంత్రాధి నాటకములు వెలువడినవి. వానినన్నిటి నిచట బేర్కొన నవకాశములేదు. కాని సంస్కృత సాంప్రదాయము ననుసరించిరచివడిన కీ. శే. ఎ. శ్రీ. విశ్వపూర్ణ వేదమువేటరాయ శాస్త్రిలవారి ప్రతాపకవీరయమును, కీ. శే. రాజశ్రీ గురుజాక అన్నారావు పర్యటనా కన్యాశుల్కమును డిప్యక తప్పదు. వీనిమించిన నాటకము లాంధ్రభాషయందు లేవని నా యభిప్రాయము. మనభాష యున్నంతకాలమును నీ రెండుచి స్థిరముగ నిలువగలవని నా నమ్మకము.

ఆంధ్రులనువాడ విజయండు ప్రోడఱు. వారికిగల నేర్పవ్వలు.

యందుగావరాడు. వాడ అనువాదపద్ధతి యెట్లుండదగునో కొఱగిగోప రాజు వివరించి యున్నాడు.

‘తవవచో విశేషమెనయక పూర్వక భామిలోక్తిజెప్పటమికడిది ? యొకఁడు గోలవట్టియొయ్యనఁగొనిపోవ సంఘఁడెచటికైనరుగుటకుజె ?

‘ఈ సరసోక్తి కావ్యమొకఁడిమ్మల సంస్కృతభాష నచ్చుగాఁ జేసిననట్లఁడు మఱిచేయుటయేటిది ? యంచుఁజెప్పఁగాఁ జేసి యనాదరంబురకచేయుకుడి విలుకాఁడుతూటుగా నేసిన సందేహముటి యేసిన వానిదసూటికావునఁ’

‘తెలుఁగునకెల్లఁదల్లియుఁగఁ దెల్ల ముసంస్కృతభాషయందులో బలుకులెఱుఁగఁచోఁ బడవిభాగము నన్వయమరమంచునీ మలఁలకంఠురందుల సమర్థముదీట తేనుంగయొప్పునా కొలదిప్రియంబుగాదె చెఱకుల్ దినుకంఠె రసంబుగోలివన్’

సంస్కృత మాతృకలమై పోవుటవలన గోపరాజు తాను వివరించిన రీతి నాంధ్రీకఁంచెనేమొ నిశ్చయించి చెప్పటకువీలుకాదు, ఇది యంద జకును సులభసాధ్యముగాదు. సంస్కృత మాతృకలను మరపించు కవి త్రయమువాఁ యాంధ్రమహాభారతమును పోతనగారి శ్రీమదాంధ్ర భాగవతమును బట్టిచూడఁగా మొత్త ముమీద నాంధ్రీకార్యమును సంతృప్తి కరముగ సాగించిరిని చెప్పవలసియున్నది.

అగ్రధీకరణ. వ్యామోహమువలన మన భాషయందు స్వతంత్ర కావ్యరచన బహుళముగ సాగకపోయినది. కాని దీనిమూలమున మన కనర్హమైన లాభముకటి చేకూడినది. సంస్కృతభాషాజ్ఞానము లేకపోయినను నావాఙ్మయవిజ్ఞాన మాంధ్రుల కలవడిన ట్లవ్యభారతీయులఁకెవ్వరికిని అలవడలేదు. సంస్కృతభాషయందు నిగూఢమైయుండు జనునైతియములును మనవానికి గరతలామలకమైనట్లు అన్యులు

గాలేదు. కావున మన కార్యధర్మములును సంస్కృతియు నితరుల కంటె నెక్కువగ సంక్రమించినవి. ఈలాభము స్వల్పమైనదికాదు.

ఇంతదనుక మనసంస్కృతి వికాసమున కాంధీభాషావాఙ్మయము లేంతవఱకు సహకారులాయెనో విన్నవించితిని. భాషావాఙ్మయములను గూర్చి చెప్పతగినవిషయ మెంతేనియుఁ గలదు, దాని కిది సమయముగాదు; కాని భాషావాఙ్మయములకు సంబంధించిన విషయమొకటి కలదు. అది వ్రాత ఇది మన నిర్మాణము గాదు; పూర్వీకుల ప్రసాదము వలన మనకు లభించినదే. ఇట్లు లభించిన భాగ్యమును తాము మాత్రమే యనుభవించి తృప్తి నందక పొరుగువారికిగూడ దాని ననుగ్రహించిరి. భారతీయసంస్కృతి ప్రసారణమున కిట్లు మనవారు సహకారులైరి.

భరతఖండమున వ్రాత యనాదినుండి వాడుకలో నున్నది. మొహంజోదారో యందు వెలువడిన ముద్రలవలన భారతీయు లైదు వేలయేండ్లకుముందే వ్రాయను జదువను నేర్చియుండిరని విశదమగుచున్నది. ఎవ్వరును ఇంకను ఈవ్రాతను జదువుమాగ్గమును గనుగొనలేదు; కాని లిపికాస్త్రనిష్ఠాతలు దీనిగూర్చి రెండుమాడు ముఖ్యాంశములను గనిపెట్టిరి. ౧. ఈవ్రాత వ్రాయబడిన దక్షరలిపియందు గాదు 'బామ్మల లిపియందు' అని. రెండవది యర్వాచీనకాలమున మూర్యయుగముందును దరువాత కొన్నిశతాబ్దములవఱకును వ్యవహారమందుండిన బ్రాహ్మీ లిపికిని దానికిని కొన్నిపోలికలు గలవు. మూడవది, బ్రాహ్మీ వ్రాతనే మొహంజోదారో వ్రాతయు సాధారణముగ యెడమవైపునుండి కుడిచక్రకు వ్రాయబడియున్నను కాదాచిత్కముగ కుడినుండి యెడమవైపునకు వ్రాయునాచారము కూడ గలదు. కాని దీనికి ఇప్పుడు మనదేశము నందన్ని ప్రాంతములందును వాడుకయందుండు లిపులకును బట్టిసంబంధమునులేదు.

అందులు దక్షిణాపథమునకు వలసలు వచ్చినప్పుడు అచ్చట జనించుచుండిన జనులు చదువను వ్రాయను నేర్చియుండిరేమో తెలి

యదు, ఒకవేళ వారు వ్రాయ జడువ నేర్చియుండినను వారు వాడిన
 లిపి యెద్దియో కనుగొనుట కాధారములు లేవు. మాత్యులలోఁగూడ
 బ్రాహ్మీలిపి దక్షిణాపథమునకు వచ్చినది. ఇది నర్వసామాన్యముగ
 పోజులలో వాడుకయందుండినదని దక్షిణభారతమున పెక్కుస్థలముల
 యందు కానవచ్చు బ్రాహ్మీశాసనములవల్ల విదితమగుచున్నది.
 కాని ఈలిపి చిరకాల మట్లే యుండలేదు. క్రమక్రమముగ క్రీస్తు శకా
 రంభ శతాబ్దములలో నొకనూతన రూపమునంది యాంధ్రకర్ణాటక
 దేశములలో వాడుకయందుండినది. దీనికి తెనుగు కన్నడ లిపియని
 లిపికాస్త్రజ్ఞులు నామకరణము జేసియున్నారు. దక్షిణ పశ్చిమాంధ్రము
 లీకాలమున పల్లవరాజుల యధికారముక్రింద నుండినవి. వారిరాజధాని
 కాంచీపురమునందున్నను తామాంధ్రులగుటచేతను ద్రావిడదేశమున
 నప్పుడ నేఱు లిపి లేకపోవుటచేతనో ఉండిననది వారి యక్కరల కను
 కూలపడక పోవుటచేతనో వారు తెలుగు కన్నడ లిపినే తమశాసనము
 లను రాజకీయవ్యవహారపత్రములను వ్రాయుటకు వాడుచువచ్చిరి.
 క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దారంభమున చాళుక్యుల దండయాత్రలవలన పల్లవులు
 దక్షిణ పశ్చిమాంధ్రములందు జాలభాగము గోల్పోయిరయ్య దత్తా-
 రణమున వారి దృష్టియంతయు ద్రావిడదేశమందె లగ్నమాయెననియు
 నింతకు ముందొకచోట చెప్పియున్నాను. దీని ఫలితము లిపియందు
 గానవచ్చినది. తెనుగు కన్నడలిపి మార నారంభించినది; మొదట
 పల్లవగ్రంథరూపముగ పరిణామమందినది; తరువాత ప్రాచీన తమిలి
 లిపియై మారి తుద కిప్పటి తమిలి లిపియై రూపందినది. ఈవిషయ
 మును లోకము మరచినది. ఆంధ్రులు బెంపందించిన భారతీయ సం-
 స్కృతి చరిత్రను పరిశీలించు నపుడీయంశమును స్మరణకు బెచ్చుకొన
 వలసియున్నది.

వాస్తునిర్మాణములు:—వాస్తునిర్మాణ విద్యయందు పాత్రీ
 నాంధ్రులు నిపుణులు. కాలగతివల్లను, ప్రజామతాభిమానముల
 మార్పువల్లను, వలోన్మాదుల చెయ్యముల వల్లను పాత్రీనకట్టడము
 లెల్లను ధ్వంసమైపోయినను యర్వాచీనకాలపు కట్టడములుకొన్ని

యారితను అచటనచట నిలిచియున్నవి. ధ్వంసమైపోయిన వాస్తువిశేషముల శైలిల్యములును నిలిచియుండు సర్వాచీనకట్టడములును మన పూర్వుల వాస్తునిర్మాణచాతుర్యమును దెలిసికొనుటకు గలయాధారములు. అంధ్రదేశమున గానవచ్చు ప్రాచీన వాస్తునిర్మాణములు దేవతాయతనములు, నివాసములు అను రెండు తరగతులుగ విభక్తమౌచున్నవి.

దేవతాయతనములు మూడు తెరగులవి. 1 బౌద్ధసూపచైత్య విహారాదుల. 2 జైనవతులు. 3 హిందూదేవాలయములు.

బౌద్ధగాథలప్రకారము, బుద్ధుని జీవితకాలమునందే బౌద్ధధర్మమును స్వీకరించిన జనపదములలో నాంధ్రదేశ మొకటి. దీనిని సత్యమని నమ్ముటకు వీలులేదు. కాని హార్యయగమునను సాతవాహన ఉత్తరసాతవాహన యుగములందును, అంధ్రదేశమున బౌద్ధమతము ప్రబలియుండెనని మనము నిశ్చయముగ జెప్పవచ్చును. కాని దేశము దెల్లయెడలను నొక్కతెరగున నది జనాదరణకు పాత్రమైయుండెనని యనుకొనరాదు. ఇతవలకు బయల్పడిన బౌద్ధవాస్తుసృష్టిములనుబట్టి చూడగా నిప్పటి సర్కారులకు సరిపోవు తీరదేశమునను తెలంగాణమునను బౌద్ధధర్మము సర్వత్ర గౌరవాదరములకు పాత్రమైయుండినది. కాని దక్షిణ పశ్చిమాంధ్రములలో దానికంటే ప్రాప్తము లేదని చెప్పవలసి యున్నది. బౌద్ధయుగమున తీరాంధ్రమునను తెలంగాణమునను బౌద్ధసూపములుండినవి. క్రతిగొప్ప గ్రామమునందును సూపములుండినన్న సదియతిశయోక్తి కాజాలదు. కాని వానియందు ముఖ్యమైనవానిని బౌద్ధప్రపంచము నంతటను ప్రఖ్యాతినందిన వానిని రెంటిని మాత్రము పేర్కొనెదను. అందొకటి యమరావతి, రెండవది నాగార్జునకొండ. తెలంగాణమున కొండాపురముదగ్గరను మఱికొన్ని తావులలోను ఇటీవల ప్రాచీనబౌద్ధయుగపు శైలిల్యములు గనుగొనబడినవని వార్తాపత్రికలయందు బ్రకటింపబడినవి. ఇందు కొండాపురము ముఖ్యమైనది. అచట హైదరాబాదు సర్కారు ప్రాచీన వాస్తుపరిశోధక

శాఖవారుకొంత ఘనకార్యమును సాగించినట్లున్నది. చరిత్రవశోధకుల వార్షికసమావేశములందు జరుగు నుపన్యాసముల మూలమున ఆచుట లభించిన యవశిష్టముల స్వభావము కొంత తెలియవచ్చినది. విఘటముగ వివరించు గ్రంథమేదియు నింకను వెలువడలేదు. స్థూప నిర్మాణమును గూర్చి జెప్పఁదగిన విశేషము లెవ్వియులేవు. స్థూప మనగా మట్టిదిబ్బ. అన్నిమట్టిదిబ్బలకును ఈ పేరుచెల్లదు. 'నిర్మాణమునందిన బుద్ధుని యస్థికలనుగాని, భస్మమునుగాని భద్రపరచి యుంచుటకగు నొకసమాధివంటి నిర్మాణము. స్వరూపమున నొక వేదికమీద బోరగించిన చాకిజాన వలెనుండును. ఆద్యమున బుద్ధభగవంతుని యస్థాది శారీరకావశిష్టములకె స్థూపమున నిక్షిప్తపఱచు మర్యాదజరిగెడిది; కాని క్రమక్రమముగ బౌద్ధధర్మప్రవర్తకులైన మహనీయుల యవశిష్టములమీదగూడ స్థూపములను నిర్మించుట వాడుకయైనది. స్థూపనిర్మాణమునకంటె దత్పరివృతప్రాకారమే ముఖ్యమైనది. స్థూపములను మట్టితోను ఇటుకలతోనుకట్టువారు, చుట్టు ప్రాకారము చలవరాళ్ళతో నిర్మించెడివారు. ఈ ప్రాకారముపై చుట్టు బుద్ధునిజీవితచరిత్రను, బోధనత్వలయుదంతముల ప్రతిమారూపమున చెక్కువారు. ఆధునిక ప్రపంచమున స్థూపముల కీచెక్కడవు శిలాప్రతిమల వల్లనే ప్రఖ్యాతికల్గినది. శిల్పదృష్టి జూచిన మన ఆమరావతి నాగార్జునునికొండలందుగానవచ్చిన ప్రతిమల సౌందర్యము ప్రపంచమున మఱియెచ్చటను గానరాదు. వానియందు గానవచ్చు వాస్తవికతయు, చేతనయ్యమును భావఃస్ఫురితమును, చూపఃలకుమైమరపుగొలిపి యొకమాయాలోకమునకు గొనిపోవుచున్నది. ఈ ప్రతిమలవలన మన పూర్వీకుల సౌందర్యపానము, కల్పనాచాతుర్యమును, శిల్పవైభవాదులను మాత్రమేకాక యప్పటి మతసాంఘికాధికపరిస్థితులను, వ్యక్తములగుచు చరిత్రకారుల కత్యంతోప యుక్తములగుచున్నది.

స్థూపముల తరువాత చెప్పదగినవి చైత్యమందిరములు. ఇవి కొంచు తెరగులుగ నున్నవి. కొన్నికట్టడములు. తాతిలోగాని ఇటు

కలతోగాని వీనినిర్మించువారు. సాధారణముగ నిదియొక చతురస్రమౌ
కాల. ఒకచివర కొంచెవర్తులమై యందు సూపచిహ్నముకటి నెల
కొల్పు బడియుండెడిది దీనిచుట్టును బౌద్ధములు ప్రదక్షిణము సేయు
వారు. పైకప్పు రూపమున బోయగిలిన బండిజిల్లును బోలియుండెడి
ఈతరగతి చైత్యకాల లగుదు. గుంటూరుజిల్లా చేజర గ్రామమున
నొక్కటి కలదు. ఇది యిప్పుడు శివాలయమై కపోతీశ్వరాలయ మన
బలుకుచున్నది. రెండవతరగతి చైత్యగృహములు కొండలను తొలిచి
నిర్మించినవి. బౌద్ధయుగమునను తదనంతరమును భారతీయ శిల్పు
లకు కొండలును బండలును తమ స్వభావకాత్మ్యమును వీడి మైనము
వలె మెత్తబడి యేరూపము వహింపమనికోరిన సారూపమున చాల్చి
నవి. పశ్చిమభారతదేశమున నిట్లు కొండలను తొలిచి నిర్మించినవి
పెక్కుకలవు. వీని నిర్మాణ సాంద్ర్యము లోకుల హృదయమును
చూఱుగొన్నది. చైత్యగృహము లెల్లప్పుడును బౌద్ధసన్యాసులును
సన్యాసినులును వసించు సంఘారామముల కడ నుండెడివి. చైత్యగృహ
ములవలె సంఘారామములును వానినిర్మాణ సామగ్రి వలన రెండుతర
గతులుగ విభక్తములై యుండినవి. ఒకతరగతి సంఘారామముల
లిప్తికలచే గట్టబడినవి. కొండలులేని స్థలములందు ఇష్టికలనే వాడవలసి
వచ్చెను. తీరాంధ్రమండలి సంఘారామము లనేక మీతరగతికి జేంది
యుండినవి. పెక్కుసంఘారామములు కొండసానువులందు గదులవంటి
చిన్నగుహలను తొలచుటకల నేర్పడినవి. ఈ గుహలలో వసించి బౌద్ధ
భిక్షుభిక్షుణులు పరిసరప్రాంతప్రజలకు బౌద్ధదర్శమును బోధించెడి
వారు.

జైన బసకు లాంఛిదేశమున పెనుగొండయందును కొల్లిపాక
యందును గలవని చెప్పుదురు; వాస్తునిర్మాణవిధానమున సంజేమేని
విశేషములు గలవేమో తెలియదు. ప్రాచీన జైన దేవాలయములు
కొన్ని యాంధ్రదేశమందచట నచట గానవచ్చుచున్నవి. ఇందు
హనుమకొండ యందలి పద్మాక్షిదేవాలయ మొకటి; హంపి విజయ
నగరమున పాడుపడిన జైనదేవాలయములు మూడు నాలు కలవు.

పెక్కు జై న దేవాలయములను పైవ్రవులాక్రమించుకొని వానికి చక్రా
కిరణము జేసిరి, ఆంధ్రదేశమున గ్రామగ్రామమున గానవచ్చు ప్రాచీన
జై న విగ్రహముల శకలములను జూడగా నొకప్పుడీమత మాంధ్ర
దేశమునకు వ్యాపించి యుండెనని తోచుచున్నది. కాని ఇప్పటివఱ
కును నిలిచియున్న జై న దేవాలయములను పరిశీలించి చూడగా
రూపమునను నిర్మాణ ఘట్టికయందును నవి హిందూదేవాలయములను
బోలినవే. కావున వానినిగూర్చి యిచట ప్రత్యేకముగ వివరింపవలసిన
యావశ్యకత లేదు.

హిందూ దేవాలయముల యుత్పత్తినిగూర్చి పెక్కు సిద్ధాంత
ములు గలవు. వాని నన్నిటిని ఇచ్చట వివరింపవలసిన యావశ్యకత లేదు.
కాని యొక్కదాని నిటచెప్పక తప్పదు. ఈసిద్ధాంతమున ముఖ్యం
శములివి. భరతఖండమునందెచ్చటను క్రీ. శ. ౪వ శతాబ్దము వఱ
కును హిందూదేవాలయముల పొడకానరాదు. ఇదిసహజమే. వైదిక
యుగమున దేవాలయములులేవు. ఆర్యులు విగ్రహారాధకులుగారు;
వారికి దేవాలయములలో పనిలేదు. దేవాలయనిర్మాణమును విగ్రహ
రాధనయు హిందువులు జాద్ధులదగ్గరనుండి యెరవు తెచ్చుకొనిరి.
వీలుత జాద్ధులు బుద్ధునియొక్కయు నతని యనుచరులలో ఋషి
తుల్యులైన మహాసీయుల యొక్కయు శరీరావశిష్టములమీద స్థాప
ములు నిర్మించి వానినిపూజించువారు. ఈస్థాపము రాసురాసు మన
దేవాలయమువలె రూపందినది. స్థాపములును విగ్రహారాధనయు జన
సామాన్యముయొక్క ఆదరాభిమానమునకు పాత్రములై తన్మూలమున
దేశమునందంతటను జాద్ధముతమునకు ప్రాచీనమిక్కుడగుటనుగాంచి
హిందువులును స్థాపములవంటి దేవతాయతనములను నిర్మించి యందు
రమ దేవతల విగ్రహములను స్థాపించి వాని పూజాపురస్కారముల
కొఱకు తగిన యోర్పాటులను గావించిరి. ఇట్లు జాద్ధులకడనుండి దేవా
లయ నిర్మాణమును విగ్రహారాధనయు నేర్చుకొనిరి.

ఈ సిద్ధాంతమును అందఱుచుకప్పుకొనరు. దీనికి ప్రబలమైన

యాజ్ఞేపములుగలవు. వానిని ద్వుట లెక్కింపవలసిన యావనరములేదు. సత్యాత్మకమైన విషయమునొక్కదానిని నిచట గ్రహించినచాలురు. దక్షిణదేశమున క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దమునకు ముందు హిందూదేశాత్రయములులేవు. దక్షిణదేశమునగా తమిళునాడని మనమర్థము శాసనావళయమున. ఏలయనగా నాంధ్రదేశమున ముఖ్యముగ తీరాంధ్రమున సాంలంకాయన పల్లవ విష్ణుకుండిన రాజులకాలమున హిందూదేశాలయము లుండినట్లు వారిశాసనములు రుజువునయ్యుచున్నవి. వేంగి చిత్రధన్వామిని, దాలూరు నారాయణదేవుని, కందుకూరి విష్ణుదేవుని మీరు స్మరణకు దెచ్చుకొనవలయును. ఆంధ్రదేశమున నిట్లు దేవాలయములున్నను, ఆకాలమున తమిళదేశమున నెచ్చటను దేవాలయములుండెననుటకు సాక్ష్యములేదు. తమిళదేశమున దేవాలయనిర్మాణముల నాచరణకు దెచ్చినవాడ కాంచీపుర పల్లవాధీశ్వరుడు. మొదటి మహేంద్రవర్మ కడుప్రాచీనుడగుటచేత మహేంద్రవర్మ వృత్తాంతము మనకు సవిస్తారముగ దెలియదు; కాని మన కుపలబ్ధమైన చరిత్రాధారములనుబట్టి చూడగా సత్యము విక్రమాదిత్య భోజ కృష్ణరాయల యుద్ధివాడని చెప్పవలయును. మహేంద్రవర్మ విద్వాంసుడు. కవి నాటకకర్త. మత్తలిరాసమును ప్రహసనము రచించి తనకాలమున ప్రచారమునందున్న మతదురాచారములను ఖండించెను; భగవదజ్ఞానమును మఱియొక ప్రహసనమును గూడ నీమహారాజు రచించె నని చెప్పుదురు. మహేంద్రవర్మ చక్కని సంగీతశాస్త్రజ్ఞుడు. ఇతని గురువగు రుద్రాచార్యునిచే రచియింపబడిన సంగీతగ్రంథము నొక్కదానిని కడిమయూమలై యనుచోట తాతిపై చెక్కించి తనగురుని గాంధర్వకళానైపుణ్యమును లోకమునకు విదితముగావించినాడు. అన్నిటికంటె సత్యనికీర్తి దేవాలయనిర్మాణమువలన లోకమున సిరముగ నెలకొనినది. తమిళదేశమున బెక్కుతావులయందు కొండల దొలిపించి బ్రహ్మవిష్ణేశ్వరులకు గుహాలయములను నిర్మించినాడు. తమిళదేవాలయనిర్మాణమున కిట్లుమహేంద్రవర్మ పునాదులను వైచినాడు. ఇతనిసంతతివారను నాడియూరత తమిళదేశమును పాలించిన చోళచక్రవర్తులను ఈపునా

మలపై యద్భుతమగు దేవాలయములను నిర్మించిరి. ఇప్పుడు లోకమున ప్రఖ్యాతినందిన త్రివిధ దేవాలయరచనరీతులలో ద్రావిడరీతి వీరి మూలమున పరిణామమందినది.

ఇంతదూర మించట మహేంద్రవర్మయొక్క గొప్పగుణములనేల వర్ణించితి ననగా నత శాంధ్యోదగుటచేత. కంచిరాజధానిగ పాలితును చుండిన పల్లవ వంశమున క్రీ. శ. ౬ వ శతాబ్దమున నుత్పన్నమై పోయెను. తరువాత తీరాంధ్రమును పాలించుచుండిన పల్లసీంహవిష్ణువు కంచిసీంహా విష్ణువు కంచిసీంహాననము వధిస్థించెను. ఈ సీంహవిష్ణువు కుమారుడే మన మహేంద్రవర్మ. తీరాంధ్రమున గానవచ్చు నతని శాసనమును బట్టియు, ఇతర స్థలములందు గానవచ్చు శాసనములలో గానవచ్చు తెనుగు బిరుద నామములవల్లను మహేంద్రవర్మ తెనుగు వాడనియు నతని రాజ్యము తరమున కృష్ణాతటము వఱకును వ్యాపించి యుండెనని చరిత్ర పరిశోధకు లభిప్రాయపడు చున్నారు. మహేంద్ర వర్మ తెనుగువాటనేలిన తెనుగు ప్రభుత్వమని మనము విస్మరించినను ఇతనిచే నిర్మాపితములైన గుహాలయము లావిషయమును మరువనీయ్యవు. కృష్ణాతటమున ఉండవల్లి మొగలాజా పురములందు గానవచ్చు విష్ణుకుండిన గుహాలయములతో డమకు జ్ఞాతిత్వము నుద్ఘోషించు చున్నవి. శిల్పవిధ్యా విశారదులైన పరిశోధకులు పల్లవగుహాల శిల్ప వైఖాని ఉండవల్లి మొగలాజాపుర గుహాశిల్పరచనా విధానముతో బోల్చిచూచి, పల్లవమహేంద్రవర్మ తనరాజ్యపు టుత్తరప్రాంతమున గానవచ్చు గుహాలనుగాంచి వానిని మేలుబగుతులుగ గ్రహించి తమిళ దేశమున వానివంటి గుహాలయములను నిర్మించెనని సిద్ధాంతకరించి యున్నాడు. ఈ సిద్ధాంత ముండరిచే సంగీకరింపబడినది.

ఇట్లు దేవాలయ నిర్మాణ విద్యను తమిళులు తీరాంధ్రమునుండి వడసినను నేడు తీరాంధ్రమున ప్రేలుమడది పేర్కొనదగిన దేవాలయ మొక్కటియేనియు లేకపోవుటవిచిత్రము. అంతకమించిన చిత్రము వ్రావిడ కర్నాటక దేశములయం దొక్కక దానియందును ప్రతే

దేవాలయ నిర్మాణరీతు లేర్పడియుండ ఆంధ్రదేశమున నట్టిదేవీయు లేకపోవుట-ఇప్పుడాండ్రదేశమున రెండుపద్ధతుల ననుసరించి కట్టిన దేవాలయము గానవచ్చు చున్నవి. దక్షిణ పశ్చిమాండ్రములయందు గాన వచ్చునవి యన్నియు ద్రావిడ పద్ధతిననుసరించి కట్టబడియున్నవి. తీరాంధ్రమున వాస్తునిర్మాణ దృష్టిజూచిన విశేషించి కొనియాడదగిన దేవాలయము లెన్నియు లేవు. ఆమరావతీ ద్రాక్షాగమము చాళుక్య భీమనగరము మున్నగు సుప్రసిద్ధ పుణ్యక్షేత్రము లందలి యాలములు ద్రావిడ రీతిననుసరించి కట్టబడినవి. అచ్చట నుత్కళ చాయలుగాన నగును. సింహాద్రియప్పుడయాలయము నగము సాలెనేత నగము మాల నేతయున్న న్యాయప్రకారము ద్రావిడోత్కలు కలిసి సంకీర్ణమై యున్నది. మంగళగిరి నరసింహుని గోపురము కేవలముత్కళరీతిఁ గట్టబడియున్నది. ఉత్కళపద్ధతి ప్రకారము గట్టబడిన యాలయములు మఱియొన్ని గుంటూరుమండలమున కలవు. రాయలయగమున రాయ సామ్రాజ్యమున విజయనగర పద్ధతియొకటి పొడచూపినది. కాని ఇది ద్రావిడ దేవాలయ పరిపూర్ణమేగాని ప్రత్యేక నిర్మాణపద్ధతి కాదని పరిశోధకులు చెప్పుదురు. కావున ఇచట విజయనగర పద్ధతినిగూర్చి నేటుగ చెప్పవలసిన యక్కరలేదు.

ఇక తెలంగాణమువై పు దృష్టిని మరల్చుము. ఇచటగానవచ్చు నది చాళుక్యపద్ధతి. ఇది సహజమేకదా. తీరాంధ్రమునకును తెలంగాణము కూడలియని చెప్పియుంటినిగాదా ; మఱియు సాతవాహన కాకతీయ కుతుబుశాహి-రాజుల కాలమునదప్పు, చరిత్ర పొడగునను తెలంగాణ మాంధ్రదేశమున గలియక వేర్పడి కర్ణాటక సామ్రాజ్యమునం వంతర్గత మయ్యుండెనన్న విషయమును వినియున్నారకుదా. ఇక తెలంగాణ వాస్తవ్యులకును వారిచే బెంపొందిపండిన సంస్కృతికిని గర్ణాటకుల సామంతగులక తప్పటయెట్లు ?

కర్ణాటక దేవాలయనిర్మాణపద్ధతి స్వచ్ఛమైనదికాదనియు నది ద్రావిడ యుత్తరహిందూస్థాన పద్ధతుల కలయికవలన వేర్పడినదనియు

వాస్తవశాస్త్ర మర్జులయభిప్రాయము. కావచ్చును, దీనినిగూర్చి ఇచట మనము వాదులాడవలసిన యవసరములేదు. కాని ద్రావిడ చాళుక్య పదతులకు గలభేదమును సూలముగ నందరికినిదెలియు దానిని పేర్కొన వలసిన యావశ్యకత కొంతకలను. ఉన్నత గోపురవిమానముల విశాల మంటపములును, ద్రావిడదేవాలయముయొక్క ముఖ్యలక్షణములు, చాళుక్యదేవాలయము చెక్కడపునైపుణ్యమువలన వాసికెక్కినది. ఒక దానియందు వాస్తవిక నిర్మాణకౌశల్యము పరిపూర్ణతనాదినవి. రెండవ దాని శిల్పచాతుర్యము వెల్లెవెరిసినది. ఇది ఈరెండుపద్ధతులకు గల ముఖ్యభేదము. ఈభేదమును గ్రహించితిమేని ఈరెండుపద్ధతుల తత్వము చక్కగబోధకాగలదు.

చాళుక్య దేవాలయచరిత్ర బాదామిచాళుక్యుల నా డారంభ మైనది; రాష్ట్రకూటుల ఏలుబడికిని బెంపరినది. కల్యాణి చాళుక్య రాజులకాలము వికసించినది. హొయ్సల కాకతీయవృద్ధులు పాలనమున నూతనపరిణామము నందినది. కాని చాళుక్యదేవాలయ చరిత్ర మనకంతగ దెలియరాదు. దీనికొక ముఖ్యకారణము. చాళుక్యరాజు లేని రాష్ట్రములో జాలభాగ మిప్పటి హైదరాబాదు సంస్థానమంతర్గత మైయున్నది. ఇచటిపరిస్థితి మీకందఱకును దెలిసినదేకదా. మొన్న మొన్నటివఱకును హైదరాబాదు రాష్ట్రమంతయు నొకదుర్భేద్యమైన ఉక్కుతెరచాటున మురిగియుండినది. ఇప్పటి ప్రజలఋణితులే బహిః ప్రపంచమునకు దెలియరాకయుండెనట. పోచిన హిందూదేవాలయముల మాట చెప్పవలయునా? కాని నిర్మాణసౌందర్యమునను శిల్ప చాతుర్యమునను జగత్ప్రసిద్ధినందిన హొయ్సలదేవాలయములకు తుల్యమైనవియు వానిని మించినవియు చాళుక్యకాకతీయ నిర్మాణములు పెక్కు తెలింగాణమున గలవని వినికిడి. ఇది గాలివార్తకాదని తలచెదను. వానినన్నిటిని బయలుపెట్టి యాంధ్రవాస్తవికతలయొక్కయు శిల్పులయొక్కయు కీర్తిని పునఃప్రతిష్ఠ సేయవలసినభారము తెలింగాణాంధ్రుల మీదనున్నది.

ఇత మనపూర్వుల గృహనిర్మాణమును ఇంచుక చెప్పవలసి యున్నది. సామాన్యజనులు ఇప్పటివలెనే అప్పుడును పూరి కొంపలు కుప్పజే నివసించుచుండిరి. ఆంధ్రవాఙ్మయమువలన నానితీరు కొంత తెలియవచ్చుచున్నది. గల పశ్చిమాంధ్రమున కృష్ణదేవరాయలును గల నందు దిగ్విజయము తను యాముక్తమాల్యద శుకన పుత్రులలో సామాన్య జనుల నివాసములను వర్ణించియున్నారు. వాస్తునిర్మాణదృష్టి జూచిన వానిగూర్చి విశేషముగ చెప్పదగినయంశము లెవ్వియులేవు. అప్పటి రాజమందిరములు కొన్ని, శిథిలావస్థయందున్నను, నేటికిని నిలిచి యున్నవి. హంపి విజయ నగరమున రాచనగళ్ళన్నియు మహమ్మదీయుల చేత నలచదరము గావింపబడినవి; కొన్ని క్షీణమందిరములు నిలిచి యున్నవి. అందు రాణేగారి మజ్జనగృహమును పద్మప్రాసాదము (Lotus malat)ను ముఖ్యమైనవి. ఇందు మహమ్మదీయ నిర్మాణపద్ధతి గాడలు గానవచ్చుచున్నవి. నిరంతరము తురకలతో ఘోరయుద్ధములు జరుగుచుండినను, రాయలయుగపు వాస్తునిర్మాతలు తురకల ప్రాసాద నిర్మాణపద్ధతియందు తమకునచ్చినయంశములను స్వీకరించిరి తెలియ వచ్చుచున్నది. ఇవిగాక పెనుగొండయందు కృష్ణరాయల గగనమహా బస్థు చంద్రగిరియందలి రాజమందిరములు నెట్లే నిలిచియున్నవి. తమిళ దేశమునందు మననాయక రాజులు నివసించుచుండిన సౌధములును వక్కని స్థితియందున్నవి. జింజీ తంజావరములందు సంపూర్ణ ముగను పుణ్యర యందొకభాగమును నిలిచియున్నవి. అప్పటి యాంధ్రుల సౌధనిర్మాణకాళము వీనివలన విశదముకాగలదు. తిరుమలనాయకుని ప్రాసాద సౌందర్యముచుగూర్చి మీరందఱువలె యేయుదురు.

శిలాప్రతిమలు.

దేవాలయములకును శిలాప్రతిమలకును అనుభావసంబంధము లేదని ఇంతకుముందే చెప్పియున్నాను. శిలాప్రతిమలను మన ప్రాచీనులు గండారపు బొమ్మలు లేక గండారములని పేర్కొనువారు. గండారము గంజరించు అను క్రియనుండి వుట్టిన నామవాచకము.

గండరించుట అనగా తోలిని మలిచి విగ్రహమునీయుట యని యర్థము. ఇవి మూడు తెరగులవి- శిలాతలముమీద న్యరూపమాత్ర మగుపడునట్లు పైపై మలిచినవి. వీనిని ఇంగ్లీషున Low relief అందురు. ప్రతిమూబింబము నగమగపడునట్లు చెక్కినవి. వీనిని Half-relief అందురు. సంపూర్ణముగ శిలాబింబమును విడివడనేసి చెక్కినవి. వీనిని Sculpture in the round అందురు. ఈమూడురకములగండి గండారపు బొమ్మలును మనదేవాలయములందు గానవచ్చును. వీని సౌందర్యమును గూర్చియు శిల్పనైపుణ్యమునుగూర్చియు నిచట పరామర్శింపదలపెట్టలేదు. ఇప్పటికే కొండవీటి చేద్రాడైనది ఈయుపన్యాసము. మీయోషిక యెప్పుడో తరిగిపోయియుండును మీకు వినుగుబుట్టి యుండుననుటకు సంశయములేదు. కాని ఈగండారములు చరిత్రకారుల కమూల్యములైన యాధారము. అవి ఈతెలంగాణదేవాలయములలో ద్రవ్య తండుములుగ గానవచ్చుచున్నవి. అజ్ఞానము వల్లను మతావేశము వల్లను అవి చాల చెడినవి ఇంకను చెడగలవు. అవి మన పూర్వులు శతాబ్దములక్రింద మనజాతికొఱకు నిక్షిప్తము చేసిపోయిన కాణ్యాయాచి. వానిని రక్షించు భారము మీశిరములపై నానియున్నది. మరువవలదు- మరువవలదు- మరువవలదు.

ఇవి పూర్వచరిత్ర నెట్లు విదితమునైయునో యొకటి రెండు మాటలలో సెప్పెదను. దేవతా ప్రతిమలు చరిత్రకారుల కంతగ నుపయోగింపవు. ప్రతిదేవాలయపుమంటపములందును, గోడలమీదన పోతా రోపరితలమునను అలంకరణార్థము జెక్కబడిన ప్రతిమలవ్వారిగ గానవచ్చును. శిల్పశిల్ప తరగతి ప్రతిమలమాతృకలునుగమకాలికసంఘటితనము నుండి గ్రహించువారు. ఒక యుదాహరణమువలన నాయొభిప్రాయమును తెల్లమునీయుచున్నాము. హంపీ విజయనగరమున హజారరామస్వామి గుడియను దేవాలయముగలదు. హజారనగా వేయి అనె అర్థముగొడు. ఇది తెనుగుమాట- రాయలవారివగరి హజారమున అనగా ద్వార మరుడుడుటవలన దీనికాపేరు వచ్చినది. ఈ దేవాలయ ప్రాకారము

మీరూ అప్పటి విజయనగరప్రజల- ముఖ్యముగ సంతోషపరచునట్లు - దై నం
 దిన చర్యలు క్రిడలు మున్నగు విషయము పత్రికామార్గావహన బ్రదర్శిం
 పబడియున్నవి. వీనిని పరిశీలించి చూచితేమీని అప్పటి వారెట్టిదుస్తు
 లను దొడిగికొనిరో యెట్టి యాభరణములను ధరించిరో, యెట్లువిహ
 రించిరో ఏయేక్రిడలయందాసక్తులై యుండిరో, యేరితిన స్త్రీపురుషుల
 న్యోగ్యము పేర్మించిరో, యే తెరగున పోట్లాడిరో మన కిన్నులముందు
 పొడకట్టును. రాజకీయములమాట నట్లుండనిండు - సంఘజీవన చరిత్ర
 కచయులేకవి యెంతటి యమూల్యసాధనములో మీ కేలిదితములు కాంగ
 లవు. ఇట్టి పత్రికలు మనదేవాలయములందును - ముఖ్యముగ చాళుక్య
 కాకతీయ నిర్మాణములయందు కలవు. వీని రక్షించుటయు వీనికి సరి
 యైన ప్రతిబింబములను తీయించి ఆంధ్రుల శిల్పవిద్యాశోభనలోకమున
 ప్రసరింపజేయుట మీవిధి.

ఇక సంగీతమునుగూర్చి సంగ్రహముగ నాలుగుమాటలు చెప్పి
 ఈదీర్ఘపన్థానము నింతట చాలించెదను. కర్ణాటక సంగీతమును మీరు
 వినియుందురు. కర్ణాటక సంగీత మన కన్నడిదేశసంగీతమని మీరు భ్రమ
 జిందడరేమో - వాస్తవముగ నది తెనుగుసంగీతము. కవిసార్వభౌముఁ
 డగు శ్రీనాథుని కవిత్వ కర్ణాటభాష యైనట్టిదియు కర్ణాటక సంగీతమై
 పది. విజయనగరసామ్రాజ్యమునకు కర్ణాటసామ్రాజ్యమని నామాం
 కరము - కాని యాసామ్రాజ్యమును స్థాపించినవారును, వారి యాశ్ర
 మముక్రింద కర్ణాటకసంగీతమును పెంపొందించినవారును తెనుఁగువారే.
 బలించిన గ్రంథసామ్ర్యమునుబట్టి చూడఁగా గాకతీయులనాటికే గాం
 ధర్వకళ యాంధ్రదేశమున జక్కఁగ నభివృద్ధియైయుండెనని తోచు
 మన్నది. రెడ్డి వెలమరాజులు సంగీతమునందభిరుచిగలవారై గాంధర్వ
 విద్యావిశారదులనుపోషించిరి. కాని సంగీతమభివృద్ధియైనది విజయనగర
 కాలమునంపానమందే. ఇమ్మడి కంపరాయలు ప్రాథమికరాయలు
 పుల్లిశార్ఙ్గరాయలు, సాళువ నరసింగరాయలు, కృష్ణదేవరాయలు,
 శివయ్యతదేవరాయలు, అచ్యుతరాయలు, తిరుమలరాయలు, ఇమ్మడి

వంశబలగాయలు మున్నగువారిల్ల గంధర్వకృష్ణుల ముల్లల వల
యాశ్రయమున సోమప్ప, అల్లభానాథుడు, సాళువగోపలిప్పరాజు, తాళప్ప
పాకమువారు కల్లరసు, బండారు లక్ష్మీనారాయణ, బయకార రామ
ప్పయ్యమొదలైనవారు సంగీతశాస్త్రమును బోధించి నూతనగ్రంథము
లను విరచించిరి. ఈమహానీయుల కృషి కేఫలితముగ విజయనగర సంస్థాన
మందు సంగీతము జక్కగ నభివృద్ధిపందినది.

క్రీ.శ. ౧౫౬౨-౬౫సం॥న జరిగిన రక్క-సితంగడి మహాసంగ్రామము
నకు తరువాత రాయసంస్థానము ఖలము గాకపోయినను విజయనగ
రము క్రిమముగ తీరిణిపసాగినది. రాయ రాజధాని మొదట పెను
గొండుకును, తరువాత చంద్రగిరికిని, కడపట రాయ వేలూరునకును
మార్చబడినది. దక్షిణమున అరవదేశమందు బిండితంజాపుర మధురా
నగరములందు నాయకరాజ్యములు ప్రచలినవి. విజయనగరము నుండి
కవిగాయకి నటనటీకనులు దక్షిణరాజ్యములను జేరి యచట నాయక
రాజునాశ్రయించిరి. నాయకరాజ్యము లన్నిటియందును తంజ నగ
రము సుప్రసిద్ధమైది. ఇతర నాయకరాజులకంటె తంజాపుర ప్రభువు
లకు గళాభిమాన మెక్కుడు. వీరి యేలుబడిక్రింద, తంజ యొక గొప్ప
యాంధ్రవిధ్యా పీఠమాయెను. నాయకరాజులలో బేరెన్నిక కెక్కిన
వాడు రఘునాథ నాయకుడు. ఇతఁడాంధ్ర గీర్వాణములు రెంటి యం
దును ప్రతిభాశాలియైన కవి; చక్కని ద్వాంసుడు; సంగీతకళా
కోవిదుడు. మంచివైణికుడు. ఇప్పుడు ప్రచారమునందున్న వీణకు
రఘునాథవీణ యని పేరు. తత్సూర్యము వైణికులు ఒక్కొక్క రాగము
నకును వీణమెట్లును జరిపితంతునుల సవరించుకొన వలసి వచ్చెడిది. ఈ
యంశమును అల్లసాని పెద్దన్న గారిట్లు సూచించియున్నారు.

‘వాలారుగొనగోళ్ళనీవలసతన్ వాయించుచో నాటకున్
మేళింబై నదిపంచి నిన్న మొహంగీ వ్రటమిన్ జేసియా
యాలాపం బెయవేళ బల్కెడుప్రభాతాయాత తాతాహతా
లోలత్త్రుల మేళవింపగదవే లోలాక్షి దేశాక్షికిన్’

ఇట్లు మాటిమాటికి తంత్రుల మేళవింపవలసిన యావశ్యకతను దొల
గించి వీణను సీరపరచినాడు రఘునాథనాయకుడు. మఱియు రఘు
నాథుడొక సంగీతసుధయను నొక సంగీతగ్రంథమును రచించెను.
మఱియు నితనిమంత్రి గోవింద దీక్షితులును; అతని పుత్రులు యజ్ఞ
నారాయణ దీక్షిత వెంకటసుఖులును సుప్రసిద్ధ సంగీత విద్వాంసులు.
వీరు బడగలనాటి కన్నడిగలు; ఆంధ్రీభాషాస్థానముల యందొక శాఖకు
తెందినవారు, సంగీతనిపుణులు. వెంకటసుఖ చతుర్థం ప్రకాశికయను
సంగీత శాస్త్రగ్రంథమును రచించెను. రఘునాథనాయకునివలె విజయ
రాఘవుడును కవిశాస్త్రియుడు. ఇతడు పెక్కుద్విపదకావ్యములను
యక్షగానములను, గేయములను వ్రాసెను. ఇతనిభార్య రంగాజి
మన్నారు దాసవిలాసమును యక్షగానమును విరచించెను. మఱియు
దక్షిణాపథము నందంతటను నద్వితీయ సంగీత విద్వాంసుడను, ప్రఖ్యాతి
నందిన తైత్తిరీయ విజయరాఘవుని సమకాలికుడు. ఇతడు గోలకొండ
ఆబుల్ హసన్ పాదుశాహు నాస్థాన సంగీత విద్వాంసుల నోడించి
యతనిచే నత్కారములను బడసినను, ఇతనికి ముఖ్యముగ నాశ్రయ
మొసంగి ప్రోత్సహించినవారు దక్షిణాత్యాంధ్రీ నాయకులే, మధుర
తిరుమల నాయకుడు, తంజావూరు విజయరాఘవుడు, తుపాకుల కృష్ణప్ప
నాయకుడు మున్నగు ప్రభువులందరును ఇతని పదములు జెప్పించు
కొని సమ్మోద మందిరి.

నాయకరాజుల కృషిచే తంజావూరు ము కళలకిరవాయెను.
గాంధర్వవిద్య కాటపట్టాయెను. కాని యచటికపులు, గాయకులు,
పాఠకులు; భరతశాస్త్రీపాఠ్యాయులు, నటులు వీరువారననేల లలిత
కళో పాసకులైరు తెనుగువారే. ఈకారణముననే నాయకరాజులు
గతించినవెనుక వారిస్థానమున రాజ్యపాలనమొనర్చిన మహారాష్ట్రీ
ప్రభువులుగూడ తెనుగును నేర్చి తెనుగున గ్రంథములు రచించి
గాంధర్వాది లలితకళా విశారదులను గౌరవింప వలసివచ్చెను. కీర్తన
(బ్రహ్మ త్యాగరాజు మహారాష్ట్రీ రాజులకాలమున వెలసెను. ఇట్లు
ఆంధ్రులు పెంపందించిన గాంధర్వవిద్య అరవలకు సంక్రమించినది.

తమిళుదేశమునం దంతకాలము జరిగిన మన ప్రభుత్వచిహ్నముగ మన
పూర్వులు వారికి గాంధర్వవిద్యాదాన మొనగిరి. వారుదానిని చక్కగ
పోషించి తమ కాణాయాచి జేసికొనిరి. మనము దానిని సంపూర్ణముగ
విస్మరించితిమి. ఈచేత్తోచేసిన దాన మాచేతికి దెలియగూడదుకదా!

స మా ప్త ము.

—...—

www.ksars.org

పద్మకాలి హిందూ ప్రెస్, హైదరాబాదు.

పద్మకాలి పీఠింగ ప్రెస్, హైదరాబాదు.

ప్రసంగం.

ఆంధ్రభారతీ
చిత్తము

ఆంధ్ర రసక్ష్మి
యూనివర్సిటీ

1928

అవతారిక !

అభినవ ప్రసంగమందలి యున్నతవిద్యావిషయక వ్యాసము
లను ప్రసంగములను ప్రకటించు నాశయముననుసరించి యాంధ్ర
భారదీతీతామను ఆంధ్రరీసర్పి యూనివర్సిటీ పక్షమున శబ్దశా
స్త్ర తత్వబోధకమగు పాశ్చాత్యపండిత ప్రసంగమును అనువాదము
చేయించి యిందుప్రకటించడమయినది. అనువాదకర్తలగు ఆంధ్ర
భారతీ తీర్థోపాధ్యాయులకు 'మాతృతజ్ఞతా పూర్వకపందనములు.
పాపకటన మితరపండితులనిట్టి అనువాదములనుచేయుటకు పో
ల్సహించునుగాన.

మొదలు 1928

ప్రచురించు

ముద్రణము

ముద్రణము

మొదలు 1928

ప్రచురించు

ముద్రణము

ముద్రణము

ఉ పో ద్ధా త ము.

కొలంబియా విశ్వవిద్యాలయమున ఇండో-యూరేనియన్ భాషా పండిత పీఠమునలంకరించిన ఏ. వి. విలియమ్స్ జాక్సన్ మహాశయుని భాషాతత్వశాస్త్రమును గూర్చిన వ్యాసరాజమును శ్రీశ్రీశ్రీ విజయనగరం మహారాజావారి సర్వకళాశాలయందాండ్లాయ భాషావ్యాసకులును, నాంధ్రభారతీయ ప్రధానులును, జాక్టరను నాచార్య బహుదాంకితులునునుగు ము. రా. రా. బుర్రా శేషగిరిరావు పంతులు యం. ఏ. పి. ఎచ్. డి. గారి యాదేశముపైని యాంధ్రీకరించితిమి. ఇట్టి వ్యాసములు శాస్త్రీయములగుటను, పారిభాషిక సవరణములుగుటను భాషాంతరీకరణ పాలభ్యములు తానేరవు ఐనను దీనినాంధ్రీకరించుటలో బ్రతిపదార్థ ప్రయత్నమును మాని యందలి ప్రతివాక్యముయొక్క భావము చెడకుండ మానేర్చినకొలది నాంధ్రీకరణమొనర్చితిమి. ఇందలి విషయము సకల భాషాసేవకుల కిట్లంతోప యుక్తమగుటను, ముఖ్యముగ విద్వాన్-శిరోమణి మొదలగుపరీక్షలయందుత్తిరులై ప్రాచ్యపండిత బిరుదపట్టాభ్యర్థుల కవశ్యపతనీయమగుటను దీని నాంధ్రీకరించుట ముఖ్యకర్తవ్యమని యెంచియుభావక్తి నాంధ్రభాషా పరివర్తనము గావించితిమి. ఇందలి గుణములను గ్రహించి దోషముల మన్నింప గుణగ్రహణ పారీక్షలగుపాఠకమహాశయుల బ్రార్థించుచున్నారము.

ఇట్లు బుధజన విధేయులు
మహాభాష్య సుఖ్యారాయుడు సి. యే. యట్టి.
భమిడిపాటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి
ఆంధ్రభారతీ తీర్థోపాధ్యాయులు.

తుని
సెప్టెంబరు 1924 }

విషయానుక్రమణిక.

విషయము	పేరగాళ్ళు
శబ్ద తత్వ శాస్త్రాధర్మము	1
దానియందామోదము	2
దాని నువసరము	3
దాని నిర్వచనము	4
భాషా నిర్వచనము	5
భాషాత్పత్తి క్రమము	6
శాస్త్రాత్పత్తి క్రమము	7
భాషా కుటుంబాది విభాగము	8
సంస్కృత భాషా ప్రాముఖ్య ప్రాచీనతలు	9
19వ శతాబ్దమున జర్మనీవారికృషి-బాప్ పండితులు	10
గ్రీకు సాదరులు	11
సాట్టు మహాశయుడు	12
స్టీషను విద్వాంసుడు	13
ఇలెగ పండిత బృందము	14
జాన్ మేటికన్ లేక నవీన్ వైయ్యాకరణోద్యమము	15
తల్పితములు	16
అచ్చరిణామ పరిశోధన	17
ధ్వనిపరిణామ శిక్షాసూత్రములు	18
స్వరస్వరోత్పత్తిస్థాన పరిష్కరణాధ్యయనము	19
భాషామూల మానసిక తత్వమును క్రిగొ పరిష్కరణాధ్యయనము	20
భాషానాసత్వము	21
భాషాత్పత్తిశాస్త్రాధిపతి పరిణామాధ్యయనము	22
ఆంగ్లీకాభాషలు	23

చీనాభాష	24
అమెరికాభాషలు	25
భాషాశాస్త్రమున కితరములతో సమన్వయము...	26
వివిధభాషలచ్ఛందస్సంబంధము	27
శబ్దార్థసంబంధము	28
శబ్దలక్ష్యశాస్త్రశాఖలు	29
ఇండో-జర్మనిక్ జనుల యాదిమనివాసము	30
భాషాకుటుంబాన్వేష్య సంబంధము	31
తురుష్కస్థానమున కనుగొనిన శాస్త్రవిషయము	32
భాషాతత్వశాస్త్రసిద్ధాంత పరిణామములు	33
పారిభాషిక పరిణామములు	34
సర్వసామాన్యభాషానిర్మాణ ప్రయత్నము	35
నిఘోషపరికరము ఉపనిఘోషరము	36

శబ్దతత్వశాస్త్రము. ౬౬

I. ఒకప్పుడొంగ్లయ మహానాటక రచయియగు షేక్స్పియరు మహాకవింద్ర ప్రవీణతమగు హాస్యెట్టు నాటకమందలి కల్పిత పాత్రమగు హాస్యెట్టు మాటలు, న్యర్థపుమాటలు, ఉత్తమాటల నిమిత్తము మౌనము పలికెను. ఈవిషయమునుగూర్చి బాగుగ తెలియనివారు కొందఱు, శబ్దతత్వశాస్త్రము కేవలపదములగూర్చిమాత్రము దెలుపు శాస్త్రమనియూహింప వచ్చును. అదియట్లుకాదు. అట్లేయెంచిన యెడల, భూతచరిత్రద్యోతకములునుసంపన్నములగు నుత్తమాటలే యమూల్య జ్ఞాపక చిహ్నములుగ భద్రపరచనగు జయధ్వజములు గనున్నవి. ఏలనన యుగాంతరములనుండియు జ్ఞాన యుద్ధములలో జయముగాంచిన మానవహృదయముల జయోద్రేకములనవి దెలుపుచున్నవి. నిజమగు శబ్దతత్వవేత్త కేవలభాషావిదుడు మాత్రమే కాదు. తనవిషయకార్యముల నిర్వహించువాడగు నెడల నతడంత కంటే నధికముగనుండవలెను. అత్యల్ప పదములయొక్కయు, మిగుల చిన్నయుపసర్గలయొక్కయు, కడుహీనములుగ గన్నట్లు స్వల్పవర్ణములయొక్కయు, లేక స్వకీయజ్ఞానవిశేషముచే విభజింపననువగు ధ్వనిమాత్రముల యొక్కయు, నత్యల్ప పరమావృత్తుల యొక్కయు తూదాము తప్పకుండెడి మిగుల సరియగు వివరములతో నావృత్తుడై, యాతడందుకుగాను, చరిత్రకారుడో, తత్వజ్ఞానియో, తార్కికుడో, శాస్త్రశాస్త్రజ్ఞుడో, మానసికశాస్త్రవేత్తయో, సంఘవిషయజ్ఞానియో, వానితోపాటు మతపరస్పర సంబంధవేత్తయో, మతమునకు తోడు నిరంతరపరిశోధకుడో, నిష్పక్షపాతియగు న్యాయనిర్ణేతయో, యయియుండసిద్ధముగ నుండవలెను. నిజమయిన శబ్దతత్వశాస్త్ర వేత్తయొక్క సత్కార్యనమూనీటివిగనే యుండును.

2 శబ్ద తత్వ విచారణాశక్తి స్థిరముగను, గాఢముగను వృద్ధియగుచున్నది. శబ్దతత్వశాస్త్రపట్టికగల చక్కనిగ్రంథము నేదైన పరిశోధించు నెడలవందలకొలదినియీశాస్త్రసంబంధములగుమానవప్రతికలు విద్యత్సంగ వ్యాపారములు, మొదలగువాని నాచుములు కనుగొనఁబడును. ఇంకను సాధారణపత్రికలు, ప్రత్యేకపత్రికలు తాత్కాలిక శబ్దశాస్త్రసంబంధ నివేదికలును వీనితోచేరుచున్నవి. మఱియు పై వానినైరోపా, యురేకాఖండముల యందేగాక యిజిప్టు, ఇండియా, జావా, చైనా, జపానులలోను, ప్రతివత్సరము ప్రకటింపఁబడు నేటి శాస్త్ర విషయకోవన్యాసములును పండితవిరచిత ప్రసంగావళిలును, విడిగ్రంథములును, నసంఖ్యాకముగనున్నను వానిని గూర్చి వెలువలేదు. ఇంతియగాక శబ్దశాస్త్రవిషయావబోధక పేటిక గూర్చునొప్ప యిండ్లయారోపియక భావల ప్రత్యేకవివరములను గూర్చిన యమూల్యగ్రంథమాల యొందు వెలువడగలదని నిరీక్షించుచుంటిమి. భాషాటపయే తరవర్గములయందుఁగూడ నిట్టి సామగ్రిగ్రంథములు వెలువడగలవు.

3 విశేషించి యీశాస్త్రవిషయక పరిషత్తులకు విద్వాంసులు ప్రతివత్సరము సమావేశ మగుచుండుటయో, నియమితకాలముల యందు తద్దేశీయ మహాజనసభలయందుచేరి శబ్దతత్వవిషయక సర్వతోముఖయత్నములనుగూర్చి ముచ్చటించుచుండుటయో జరుగుచుండును. శబ్దతత్వజ్ఞుడు నిర్ణయించవలసిన పెక్కువిషయములపైన నేకప్రధాన సమస్యలధారపడియుండుట తరుచు లేటస్థమగుచుండును. ఈవిషయమును చరిత్రకారులును, అధ్యాత్మిక విద్యాపరిణితులును, చక్కగ గ్రహించ వలయుగనున్నారు. ఇంతయగాక శబ్దశబ్ద తత్వవేత్తల పరిశ్రమల ఫలితమగునిఘంటువులను మాటలయొక్క గుణితమునకుగాని, నిర్వచనములకుగాని, పుష్కలత్వములకుగాని, యనుదినమును చూచుచుండవలసియుండును. ప్రమాణగ్రంథములయొక్కయు, ప్రత్యేకనిఘంటువులయొక్కయు సంఖ్య వానియందలి యిది

తనకు సంఖ్యవలెనే దినదిన ప్రాచీనమైనను గుఱుచున్నది. శాస్త్రము, జర్మనీ, యంగ్లండ్, అమెరికా, దేశములయందు గలయున్నది వత్సరములకా-
లమున రచియింపబడిన నిఘంటురాజములనుగూర్చి స్మరించిన మా-
తృమున ప్రేమిషయము తేటతెల్లమగుచున్నది. మానవ సంఘభివృద్ధి
కథిగావించిన ప్రయోజమునుగూర్చి భాషవిశ్వమున కెల్ల నామోద సం-
ధాయనియనియు, సర్వం సహవృత్తిస్థితిఖలమనియు, జగద్వ్యాప్త-
మనియు, దెలుపనగును. జ్ఞానము సర్వమును బెక్కునుపటి వేదాంత
వేత్తకు విషయమెట్లగునో, యట్లే శబ్దతత్త్వజ్ఞునకు సకల భాషలును
విషయములుగ వెలయుచుండును. భాషాసంబంధమగు సర్వవిషయ-
ములును వానివినిమయమునకు కుతూహలజనకములుగాకుండకపోవు.

4 శబ్దతత్త్వశాస్త్రమునమాట యట్టియుతరశబ్దము లనేకముండు,
వలె నానాధృతిపాదకముగనెలవను. యదార్థముపరికించుచేత, భా-
షామూలమున సంవృత్తమగు సర్వమునకును యూపియు వర్తించు-
ను. ఇయ్యది గాంధీక, వ్యావహారిక, భాషాద్వయమునకు సమా-
నముగ చెల్లుచుండును. జర్మనీ, ఫ్రీంచి, పండితులు నాధారణము
గ నీవిప్రులార్థమందె యూపనియునుపయోగింతురు. నిశ్చయముగనిది
యే సమంజసముగనున్నది. కాని యింగ్లాండు, అమెరికామున్నగు
కొన్ని దేశముల యందీశబ్దార్థమును సంకుచితముగావింప యత్నించి
పరస్పరసంబంధ శబ్దతత్త్వమనియు వ్యాకరణపరిస్థితి సంబంధమని-
యు, భాషాశాస్త్రమనియు, నామస్యముగ భాషాతత్త్వమనియు
వ్యవహరించు యత్నములుకనపించుచున్నవి. యీశబ్దముల్లు సంకుచి-
తార్థమున ప్రయోగించుటవలన కొన్ని ప్రయోజనములు కలవుకాని
యాశబ్దము విప్రులార్థ ప్రయోగముగలదిగ నుండుట యేయత్నమని-
యు శబ్దతత్త్వజ్ఞునకు గోపరించువిషయమునెల్ల దానివలననే స్ఫురిం-
చుచున్నది. మేముమనఁచోక్క వక్కానెంచుచున్నాము.

సర్వజనసామాన్యమునకు శబ్దతత్త్వము ప్రసాదింపబడు వత్తు

ప్రధానముగ భాష మానవలోకముయొక్క సంస్థలను, వారినాగరికములను, వృద్ధిగావించిన బలిష్ఠ హేతువుగ నెల్లరు పరిగణింతుము. చిత్రలేఖనము, సంగీతము, శిల్పము మొదలగు కళలుగాని, సంజ్ఞలుగాని పటములుగ తెలుపుభావద్యోదకములెల్ల నన్యోన్యభావ ప్రకటన హేతువులుగాన భాషయననొప్పును; కాని యీశబ్దమును సంకుచితార్థమున బ్రయోగించు నెడల లిఖితవాగ్రూపక భాషాశాస్త్రముని యే చెప్పవలసియుండును. భాషకలిగియుండుటచేతనే మానవజాతి పశువర్గమునుండి వేరుచేయబడుచున్నది. దీనికలిమినే హేమిలెట్టు తెలిపినటుల మనుష్యుడు జంతుజాలమున సర్వోత్కృష్టమగుగాను న్నాను. జంతువులు తమయరపులవలనను, యితరచిహ్నములవలనను, యన్యోన్యభావ ప్రకటననుగావించుచు, తమసుఖదుఃఖములను వ్యక్తిపరుపజాలవనికాదు. కాని సహజప్రేరితములగు వానియార్పులు, బుద్ధిజనితమానుష భాషకు కేవలభిన్నములుగనన్నవి. చాడ్వినుగారి సిద్ధాంతముననుసరించి మానవసృష్టికి పూర్వరూపము వారిడికోతి మొదలగు వానరసృష్టియని కన్పట్టుచున్నది. కానివానర స్వరపరికోధనలగావించి, యాధ్వనులను వాక్సంబంధములుగ నేర్పరచగావించిన శబ్దతత్వజ్ఞుల పరికోధనలన్నియు విఫలములైనవి. అందువలననా సిద్ధాంతము భాషాప్రమాణహీనమయ్యెను. ఆసిద్ధాంతమును స్థిరపరచుటకు దుస్తరమగు నీయాటంకమువచ్చినది. గాన్నరు మొదలగు భాషాకోధకులు కొందఱు వానరముల శబ్దజాలమును తదభాషాభేదములనుగూర్చి కృషిచేయుచున్నారు. కానివారి పరిశ్రమల ఫలితములు శాస్త్రసమ్మతములుగాకుండును.

6 భాష కార్యసిద్ధసాధనముని శాస్త్రజ్ఞులెల్లరకు తెల్లము. ఈ స్వరభావగ్రహణమే భాషాద్వేషము. ఈ కార్యసాధన కళినయముఖ వికాసాదులకింకను మానుషవాక్కు బలియగునియు నదికొనియుగ కార్యనిర్వాహణ ప్రధానసాధనోత్తమముగ నభివృద్ధిగాంచునయనులభగాగ్రహ్యము. మానుషవాక్కును సేవర్వతోముఖసాధనరాజ

ఈ కాలక్రిమమున పెంపొందుచు, అప్పుడప్పుడభినయ ముఖవికా
 సాయుజ్యతో గూడి యనంతశక్తి సామ్రాజ్యముల పొందిన దనిమాత్ర
 ము తెలిసినచాలును. దీనియన్భుతశక్తి వలనను, మనుజులకది ప్రసా
 దించునత్యద్భుతమానవ ప్రకాశమువలనను, గ్రీకు దేశపులిపిత్వవేత్త
 బకాలము మొదలునేటిదనుకనుండు వేదాంతులెల్ల భాషాత్పత్తిక్రిమ
 మునుగూర్చి పలువురు పలువిధముల యోచించుచున్నారు. ఆభాషా
 త్పత్తి దైవదత్తమా? అనుకరుణావలంబితమా? హాశ్చిర్యార్థకాదిధ్వ
 నిసంజనితమా? లేక, యన్యకారణోద్భవమా? యనిశంకించుచున్నా
 రు. కాని భాషాత్పత్తిక్రిమమునుగూర్చిన యాచిక్కసమన్యకు యే
 విధమయిన సమాధానమును సమంజసముగను, సంపూర్ణముగను
 నుండలేను. శుక్లయనుటకు మాఱు బో, నో, యనుదానిధ్వన్యచ
 కరణమునుబట్టి శ్వనస్ఫరణముకలుగుననెడి యనుకరణ సిద్ధాంతము
 నుగాని, టంగుటంగను నాదమువలన ఘంటాస్ఫురణము కలుగుననె
 డు పూ, పూ, సిద్ధాంతమువలనగాని, “ప్రేమాదయానంతరమున”
 నాపై ప్రేమాలేనిది విడనాడె తెలిసెను పోపోపోరా” మున్నగు గీత
 స్ఫురణము కలుగుననెడు కాముకగానసిద్ధాంతమువలనగాని, మఱి యే
 యితిసిద్ధాంతములవలనగాని, యాప్రశ్నకు యుక్తమయిన సమాధా
 నములు, కాజాలవు. పైసిద్ధాంతనామములు మాకుముల్లగు మొదల
 గు కుండితులు ప్రయోగించియుండిరి. ఈవిషయమును హేర్డరు మ
 హాశయుడు చర్చించినది మొదలు వెలువడినయూహలన్నియు శా
 స్త్రికారణములచే సమంజసములగుచున్నను, యాసమన్యమిగుల కఠి
 నమై, చిక్కినవగుటచే జమితాళములతో విగించినధనాగారిద్వా
 రముల నొక్కవీగముతో తెరచుటయనాధ్యమగునట్లు, గురవగాహ
 ఘుగనుండును. ఏదెట్లున్నను మానవసాంఘిక జీవనమేర్పడిన నాటనం
 డియు భాషయున్నదని నొక్కచెప్పనగును అయ్యది సాంఘికవిష
 యకమును, సంతాత్మకమునునై యుపసార్థమున్నవనియనడి
 థాషాశాస్త్రము సాంఘిక శాస్త్రాంతర్యాగమైయున్నది.

7 భాషా పరస్పరసంబంధశాస్త్రము నిన్ను వెన్నుటిదిగనున్నది. ఇదిజంతుపరస్పరావయవ నిర్మాణతత్వశాస్త్రములప్పు తక్కినయన్నో శ్రమ సంబంధశాస్త్రములకంటె నధికకాలమునుండి యుండియున్నను యీస్వల్పకాలములో తక్కినశాస్త్రములకంటె మున్నిందువయో గింపబడిన పరిశోధనావిధానములవలనను, సంప్రాప్త ఫలిత సిద్ధాంత మువలనను, యితరశాస్త్రములు పెక్కింటినభివృద్ధిగావింప విశేషము గదోడ్పడినది. ఈశబ్దతత్వశాస్త్రము పాడచూపియుక శతాబ్దము యి నను పూర్తికాలేదు. దానిజననాభివృద్ధులతి శీఘ్రములగుట నదిబ్రా హ్మముఖ్యమునుండి వాగ్దేవిపాడమిన్నట్లు తోచుచున్నది. గ్రీకు, రో మను వాగ్రయములచే నీశాస్త్రము పెంపొందియుండినను యీరెండు దేశములయందునుగూడ నీశాస్త్రముత్పత్తి గాంచియుండలేదు. ఈ శాస్త్రముదూరస్థముగు భారతదేశముచే బ్రహ్మాదినపబడిన పరబ్రాహ్మదానముగనున్నది. ఈశాస్త్రచరిత్రమును వ్రాయుచో నలెఘ్నాండియాయందు నివసించెడు గ్రీకువైయాకరణులును, తత్సమానులగు హెరో, ప్రిస్కియసులను రోమనువైయాకరణులును, యీశాస్త్ర మార్గప్రధమావలంబకులని చెప్పవలసియున్నదనుట సత్యమే. ప్లేటో మహాశయవిరచిత క్రీటిలస్సనుగ్రంథము శబ్దతత్వజ్ఞానువులకు కొంత యెము కుతూహల జవకమగుటయు సత్యమే. మఱియునరేబియా వాగ్మయమందు క్రి॥ వె॥ ఏకవశతాబ్దమునుండి నేటివరకు వ్యాకరణ, నిరుక్తి, నిఘంటు, గ్రంథములను రచించినవారు రెండువేలకు మీరియుండిరనుటయు, సత్యమే. వీరిలోననేకులు పారశీకులు ఇట్లే యూదులలో క్రి॥ వె॥ పది, పదునొకండు శతాబ్దములనుండి నన్నార్దిక్కు తార్కికులును, హిబ్రూ వైయాకరణులును పెక్కులుండిరి. కాని నారినగ్రయత్నము లేకముఖ్యములగుటచే వీరియందొకఁడను యీశాస్త్రకారులు కాజాలుకుండిరి. యాశ్చర్యమి యితరవిషయముల యందుయినచో సాఫల్యమునుకొంతవఱకైనగాంచియుండును. పాశ్చాత్యలోకము సంస్కృతభాషనుగూడ కనులు దెరువిననాడె యీశా

స్త్రీముద్భవమయ్యెను. భారతీయుల దేవభాషనుగూర్చియు, ప్రప్ర
థమమున గృహిణిని మహాశయిల యుత్సాహవేషము లిప్పటికిని
పాశిష్యుల రక్తనాశములంజొచ్చి వారినుద్రోకింపఁ జేయుచుండును
యగాక భావినిగూడననేకతరములవరకు నీదీక్షనుసంక్రమింపగలదు.
మనధర్మశాస్త్రమున మాంసశబ్దార్థనిష్పత్తినిగాంచ మనకునవ్వవ
చ్చును (మనుస్మృతి ౧వ అధ్యాయం ౧౧ శ్లోకము)

శ్లో॥ మాంసభక్షయితాముత్రాః • యస్యమాంస మిహోద్వృహం •
ఏతన్మాంస సస్యమాంసత్వం • ప్రవదంతి మనీషిణః ॥

(ఎవనిమాంసమును నేసీలోకమున తినుచున్నానో వాడు
సన్న పరలోకమున . తినగలఁడు) ఈకారణముచేతనే మాంసము
నకు మాంస-స-యని వ్యుత్పత్తియని పండితాభిప్రాయము.

దీనివలన గ్రీకులు వ్యుత్పత్తినిగూర్చి గావించిన యత్నములు,
మనకు స్మృతికివచ్చును డీకస్విప్రు అను కవిందుగ్గిడు , ఓస్టరు ' అను
మాటకు , ఓటస్టీలర్ ' అను వ్యుత్పత్తిని హాస్యరసముగ వ్రాసియుం
డెను. కీ॥ ముం ॥ ౧వ శతాబ్దమునందుండిన ప్రపంచమునకు ప్రధ
మ నిరుక్తిశాస్త్రజ్ఞుడగు యాస్కుడను భారతీయుని మనము మిగు
ల కొనియాడకుండజాలము, అట్లే సంస్కృత వైయాకరణ శిఖా
మణియను పాణిని కీ॥ ముం ॥ ౩00 సం ॥ రములనుండి యుండెను.
ఆతఁడును శ్లాఘాపాత్రుడగునన్నాడు. అంతియకాక పాణినియమ
తావలంబకులగు కాత్యాయనాది మహావైయాకరణ గ్రామణులు
కూడనుతిపాత్రులు. వారికి మనకుదెలిసిన విషయములుకొన్ని తెలి
యకపోయినను, కొన్నిపిచ్చియూహలు వారికున్నను, కొన్నిపొరపా
టులు వారుపడినను, వానిని మనము పాటించరాదు ఏరేశాస్త్రరీతిని
శబ్దమును ధాతు, ప్రాప్తిపది, కోపసర్గాదివిభాగములుగ విభజించిరి.
గ్రీకులెన్నఁడయిన భాషారహస్యములను వారే తెలిసికొనియుండిరి

8 ఇండియా, పెరిషియా, అర్మీనియా, దేశములయందలి భాషాకుటుంబములును, గ్రీకు రోమను, కెల్టు, టూటీను, స్లావుల భాషాకుటుంబములును, తినియండిమిడి యుండుటచేత నార్యను యిండ్లో జర్మానిక్, ఇండోయూరపియన్, అను సాధారణనామములచే నొప్పు ఆసియా, యూరోపు, ఖండములయందలి వివిధభాషాసర్గముల పరస్పరసంబంధములను నిర్ధారణచేయుటయందు సంస్కృతమునకుగల విశేష ప్రాముఖ్యముగూర్చిన గానమునకు పూర్వపుపండితులు శ్రుతితీయముగ నదివరకె యాలపించియుండినను 1786 లో కలకత్తాన గరమున సమావేశమయిన ఆశియాటిక్కు సొసైటీయందధ్యక్ష పదమునలంకరించి యాతడొసంగిన యుపన్యాస వీణాగానమందలి తంత్రీస్వనముల మూర్ఛనలిప్పటికిని ప్రసంచమంతటను శ్రవణానందముగ ప్రతిధ్వనలీనుచున్నవి. ఈయధ్యక్షకోపన్యాసము మఱిరెండు సంవత్సరములపిమ్మట బ్రకటింపబడినది.

9 ఆయుపన్యాసమున సర్విలియంజోన్సుగారిట్లు వక్కానించిరి. “సంస్కృతభాషాప్రాచీనత యెట్లుండనిండు, యయ్యదియత్సద్భుత సంశ్లిష్టభాషయై యలరారుచు, గ్రీకుభాషకంటె నధిక సంపూర్ణతనుగాంచి, లాటినుభాషకంటె పదసమృద్ధికలిగి యాయుభయభాషలకంటె నధికమనోహరముగ సంస్కరింపబడియున్నది. ఐననుపైరెండుభాషలకును ధాతువులందును వ్యాకరణ రూపములందును బలవత్తరసంబంధము కలిగియున్నది. ఇట్టిసంబంధము నిర్ణేతుకముగ నుండినేరదు. ఈభాషాత్రయమును పరిశోధించు శబ్దశాస్త్రజ్ఞుడు, ఆమూడునునొకే మాతృభాషాసంజనితములని విశ్వసింపక తీరసంతప్రబలముగనున్నది. ఆమాతృభాష యిప్పుడంతరించియుండును. అంతబలవత్తరహేతువుగ గన్పట్టకుండినను యిట్టిహేతువునుబట్టియే గాతిక్, కల్లిక్, భాషాద్వయమందలి వ్యాకరణమర్యాదలుభేదించియుండినను సంస్కృతముతో నేకమాతృకాజనితములగు సోదరభాషలుగ నుంచబడుచున్నవి.

10 19వ శతాబ్దారంభమున యీశాస్త్రియదార్థ కారులకు జన్మభూమియను గౌరవమును జర్మనీదేశముపొందినది. జర్మనీనేటికి నియోశాస్త్రివిషయముననగ్రస్థానమునందియున్నది. నుతిపా త్రముగు ఋజుభావముతో నైరోపియ భాషావర్గమందలి ప్రత్యేక భాషలకును వానితో సాదరభావమున వర్తించు నిండియా పెరిషీయా దేశభాషలకును, సామాన్యసంబంధములుచూపి పండితమార్గదర్శిత్యమును వహించినవాడు జర్మనీపండితరాజును, బహుభాషావేదియు, నిఠంతర పరిశ్రమానుక్తుడునగు ప్రొఫెసర్ బాప్టును మహానీయుడే. బహుశుష్, తిగంత రూపసంకులములయిన యీ భాషలయందలియంత్యప్రత్యయ ములకును కృతర్థతాది రూపములయొక్కయును తృప్తికృమమును నిరూపించుటకొక సిద్ధాంతమేర్పరచుటవలనగూడ నీమహాశయుడే పండితమార్గదర్శియగుచున్నాడు.

11 బాప్టుమహాశయుని జేర్కొనినవిమ్మటనీశాస్త్రిజ్వలలో దెలుపవలసిన ద్వితీయ మహాశయ్యుడు యచటివారెల్లెటెఱిగిన జేకబ్ గ్రీమ్ పండితోత్తముడయ్యెయున్నాడు. శబ్దశాస్త్రిజ్వలైన యీమహానీయునిపేరనే మనబాల్యవస్థలయందు వినోదార్థము పఠించదగిన గ్రీమ్మ ఫెయిరీటెల్లనబడు నమానుషగాధలతోగూడిన గ్రంథమును జేకబు విలుపెల్లులను గ్రీమ్ సాదరులచేవిరచింపబడియున్నదని తెలుపుటకెంతయు నానందదాయకముగనున్నది. పయికథలతోఁదెలుపఁబడియున్న నైంద్రజాలకునిచేతి మంత్రపుజెత్తమును బోలిప యమానుషశక్తియుక్తులీ మహామహునకున్న వేమోయును భ్రమ కలుగుచున్నది. లేచివో దేవతావేశముచేగాని గ్రహించనవకాశము లేని విషయముల నీపండితాగ్రణి యెటుల కనిపెట్టగలిగియుండును? దివులముగు యిండ్లో యూరపియను కటుంబమునందలి జర్మనిక్ భాషలనకు ప్రత్యేక వర్ణమునుగూర్చి యీ విద్వాంసుడుగావించిన పరిశ్రమవలన నతడు పరిత్యాగిత్వికన్యాకరణ శాస్త్రి నిర్మాతయై యున్నాడు. ఇట్లే బాప్టు పండితాగ్రణి భాషాపరస్పరసంబంధ శాస్త్రీకారుడై

విరాజిల్లెను. గిగ్గిన్ పండితుడు నిజనానూకితమైనయొక్క యశస్వ
ద్యుత హృద్విరామకర్థాంత సూక్రములను కనుగొనుటచేతబాన్త
మండపరన్యూటను విహృతినడగుగాంచెను. కన్యాగ్గుడేశపు పం
డితుండగు రేన్నున నలక్షిసూత్రవిధానము విచుకమున్నే శూచిం
చియుంచెను. ఆయునను నిజవిజ్ఞానచక్రుభుజే పగమరిహస్యములను
సహితముగొనించు పశ్చిమక్షాత్రుగా లక్ష్మితుండగు గిగ్గిన్ నానాశయ
ని హనోబలిమచే భామాభాన్త్రమునకల్ల శాన్త్రములయందు ఘనత
కలిగినది.

12 భామాభాన్త్రాంతర్లతకబ్రహ్మపనిరూపణ భాన్త్రమును ఆగమ
క్షిప్తింక్కునాట్టు మహాశయము (1802-87) తాన్త్రానించెను. బన్త్ర
డు రోల్లెయురు మహాశయముడు కబ్రహ్మ నిష్కర్తగావించునెడ స్వర
వ్యంజనముల బ్రశాన్త్రాన్త్రాలు పరిగణింపకుండురని వారనవహసించె
ను. ఈయనమానమును తొలగింపనెంచి 19వ శతాబ్దపు ర్వాధ్యక్షు
న పాట్టు పండితుడితిరి విద్వాంసులకంటె నెక్కుడుపాటుపడెను.

13 పరిశోధనాఫలిత సమీకరణ సమయపరిణతియందు స్త్రీమ
రునామకి మహాశయముడుగృహించెను. విస్తరిభావము నదివరకేగాం
చుచుండిన యాభాన్త్రమునాయన 1861లో తానుప్రకటించిన నై
ఘంటికమూలము ననధికతరొన్నెతిస్థినిగావించెను ఈసమయమునందు
ఇండో-యూరపియను కుటుంబములో చేసిన ప్రతిభాపయొక్క
యు స్వరూపనిరూపణమును, ఛాయాపటమువలె గావించి తదయ
పుష్టభాగమున నాన్యమాత్మకి భామా ముఖపతమునగూడ రేఖామా
త్రముగ శూచించియుండెను నాముదాయక ఛాయాపటములకు
వలెదనియగడలి ప్రితిమలనేకివిధముల నసంపూర్ణములై సంపూర్ణ
తుష్టికరమగు మూలపటనారూప్యము కలయకుండెను. శాస్త్రీయభి
ధాంతములననుసరించి కావింపబడిన మట్టి పున్న రాజములనన్నిటి
నిగూర్చి 'టయ' 'టయ' మహాశయముడుగావించిన తనగ్రంథము గా

భిన్నవిషయమువిస్పష్టముకాగలదు. భాషప్రకృతిశాస్త్రములలోనూ
 కటియను విషయమునుగూర్చి ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞుడగు స్టీషరుగారియ
 భిప్రాయములు చిరకాలముక్రిందటనే యసమంజసములని నిర్ధారణ
 చేయబడినవి. భాషావిషయకములగు నతనివేదాంత సిద్ధాంతముల
 లోనిని హెజలు అనువేదాంతకోవిదుని సిద్ధాంతముల సమన్వయము
 చేయవని ప్రయత్నించు మహాశయుడు తనయింటో జర్మనీకో పో
 ర్నంజ్ గ్రంథరాజమునందే డవసంపుటమున 360-372 పుటలలో
 నిప్పుదేహముగ చెలిపియున్నాడు. ఈసిద్ధాంతములుగూడ ప్రకృత
 మున పండితామోక్షదూరములైనవి. ఇను స్టీషరు మహాశయుడు
 భాషాశాస్త్ర విజ్ఞానమున మిగులనధికుడని నేటికిని యెల్లరిచే నెంచ
 బడి గౌరవింపబడుచున్నాడు.

14 ప్రతిబుధవారమున నొకగటకాలము మాత్రముజరిగెను
 సామాన్య ప్రసంగములయందు వీలగు నెడల నికను ననేకపండితవ
 రులీభాషాభివృద్ధి నెట్లుగావించిరో తెలుపుచుండిన బాగుగనుండును.
 ఆమహాపండితుల నామములకొన్నిటి నిట బేర్కొనుచున్నాడను.
 వారుష్టిజల్ సోదరులిరువురును బెకేఫీయనునతడు సంస్కృతమునం
 దును కర్మయస్సనునాతడు గ్రీకుభాషయందును, కార్నెక్, మాంసె
 న్, అనువారు లాటినుభాషయందును, జయస్ అనునతడు కెల్టిక్కు
 భాషయందును, మిక్లోసిష్ యనునతడు స్లావిక్కుభాషయందును, డీ
 యజ్జనునాతడు రోమాభాషయందును, షెరర్ అనునతడు జర్మా
 నిక్కు భాషయందును, మిగుల పరిశ్రమగావించిరి. ఈతినే యి
 టాలియాదేశీయుడగు అస్కోలీపండితుడును, ఫ్రెంచిదేశీయులగు
 అర్నాపు, బ్రీయలు, అనువారును, డెన్మార్కు దేశీయుడగు రేస్సు
 పండితుడును, అంగ్లోచర్మను జాతీయుడగు మాక్సుముల్లరు మహా
 పండితాగ్రణిము, నమెరికా దేశీయుడును వైయ్యాకరణియునగు వి
 ట్లీపండితోత్తముడును, సుప్రసిద్ధ చర్మనుదేశీయులగు బ్రెస్లానగ
 రివాస్తవ్యులగు పిక్కనుపండితుడును, బెర్లినునగరవాసి జోహానీస్

ప్రిన్సిపాండితుడును లీప్ సిక్ సగరవాసి వెస్మియన్ పండితుడును, గూడ నీభాషావిషయమున నతిపరిశ్రమల గావించిమించిరి. గతయి రువనసంవత్సరములనుండియు నవ్యుత్పతనమున నమెరికాయందాచార్యపదవియందున్న కోల్డ్విల్లియము పండితాగ్రాణియు నీపరిశ్రమనధికముగగావించెను.

15 జంగ్రిమేటికరేలేక నవీన నైయ్యాయకరుణులను పేరబగు లీవుజిగ్గనగర పండితమతమునలన 1870 మొదలు 1890 వరకు భాషాప్రచురమున గలిన నవయుగముభ్యాంశములను సంక్షేపముగ డెలుప్రట కాపండితులఁ జేర్చినసూత్రమున చాలమ. ఈనవీనయుగమునందీ శాస్త్రసృజనమునకై యునలంబించబడిన సుప్రసిద్ధమార్గము పూర్వములగు జాడకట్టియునువంటి మహాపండితుల యభిప్రాయములలోఁ గొన్నిటిని ఖండించుటయేయైయున్నది. స్త్రీమరుమహాశియుని యంతేవాసియగు లెస్మియనుపండితుడు ప్రారంభమున తానెనాయకుడై యూవాగ్వాదమును నడిపించెను. ఈతఁడు ధర్మనిపరిణామ సూత్రములు సర్వదావర్తించునను సిద్ధాంతమును తన ఖండనకు ముఖ్యవిషయముగ జేకొనెను. ఈవాదము ఆస్టాఫ్, పాలు, కార్లబ్రిగ్మన్, లను పండితయువకుల సిద్ధాంతము లేక పూర్వపక్షరాధ్ధాంతములలో నిలిచియుండెను. వారిలో బ్రిగ్మన్ మహాపండితాగ్రాణి విరచితముగు యింగ్ జర్మనిక్ భాషావ్యాకరణ ప్రథమసంఘమును 1836లో ప్రకటించిరి. అతఁడుతన సకాలీనులగు శిబ్దశాస్త్రజ్ఞులలో నగ్రగణ్యుడుగ శిరసావహించబడెను. ఈభారగుపండితాగ్రాణులచే సృజింపబడిన సూత్రసమూహమున కొంతభాగము గ్రాంథికభాషలతో పోల్చిచూచుచు నవీన భాషలపరిశోధనల యందవలంబించబడిన శాస్త్రీయమార్గాభివృద్ధితో నేకీభావమును గాంచుచున్నది. ఏలనన జీవభాషలు నిర్జీవభాషలతోపాటు పరిశోధనార్హములుగనున్నవను నావశ్యకతను క్రమేణా పండితులఁమోదించి పాగిరి. సూత్రసమూహముల గ్రాంథిక భాషలనుండియేగ.

వ్యవహారిక భావలనుండి కూడనుదాహరణలను గ్రహింపనారంభించుట చే వారు దెలుపున దెల్ల సమగ్రమై ప్రకృతకాణోచితముగ నుండసాగెను. ప్రకృతకాలజ్ఞానమునుబట్టి పురాతనసమస్యలలో గొన్నిటిని విడచియు ససమర్థులగుట నంగీకరించుచు వానిని విడిచిపెట్టుట కలగక రించుట, భౌతిక చట్టములకును యిచ్చానుసార పరిణామకములగు ధ్వనిసూత్రములకునుగల విస్ఫుటభేదములను గమనించుట, భాషాస్వరూపనిరూపణ గావించునది తద్విశిష్టరూపసాంకర్యమును తప్పక గమనించవలెనని యెంచుట, శబ్దరూపపరిణామాభివృద్ధియందు సాదృశ్యతకుగల ప్రాముఖ్యతను విధాయకముగ గమనించయంచుట, యననవియినూతన వైయాకరణపద్ధతికి ముఖ్య లక్షణములుగనున్నవి. ఈచర్చచాలవరకు జర్మనీదేశముననే జరిగినది. అచటకూర్చు జ్యోతిష్ పు బెర్న్ బెర్గర్న్ డీట్రోజ్ మొదలగుననేక పత్రికలయందు వ్యాసరాజములను వ్యాసముండిన మహానీయులీ చర్చలయందేవిషయన సంతవరకు పాల్గొనిరో యెట్టివరికోధనగావించిరో, యిందువివరము గదెలుప నవకాశముచాలదు. బ్రగ్మిక్, స్ట్రీటు జర్నలిస్టులును సంప్రదించి ప్రచురించిన యిండ్ జర్నలిష్ పోష్టంజ్ అనుగ్రంథములయొక్క సూతనసంపుటములనుగాని, శబ్దతత్వశాస్త్రనవీనమార్గములనుగూర్చి ఫ్రాన్సు, యింగ్లండు, యిటాలియా, డెన్మార్క్, నార్వే, స్విడన్, అమెరికాలో బ్రకటితములగు పత్రికలయందు ప్రచురితములగు యేవ్యాసములుగాని తిలకించినచారి కీసమస్యయొక్క ప్రస్తుతసమాన్య సితగతులు విస్పష్టములుకాగవు 1909 ఆగష్టులో నిండ్ జర్నలిష్ భాషాపండితపీఠమును బ్రగ్మనుగారధిష్టించి శాబ్దతత్వ పోర్నీ కోత్సవము నాయన శిష్యమిత్రబృందమున నేకలుచేయనున్నారు. ఆసందర్భములో నాయనగారివసూచికములుగ నాయనతోడి శబ్దతత్వశాస్త్రజ్ఞులు ప్రత్యేకముగ నీసంపుటము నుంకరింపవ్రాసిన వ్యాసరాజములను ఆయనతోకలసి మెలసెననిచేయుచుండిన స్ట్రీటుబర్గ్ మహాశయుడు సేదించి యొకప్రత్యేకసంపుటముగ బ్రకటింపఁజేయన్నాడు.

16 నవీన వైయ్యక్తరణోద్యమముల ముఖ్యఫలితములను వివరించుచునివుడు దిశ్చాత్రముగ సూచించినచారిత్రక విషయముల యందు భాషాశాస్త్రవిషయక ముఖ్యోపలబ్ధి సిద్ధాంతములచేత త్యావశ్యకములగు కొన్నిముఖ్యాంశములను నేను తెలుపక మానవలసివచ్చినది. విడిచిపెట్టబడిన విషయప్రాముఖ్యత యీసభాసభుల కపరిచితమైయుండవచ్చును. గ్రీమ్సూత్రములకు విశేషప్రయోగములను క్రిమీపి సమన్వయించుటకు కనిపెట్టబడిన నూతనవిషయ పరంపరయే యందు మొదటిది. ఈయంపలబ్ధులలో నొకటిగణితశాస్త్రమందును, సంస్కృతభాషయందును నపారపాండితీవిశేష విఖ్యాతుఁడునునగు హర్షను గ్రాస్మను మహాశయునిచే, కనుగొనబడినదియే. ఆయన గ్రీమ్సూత్రమునకు విలక్షణములుగ గన్పట్టుననేక శబ్దరూపపరిణామములు ఇండోయూరోపియన్ మాతృక భాషయందాయాధాతువు లాచ్యుతములయందు హకారసహిత పూర్వరూపము క్తములుగ నుండుటవలననే ఆయాపరిణామములు సిద్ధించినవని యాయనకనిపెట్టిన నూతనవిషయమైయున్నది. జర్మానిక్ భాషలయందలి ధ్వనిపరిణామతత్వము దాత్తానుదాత్త స్వరితాదిభేదములచే నిర్ణయింపబడుచున్నదని 1877లో డెవ్లార్కు దేశపండితుఁడగు కార్లు వెర్నరుకనిపెట్టిన నూతనవిషయ మనన్యసాధారణ ప్రాముఖ్యతనుగొంచుచున్నది. ఏతత్సిద్ధాంతమున్న, 1870 లో నాస్కోలియను విద్వాంసుఁడు కకారపూర్వరూపము సంయుక్తాక్షరమనిచేసిన సిద్ధాంతమున్న- యీ రెండును కోల్లిడ్జి మొరలగు యితరపండితులచే శేషివరముగ పెంపొందింపబడిన బ్రెగ్మను మహాశయుని ప్రసిద్ధమైనయు నునాశికసిద్ధాంతముతోగూడి నియమరహిత ధ్వనిపరిణామరూపములు కలవనకు ప్రాచీనాభిప్రాయము హల్విషయమున కేవలమసమంజసమని సిద్ధిపరచుచు, ధ్వని పరిణామసూత్రములకు విశేషవిధులు లేవను సిద్ధాంతమును తొల్లిటికంటె ధృఢతరముగ స్థాపించినవి నాటినుండింతదనుక కొన్నివివరములుదక్క హల్విషయమున ముఖ్యయేవిశేషములును చేర్చబడియుండలేను.

17 తనకాలమున కబ్బళాస్త్రజ్ఞులచుట్టును పరిగణింపలేదని వా
 లైదుమహాశయుడు గావించియుండిన యహహాస్యమిప్పటికిని వర్తిం
 చుచు అచ్చువిషయమున నింతదనుక భాషాతత్వశాస్త్ర మనగ్ర
 ముగానేయున్నది. 1860 లోకట్టయను మహాపండితుడు ప్రకటించి
 వ 'స్వాల్టగు వెస్ ఆలాటీసు' అనుఅచ్చిషయక గ్రంథము వెలువ
 డినవెనుక జరిగిన పరిశోధనాచరంపరిసరిన నద్రావుముఖ్యత క్రమక్ర
 మముగ గ్రాహ్యమయ్యెను. ఈపరిశోధనలుముఖ్యముగ, ఎమిలంగ్,
 అస్థాన, బ్రెగ్మను, కాల్జి, జోహానీస్, స్పిట్ట, హూర్మిచుక్, లను
 పండితాగ్రణులవలన గావించబడినవి ముఖ్యముగ మాస్ట్రానామ
 హాశయుడు 1870 లో డైలాంగెల్ వోకేలీ ఆ, ఈ, ఓ. ఇంకో
 యూరోపిష్క స్పేష్క, అనగా యురోపియన్ భాషలలో ఆ,
 ఈ, ఓ, యను సచ్చుల పరిణామములనుగూర్చిన గ్రంథరాజము
 ను విరచించియున్నాడు. మఱియును సిద్ధర్లాండుదేశపు పండితుడగు
 ఫెర్డినాండు డీసాస్సూరేయను నతడు 1879 లో వ్రాసిన 'మెమోరీ
 యరు సర్వీస్ స్టేం విమిటి ఫీజెస్ వోయల్స్' యనగా పూర్వమంబ
 లి యచ్ పరిణామ విధానమునుగూర్చిన గ్రంథమునేటికిని భాషాశా
 స్త్రగ్రంథముల యందత్యుత్కృష్టమై యులరచున్నది. ఆయుగప్ర
 భృతి యింట్లో యూరపియన్ అచ్ విషయక సిద్ధాంతమునకు ముఖ్య
 మైన సహకారోపన్యాసములు బర్తాలోమ, బెచ్చిటెలి, పార్వ్యనే
 టోవ్, మెలెట్టి, బ్రెగ్మె, స్ట్రేటుబర్గ మహాశయులచే గావించబడి
 నవి. ఇందుముఖ్యముగను చాల్తాచ స్వరభేదములగూర్చియు, త
 గ్గంబంధముగ అచ్ పరిణామమునుగూర్చియు నింట్లో జగ్జానుషర్
 ఎగ్జంటు, యనుగ్రంథమును 1895 లోను, ఇంజర్నావిషర్ అబ్లా
 ట్ అనుగ్రంథమును 1900ల లోను, హెర్మను హార్ట్ మహాశయుడు
 రచించియుండిను. అచ్ పరిణామమునుగూర్చియు, స్వరభేదమునుగూ
 ర్చియు, నికను తెలియవలసిన విషయములు పెక్కులుగలవు. ఈ
 విషయములనుగూర్చి యింకను పరిశోధనలను గావించినయెడల నవి
 ఫలప్రసములు కాగలవు.

18 ధ్వనిపరిణామ శిక్షాసూత్రము: ప్రవృత్తినిగూర్చిన చర్చ వలన గతశతాబ్ద చరమార్థమున విశేషాభివృద్ధిగాంచిన శబ్దశాస్త్ర శాఖాంతరమగు శిక్షా ప్రాంగముమార్గ దర్శకమైనది. ఇదియొక నవీనశాస్త్రముకాదు. ఏలనన, సర్వశాస్త్రవేత్తలగు భారతీయలాక్షణికులు రెండువేలండ్లకుమున్నే యత్యంతస్పష్టముగ స్వరవివేచనగా వించి నేటి పండితోత్తములకుగూడ సత్యాశ్చర్యమును గూర్చుచు న్నాగు. కాని సాశాస్త్రదేశములందు గతశతాబ్ద మధ్యవరకును శిక్షాశాస్త్రముగ సరిగణింపబడియుండిలేదు. పాట్టు, బెప్పి పండితుల పూర్వీకులకు శబ్దలాక్షణికులచే ప్రాప్తమయిన మార్గ మేర్పరచబడెను. స్వరసూత్రములశ్రవణత సంఖ్యాకముగ మిగులనాడంబరముతో నిర్మితమైనవి. తుద మొదలు గన్పించిన యీమహానందిగ వ్యక్తమగుండి నియమసహిత వ్యక్తశిక్షాశాస్త్ర మేర్పరచబడినది. స్వరవర్ణామయము విధిరహితమై యగమ్యగోచరముగా కవిభివహితమై యుమాన సారముయొప్పెను. ధ్వనిస్వభావమునుగూర్చియు, తదుత్పత్తినిగూర్చియు, తదుత్పత్తిస్థానములనుగూర్చియు, విశిష్టపరిశోధనల వహకాశముండెను. ఇదేశిక్షాశాస్త్ర ప్రయోజనము. భావతత్వశాస్త్రమండీశాఖ సభివృద్ధిచేయుటయందు నవీనభావలు విశేషముగ వాల్చినవి.

19 ప్రాకృతిశాస్త్రజ్ఞులును, అవయవతత్వశాస్త్రజ్ఞులును, భావతత్వవేత్తలతో నహకారులై పాటుపడి యాపరిశోధనల సభివృద్ధిగావించిరి. ఈవిషయమున బ్రీకీ, మర్కెల్, బాండర్ను, హెల్మోల్, హూల్జెయెల్స్, ఇవాన్సు, ట్రాటుమన్, లెక్కర్, స్వీట్, సీవర్ను, మీలెట్, రూసలాట్టు, యనువారును, అమెరికాయందలి బెర్, స్క్రిప్పరులనువారును యితరులకంటె నధికముగ పరిశ్రమయొనర్చి విఖ్యాతిగాంచిరి ధ్వన్యుత్పత్తి స్థానములగు కంఠతాల్యదులవయవచ్ఛేదనతత్వవేత్తలచే పరీక్షింపబడి స్వరములకును వానియొత్పత్తిస్థానములకునుగల యనోన్యన్యసంబంధమును యవయవక్షయంత్రమును గూర్చి

యు, రాను రానునిర్దిష్టముగ వ్యక్తికరింపబడుచున్నది. కృత్రిమతా
 లుపు మొవలగు నితర యంత్రసాధనములను కుశాగ్రబుద్ధులతో
 నిర్మించి తదుపయోగమువలన ప్రతినిర్వరమును ఉచ్చరించుటయందు
 జిహ్వాపాండుస్థానములను గుర్తించుట కవకాశములనేకములు కల్పిం
 చుబడినవి. ఉచ్చారితధ్వన్యత్పత్తి స్థానపరిశోధకులీ యంత్రములనివు
 డు సర్వసాధారణముగ నుపయోగించుచున్నారు. శ్రీవణగతధ్వని
 శాస్త్రవిషయమున స్వరపరీక్షాయాపముగు పరిశోధనలు గావింపబడి
 నవి. ఈపరిశోధనలయందు ముఖ్యముగ ఇ, డబ్లియు, స్క్రిప్పరను
 అమెరికాదేశపు శబ్దలాక్షణికుడుగావించిన యుచ్చారితధ్వని వక్రీ
 ఖాపరిశీలనము ప్రశంసార్హముగానున్నది. భాషాతత్వశాస్త్ర విష
 యకమైన యీషహాసీయుని గ్రంథరాజము వాషింగ్టను నగరమం
 దలి కాన్సీజీసార్క సంఘమువారిచే ప్రచురింపబడినది. ఉచ్చారణ
 ధ్వనిసంజనిత నాడములను వంకరగీతలుగ సూక్ష్మనిర్మితసాధన స
 హాయ్యమున దృగ్గోచరమగు పటరూపములు చిత్రీతములయినవి.
 ఈనాడములిప్పటి సాధనసంపత్తి ననుసరించి విస్పష్టముగ ప్రమాణ
 ముగావించియు బ్యాండుకాలమానాంశలుగ పరివర్తింపబడినవి. ఈ
 పరివర్తన ఫలితములు ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞులకును. శారీరశాస్త్రజ్ఞులకును
 మిగుల నానరిద దాయకములుగనున్నవి. ఇట్టిపరిశోధనలగావించుచు
 కొలంబియాలోనుండు నామిత్రిడును, సహాధ్యాయులునగు హోల
 ల్ పండితుడు పైవిషయముయొక్క సత్యమును నాలోముచ్చేటిం
 చియుండెను. ఈపరిశోధనా ఫలితములను శబ్దశాస్త్రజ్ఞులింకను పూ
 ర్ణముగ నుపయోగించి యుండలేదు కానివాని ప్రాముఖ్యత యధా
 ర్థముగ సంగీకరింపబడియున్నది. ఈపరిశోధనా మార్గమునభ్యుప
 గు ఫలితములు సర్వసాధారణములైన పిమ్మట, ననగా 10-15 ఏం
 డ్లలోపల ప్రాయశః ఏతన్నార్గమున పరిశోధనమిగుల వృద్ధిగాంచగ
 లదని మనము చెప్పవచ్చును. వివిధభాషలందు క్షేత్రవిషయక ప్రత్యే
 క మాసపత్రికల సంఖ్యవృద్ధియగుటనుబట్టి యీశాస్త్రజ్ఞానము స
 ర్వతోముఖముగ విస్తృలముకాగలదని మనము గ్రహించవలసియున్న

డి. శీక్షావిషయక పరిశ్రమయంద్రాక భాగము ధ్వనిపరిణామనూ త్రిముల నింగ్లీషు భాషకువర్తింపజేసి యాభాషాగుణిలమును క్షుప్తపరిచుటకు విశేషోద్యోగము కలదిగనన్నదని తెల్పుచు ప్రస్తుతాంశమును విరమించుచున్నాను సంక్షిప్తగుణిలము నేర్పరిచుటకు ప్రత్యేకమొక సంఘమేర్పడినది ఈస్థాపనమును విశేషలాభము కలదని నాయాశయము.

20 భాషభావప్రకాశ సాధనమును ప్రత్యేకవిషయమున పూర్వకాలపు హెర్బరీ, లాజరీ, గ్రీగర్, మొదలగు పండితాభిప్రాయములంగీకృతములై, భాషాతత్వవిషయక మానసిక శాస్త్రజ్ఞానసంపాదనకు మార్గముచూపెనగా స్టీకెటాల్ పండితుని యభిప్రాయములు ఖండింపబడి 'ప్రొండిటు' పండితుని సిద్ధాంతములు శాస్త్రసమ్మతములాయెను. 1900 లలో పోల్కరు ప్రొకాబిటీయను గ్రంథమును పుండుటుపండితుడు ప్రకటింపెను. భాషానిగుణముగ వివిధజనమానసిక తత్వనిర్ణయమునుగావించు పరిశోధనాపూరితమయి యీ గ్రంథరాజ మలరారుచున్నది. 1904 లో సెయింటులూయీ నగరమున శాస్త్రీక శాశోవిద మహాజనసభలో భాషావ్యాకరణ పరస్పర సంబంధసంబంధ విషయములనుగూర్చి అమెరికాఖండమందలి ముప్పైదిగ భాషాతత్వవేత్తలలో నగ్రగణ్యుడగు బల్ మహాశయుడిట్టి తి చమత్కారముగ నుడివియున్నాడు. 'గెలయేబదియేండ్లలోను జనుగుచుండెడి భాషావిజ్ఞానయొక్క ముఖ్యలక్షణము భాషయందుమానసిక తత్వవిషయములనుగూర్చి మిగుల శ్రద్ధవహించుటయే యనియును, ఇప్పటివలె మరియెన్నడును భాషాశాస్త్రమునకును మానసిక శాస్త్రమునకును, పరస్పరసంబంధ మత్యంత సన్నిహితముగనుండలేదనియును" బల్ పండితుడు తెలిపెను. వివిధభాషలకారకములందు గలభేదములను పరిశీలించుటయందు జాపబడిన శ్రద్ధవలనను, భాషవైఖరుల ప్రకాశింపజేయు శబ్దజాలము విషయమగు విశేషప్రయత్నమువలనను, శబ్దార్థపరిణామక్రిమ నూచకమగు ప్రత్యయ,

ప్రయోగతత్వపరిశీలన వలనను సాదృశ్యసంపద్యవోపలబ్ధ భావవిషయముల నుబట్టి కల్గినశబ్దార్థవ్యాప్తి వలనను పైవిషయము తెల్లమగుచున్నది. అంతేకాదు, భాషాన్వాన్యస్వాన్య దశలనుగూర్చియు, భాషావిషయక సంక్షోభములను, వికృతులనుగూర్చియు, శబ్దశాస్త్రజ్ఞులిప్తుకు తీవ్రపరిశోధనల గావించుచున్నారు. ప్రస్తుతముగాను చాచిరిగా సమర్థతవలన జనించినదోపమాపమగు నత్తి మొదలగు యుచ్చరణదోషములునూ, 'అంకాయ పిచ్చికొండ' అననీతిమాటలతదబాటు, శబ్దార్థగ్రహణా సమర్థతవలన జనించు సవశబ్దుప్రయోగదోషమున్ను, - చక్షుశ్రోత్రేంద్రియ లోపముచేగలిగిన యపశబ్దార్థ సంగ్రహకదోషమున్ను, ప్రయుక్త పదవర్జనాదిదోషమున్ను - మానసిక శాస్త్ర పరిశోధనావిధానములందు, ఇప్పటిశబ్దశాస్త్రజ్ఞులి వికృతులపన్నిటిని తీవ్రముగ శోధించుచున్నారు. ఈవిధముగమనుజుని మెదడునందు వాక్కేంద్రస్థానముల నిర్దిష్టముగావించుటయందును, భాషావిషయమై మస్తిష్కమునకుగల ప్రవృత్తిని నిర్ణయించుటయందును, విశేషకృషి చేయుబడుచున్నది.

21 భాషలోకమందలి మనుష్యజాతికంతకు సామాన్యలక్షణమని యిదివరకే తెలిపియుంటిమి. సజీవమానవజాతియెద్దియును, భాషాప్రయోగరహితముగా నుండనేరదు. ఈహేతువుచే వివిధభాషలసంఖ్య వేరుకూమిరియున్నది. ఫ్రీడిక్ మ్యూలరువ్రాసిన యెల్ల భాషల నామములుగల గండిస్ డెస్ స్పాచ్, విస్సెక్ శాపులను 1876 మొదలు 1887 లోపల ప్రకటించిన గ్రంథమునుజూచిన యెడల నీసంగతివిస్పష్టమగును ఈభాషానామావళికి సంబంధిత శాస్త్రపరిభాషాగోచరార్థమునగాని సామాన్య విచలార్థమునగాని గ్రహింపనగు భాషావిశిష్టరూపములను చేర్చునడ నీసంఖ్య పదిరెట్లధికమగును. ప్రపంచముననేక భాషలు నానావిధములుగ నుండుటచే వానివర్గవివేచన సమస్యమిగుల క్లిష్టముగనున్నది. ఇదివరకు పూర్ణతృప్తి కరమగు వర్గవిన్యాసము గావించఁబడియుండలేదు. కానిసహజాద

రసంబంధాను సరణముగను, భాషాకుటుంబములుగను నేర్పరచబడిన భాషాభాగము లనుభవోచితములుగనున్నవి. కానికష్టశాస్త్రీజ్ఞులును, మానుషతత్వశాస్త్రజ్ఞులును కపాలనిర్మాణ తత్వశాస్త్రజ్ఞులును భాషాసంబంధముండినను జాతిసంబంధముండక పోవచ్చుననియు, తత్కారణముచే వివిధజనుల రక్తసంబంధమునకు భాషాసామ్యము హేతువు కానేరదనియు, వారెల్లరేక నీవముగ సంగీకరించియుండిరి. భాషాకుటుంబ విభేదము చిరకాలమునుండి పండితామోదమును బడసియున్నది. ఇట్టినుకరివిభాగము విద్వేషీయమని నాకుదోచదు. కాని యిదియున్నట్లంపు నీయనిధియని మాత్రమెన్నడును భావించరాదు.

22 భాషాతత్వశాస్త్ర ప్రచారవిషయమున మనజీవితకాలములో సంభవించిన గొప్పపరిణామాభివృద్ధిలేమనగా, గాంధికభాషలతోపాటు నవీనభాషలుగూడ సమానగౌరవ పడవినిగాంచుటయు, అశియాఖండమందలి భాషలు మొదలగు యితరభాషావర్గములను గాంధికభాషలతో తుల్యముగ విద్యావిధానములయందు పరిశీయములుగ నేర్పరిచుటయున్నది. శాస్త్రప్రచార విషయమిట్లు నిపులముగావించబడెను. సంస్కృతభాష ప్రప్రథమమున మనకువిదితమైనతోడనే భాషాశాస్త్ర ధర్మవిషయమున నదిచూపిన ప్రభావమునుగూర్చి యిదివరకే సమగ్రిముగ చెల్పితిమి. జైలిలను కైస్తవ మతగ్రంథము శాస్త్రార్థముచేయ నుపకరించుననియెంచి మతపాఠశాలలయందును కళాశాలలయందునుగూడ సెమిటిక్ భాషావర్గమున జేరినయింకొకటియుగు హిబ్రూభాష పఠనీయముగ నవ్వడప్పుడు అమోదమును బడయుచున్నది. ప్రాగ్దేశికభ్య నూతనపరికర సంగ్రహము వలన అస్సీరియన్, బాబిలోనియన్ సిరియాలరాబిక్కు, మొదలగు యితర సెమిటిక్ భాషల తత్వపరిశోధన విగులవృద్ధిపొంది సెమిటిక్ భాషాతత్వజ్ఞానము క్రమాభివృద్ధిగాంచినది. సెమిటిక్ భాషాతత్వజ్ఞానమునకు

శవానసయందుండినన, డిసాసి, గెనిసియస్, ఇవాల్డు, డివిషురైటు
 లగార్డ్, నోబ్లెక్సేలను మహాశయులొనర్చిన ప్రధమపరిశ్రమము హా
 పు, జిమ్మరస్, బార్డు, మొదలగు సంశ్రితులనేకులు వ్యాప్తిజేసిరి.
 బ్రాక్లెగ్ను మహాశయవిరచితముగు గింజిన్ డెవెల్ప్ మెంజన్,
 గ్రేమేటిక్ డెవెలప్మెంటిస్క్ స్పెషియల్ సెమిన్కో భాషావ్యాకర
 ణ పరస్పరసంబంధమును తెలుపుగ్గింధ రాజమొండిప్పడు లీస జిన్
 నగరమున బ్రచురింపఁబడుచున్నది. ఈజిప్టుదేశమునందు ప్రాచీన
 శాసనాన్వేషణార్థము భూమిని తిరివ్వియ యింగ్లీషు, ఫ్రెంచి, జర్మ
 ను మహాశయులు కనుగొనిన ప్రాచీనయూధ లిఖితములు భాషాత
 త్వశాస్త్ర వ్యాసంగమునకు ముఖ్యరసరములు కాగలవు. ఇంతే
 గాక యెబూ, మొహిమియూయను నిరుతురకాలములలో జైలిలు
 చరిత్రవాగ్ముటకుగూడ సరియుపయుక్తములుగ నుండగలవు. ఏల
 నన డెరయస్ నోభక్ష్మను పారశీక చక్రవర్తికాలమున జూసలేము
 నగరపరిపాలకుఁడను పారశీకుఁడనుగు జేగోవాను అనసలేనికి య
 హూవా దేవాలయార్చకులు పంపుకొన్న యర్జీనొకదానిని యిత
 ర లిఖితములతోపాటు భద్రపరచియుంచితి. ఈపురాతన లిఖితము
 లప్పటి యూధపారశీకులకుగల పరస్పరసంబంధమునుగూర్చి వ్యక్తప
 రచి మనకు జ్ఞానాభివృద్ధిని కలుగజేయుచున్నవి. చిన్నాశెయూలో
 నొకవిధమయిన శిలాన్వేషణము గావి చుచువానిలో కొన్నిటియం
 దు చెక్కబడిన యిండియన్ యురేనియన్ నామములను వింక్లరుగా
 గుకనిపెట్టిరి అందువలననొక నవయుగారంభము కాగలదు. ఆర్య,
 సెయిటిక్, భాషాకుటుంభములకుగల పరస్పరసంబంధమును నిరూ
 పించుటకు పూర్వలాక్షణికులొనర్చిన ప్రయత్నములు నేటికిని శబ్దత
 త్వశాస్త్రజ్ఞుల హృదయాకర్షణము గావించుచునేయున్నవి. ఈవిధ
 మయిన నూతనసంశయమును పెడర్చనను పండితోత్తముఁడు యిం
 డోజెక్లానిష్ పోర్నంజ్ అనవతికయొక్క యీమాససంపుటము
 వందొక యవస్థానముగావించియున్నారు.

23 సుప్రసిద్ధమగు రొసెట్టాశిలాశాసనము లభించినదాదిగ సాఫీకాఖండమందలి భాషలలో నైగుప్తీయభాషముఖ్యముగ నేటికిని బరిశోధింపబడుచున్నది. ఛాంపోయక్, వెప్పియక్. డిరూజ్, బర్గు, ఎబర్, మేప్పరో, వీహిల్, స్పిండర్పుకెట్రి, మొదలగు పరిశోధకుల నామములకు జేర్చిననగరవాసియు, నైగుప్తీయభాషావిజ్ఞాన ప్రాభూతులను, ఏతిద్భాషాపరిశోధనమున చరిత్రాత్మక విమర్శనామార్గదర్శియునగు ఇర్మక్ మహాశయునిపేరున్న, వీనినను కరించిన యమెరికాలోని మికాగోవాస్తవ్యుడగు బ్రెస్టెజ్ పండితుని పేరున్న ఫిలడెల్ఫియా నగరవాసియుగు డబ్లియుమాక్సుముల్లరుపండితునిపేరున్న చేర్చినగియున్నవి కాప్టిక్కు భాషాపరిశోధనయందు జర్మనీదేశీయులగు ట్రేగ్న, స్పిండర్పులను యిరువుర జేర్చినవలసియున్నది ఇతిరాఫీకాభాషల సరిశోధనతోబరికించువారిలో ముఖ్యుడు రీనిష్ బ్లీకు, స్ట్రీతాల్, కేసె, కోయల్కు, టూరిండులను పండితనామములుగూడ జేర్చినవలసియున్నది. కానియీవిషయమున సంపూర్ణఫలితములసంపాదకు యింగ్లెండ్లముగ కృషిగావించవలసియున్నది. అనేకములగు విశ్వవిద్యాలయముల నైగుప్తీయభాషాపీఠములందు స్థాపించియున్నను, యింగ్లెండు యితర విశ్వవిద్యాలయములు గూడనిట్లే యిట్టిపీఠముల నెలకొల్పవలసియున్నది. అట్లునెలకొల్పుటయెగాక భాషాధ్యయనమునగ్రమునకును గుడ్డపాఠాపగ్రమునకును మధ్యప్రచారములోనున్న వివిధభాషల పరిశోధనార్హ సాకర్యముల నేర్పరచవలసియున్నది. 1887 లో జేట్సు కీప్రు ఫ్యూరు ఆఫీకా సైమ్ ప్రీప్రెజ్ అకాడమిక ప్రొజెక్టుముగ ఆఫీకాభాషాపరిశోధనలకై వెలువడినది. ఇది 1895 లో బెర్లిన్ నగరమందలి సీడెర్ పండితునిచే మహాసమువాసితర ద్వీపభాషల పరిశోధనల ప్రతికతోజేర్చబడినది.

24 దూరదేశమందలి భాషాపరిశోధనలకు సాకర్యములంత సులభముగ లభ్యముకావలసని యెంచియుండునెడల చైనాదేశమున

యోధాసాతత్వ పరిశోధనవిషయమున మిక్కిలి యాదరణము చూపబడెనని సులభముగ గ్రహింపవచ్చును చీనాభాషయందు పరిశ్రమ గావించినవారిలో ముఖ్యులు ఫ్రాన్సెస్, లాస్, హాలియస్, విలియముస్, లెగ్గ్విజల్, కైల్సు, జార్జివాండెర్ గాబెలెంజీ, పెనశెస్, హర్టుమొవలగువారు ఐరోపా, అమెరికా ఖండములయందలి విశ్వవిద్యాలయములలో చైనాభాష ఆశీర్వాదమునందలి యితరభాషలకు తీసిపోవుననికానని వానిశోధనమానవదని నొసంగబడుచున్నది. జపాన్, కొరియా, టిబెట్టు, తుర్కీస్థానము, ఉత్తరమధ్య ఆసియాలు, మున్నగు దేశభాషలును, సుమేరో, అకేడియన్, హిట్టైట్లను యిరుడంతరించిన భాషాద్వయమున్న మరియు మెప్పికో, నక్కిణ అమెరికాభాషలున్న ప్రత్యేకముగ పరిశోధకులు పరిశీలించుచున్నారు. వీరిపరిశ్రమకై తమజీవితమునంతను ధారపోసి లభించినఫలితముల న యోమాగ్ధూమనొకాది సాధనమూలమున నొండొరులకు చెలుపుచు సర్వజనసమానానుభవ యోగ్యములుగగావించి ప్రభుత్వాధికారులచుచున్నారు పోలినిషియన్ భాషాపరిశోధనలుకూడ నిశ్లేషరూపుచున్నవి. మహాసముద్రాంతరితద్వీప భాషలనుగూర్చి పరిశోధనలుకూడ చక్కగ జరుగుచున్నవి. మనీలాయుద్ధాన తరమున ఫిలిప్పయన్ ద్వీపగణముమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములకు చేరియుండెను గాన అమెరికావారాభాషలనుగూర్చి యుదాసీనులుగనుండరాదు. గనుకనేఫిలిప్పైన్ భాషావిశేషములనుగూర్చి దూరదేశభాషలని విసర్జింపక నన్నిహితభాషలట్లాదరించి బ్లెకు, కోసంటు, మొవలగు పండితోత్తములు 1898 నుండియుగచుడిత్రతో కృషిచేయుచున్నారు.

25 అమెరికానుగూర్చి ముచ్చటించునపుడు అందలి యిండియనుల భాషలనుగూర్చి చూపబడు శ్రద్ధావిషయములనుగూర్చి తెలుపవలసియున్నది గెల్లాటిన్, బ్రింటన్, గాల్పెట్, క్లీస్టిట్, డార్సీలను పండితాగ్రణులచే దినదినాభివృద్ధిగాంచుచున్న యిండియన్ భాషా పరిశోధనాభిలాష వర్ధనాతీతముగనున్నది. సూతనప్రపంచమందలి భా

పాపరిశోధన భాషాతత్వశాస్త్రపురుషాంక ప్రత్యేకశాఖగా నెంచబడు
యమెరికా యూరపుఖండములు రెంటిలో సనేకవిద్యాపీఠములవా
చే గౌరవింపబడుచున్నది. వాషింగ్టన్ నగరమందలి కిపాలశాస్త్ర
సంఘమువారిచే నిర్మాణముగచున్నదని ప్రకటింపబడుచున్న, *Hand
book of the Languages of the American Indian
North of Mexico* యనుపాత్రము కొన్నినల్పములలో వెలు
డుచున్నది.

26 భాషాశాస్త్రమునకును యితరశాస్త్ర పరిశోధనలకునుగల
యన్యోన్యసంబంధము విపులముగ నేరివయమునుగూర్చియు చెప్ప
బడకుండినను యీవ్యాసమున సనేకచూరులు సూచింపబడియుండు
ను. వ్యవధిచాలనందున యీమాన్యుమందు పరిశోధనలుపొందిన
యభివృద్ధినిగూర్చి ప్రస్తుతము పరిశోధనలయందలి గుణనోషనవ
స్థలనుగూర్చి యొకింతచెలిపెదను. వివిధభాషావాక్యపిన్యాస పరి
స్థరసంబంధమునుగూర్చి ప్రకృతపరిశ్రద్ధతో నాటపడుచు, దాని
భాషాశాస్త్రమందొక ప్రత్యేక శాఖగా నేర్పరచియుండిరి. ఈశాఖ
యందు బ్రెగ్మత్ మహాశయుని సహాధ్యాయులుగు డెల్బ్రక్ మహాశ
యుడనేక పండితోత్తముల సహాయమునుపొందుచు సుప్రఖ్యాతిని
గాంచియున్నాడు.

27 వెస్టువార్ల మహాశయునికాలమునుండి నేటిదనుక వివిధభా
షాచంద్రోభాగ సంబంధములనుగూర్చినకొన్ని ప్రత్యేకమార్గముల
యందలి పరిశోధనలు జరుగుచునేయున్నవి. జర్మనీదేశకవునీవర్గు పం
డితాగ్రాణిట్యూటానిక్ భాషల ఛందోభాగములనేగాక సంస్కృతభా
షయందు వేదములయందలి మంత్రముల ఛందస్సులనుగూర్చి య
తివివరముగ పరిశోధించి హిబ్రా పద్యరచననుగూర్చికూడ విశేష
పరిశ్రమ గావించియున్నాడు. అనేకవిషయములలో సహాధ్యాయులు

పాండితీ ధురీణుడగు నీపండితాగ్రణివలన గవ్యరచనా సిద్ధాంతము లగొన్నిటినిగూడ వివరము.

28 వివిధవాషలయందలి శబ్దారసంబంధమును గూర్చిచేసిన పరిశ్రమ యీ భాషాతత్వశాస్త్రమునదొక శాఖగానేర్పడినది. ఇదియే నిఘంటువుల యంద త్యావశ్యకముగనున్నది. ఈ శాఖయందు ప్రాససదేశపు విద్వాంసుడగు బ్రియలు మహాశయుడగేర్పరుడై యున్నాడు.

29 భాషాతత్వశాస్త్రముయొక్క కొన్నిరూపములును, తస్మాదమున, లభ్యములగు కొన్ని ఫలితములును, పురాణగాఢాపరిశోధకులను కపాలశాస్త్రజ్ఞులకును, మనుష్యతత్వశాస్త్రజ్ఞులకును, సంఘతత్వశాస్త్రవేదులకును, మతపరస్పర శాస్త్రసంబంధ శాస్త్రప్రవీణులకును, అవసరమనియును, పరిచితులనియును యిదివరకే సూచించియుంటిని, రియలెక్సికాన్ డ్ యిండ్ జర్మనీషన్ ఆబ్బరు తమ్ము కుండియను వింతనామముతో 1901 లో బ్రీకటింగ్ బడియున్నన, యిండ్ జర్మనీష్ చరిత్రకు పూర్వముండెడు ప్రాచీనవిషయముల గూర్చియు, నైరోపాఖండమంచలి ప్రప్రసమ నాగరికతను గూర్చి, యుప్రాడరు పండితోత్తముడుగావించిన పరిశోధనలు అమూల్యములుగనున్నవి. హర్బుపండిత విరచితమగుడై యిండ్ జర్మనీషన్ అనుగ్రంథము రెండుసంపుటములుగా 1905-7 లలో బ్రచురింపబడియున్నది. ఇండ్ జర్మనీష్ పోర్టుజుస్ లో డోర్టరు అండుసార్వనను విషయమునుగూర్చి మెరింజరుపండితుని వ్యాసములు ప్రచురింపబడినవి. ఈ రెండునుగూడ ప్రాచీనగారి గ్రంథముతో తుల్యముగనున్నవి. ఆశియా ఖండమందలి కెంపుడుజంతువులకును, మొక్కలకును, యూరోపుఖండమందలి వానితోపరస్పర సంబంధమును తెలియజేయుచు నలువదియేండ్లక్రితము కల్టరుప్లాంజస్ అండు రాస్త్రియరీ యునుపేరున విక్టరు హోగారు రచించినగ్రంథము తదగ్రచనమందలి

పరిశోధన రీతులను బట్టియే యిప్పటికిని ప్రమాణ గ్రంథముగ నున్నది. కావుననే యారీతులను నడించి పరిచింపబడి, భాషాతత్వసిద్ధాంతములను నడించి విస్పష్టముగ వ్రాయబడి 1915 లో బ్రచురింపబడిన మేనేషియర్ గారివారు అంశుభిల్లు కుట్టియను గ్రంథమునకును, హూఫ్ పరిషత్తుని వారు బామి అంశుభిల్లు స్థాపన యింజనీరింగ్ ఆర్కైవలయను గ్రంథమునకును సమానాధిక్యత నీయవలసియున్నది. ఇకను అడ్వర్టైజ్మెంట్ గారి హెరల్డ్ ఫలడెస్, పూయర్స్ (1857) డీజ్ బర్ నేటిస్ గారి జంతుపురాణగాథలను జూలబజిల్ మైథాలజీ డిప్లొమెట్ అనువృత్తురణ గాథలున, (1878-82) మొదలగుననే గ్రంథరాజములను తత్కాలికముగ రెక్కొనవచ్చునుగాని యిప్పుడు సమీచురవ్వాను.

80 యింజీనీరింగ్ జనల యాదినవాపమెద్ది? యనుప్రశ్న విట్టిపరిశోధనలకును, భాషాతత్వశాస్త్రమునకును నర్హత సంబంధము కలదిగ నున్నది. ఆర్యజాతి కాదనివాసస్థానమునకు గౌరవమునుపొందుట కాశియాఖండమునకు హక్కుచాలదని, భాషాతత్వకోవిదులకు చిరకాలమునుండి విరోధము విషయముగ నున్నది. పిన్కటన్ స్వీడను మొసలు కాక్సగు కొండలవరకుండిన యెరోపాఖండమందలి వివిధదేశముల గౌరవమునుపొందుటకు పండితముఖమున వాదప్రతివాదములు జరిపయున్నవి. యెరోపా కుత్తరభాగమార్కుల యాదినవాసమును విషయము ప్రకృతమున బహుజనాంగీకృతమయి యొప్పుచున్నది. 1902 లో వెలువడిన డై హి మెట్టడర్ యింజీనీరింగ్ అన గ్రంథమున నీవిషయమునుగూర్చి నవీనముగ ప్రకటింపబడియున్నది. మఱియు 1905-07 లలో బ్రెగ్టితమైన డై యింజీనీరింగ్ అనుగ్రంథమునుకూడనది ప్రకటింపబడినది. బాల్టిక్ సముద్ర పశ్చిమతీరమందుగాని యెరోపాకుత్తరమందలి పల్లపు నేలలయందుగాని అనగానిప్పటిజర్మనీసామ్రాజ్యమునందు ఆర్యప్రధమనివాసముండియుండినదని యీ రెండుపౌత్రములు చెబుచున్నవి.

31 భాషాకుటుంబాన్వేష్య సంబంధములనుగూర్చి 'సేమిటిక్' భాషలను హిందూయూరపియక్ భాషలతో కలపిచెప్పినపుడు ప్రపంచియుంటిని ఈసమస్య యింకనివిడలేదు. దీనిపరిశోధనవలన పూర్వము కంటే నిష్పక్షాధిక ఫలితములెవ్వియు లభించియుండలేదు. 1900 లలో నాంగ్లేయపండితముడగు స్వీటుదొరగారిచే బ్రకటితమైన భాషాచరిత్ర బాలబోధిని (Primer on the History of language) యందార్యభాషలకు బాహ్యరూపమున సంబంధరహితము గగన్పట్టెను ఉగ్రియస్ డోరల్, ఆల్ట్రయిక్, భాషలతోనున్న కల్పితమైన సుమేరియక్ భాషతోడను సంబంధముకలిగియున్నట్లు సూచించెను. దీనిపరిశోధనాబారము పండితులతలల నామమానీయులను మోపెను. తనయూనవీన సిద్ధాంతమును పండితులుహర్షింపక తమ పూర్వపక్షాధ్యములచే తివ్రముగవానిని ఖండితుని స్వీటుమహాశయుడెఱుంగకపోలేదు. కావుననే భాషోత్పత్తిసమస్యలలోనిది యంతర్భాగమని ప్రారంభమననే యాయననుడియుండెను. వివిధభాషలేపురాతన బాషోద్భవములుగనుండినను, వెవ్వేరు మాతృభాషాజనకములుగనున్నను, ఏమైననుదీనికిభాధ కలిగించనేరవు.

32 అనుద్భిష్టఫలితములను లభింపజేయునట్టియు, పరిశోధనేతర మార్గములయందు మహాఫలితముల లభింపజేయునట్టియు, నొకవిషయమునుగూర్చి యీశందర్భమున దెలుపవలసియున్నది. అదిజర్మనీచక్రవర్తిగారి పోషణపైనిపంపబడిన గూస్సీవీడెల్, లీకాక్,లను మహాపండితులిరువురును తురుష్కస్తాన తూర్పుభాగములలోకనుగొనిన నూతనవిషయముగనున్నది. పిషల్, యఫ్, డబ్లియు, మూలరు సీయజ్, సీయజలింగు, మొదలగు విద్వాంసులు జెన్మనుపండితపరిషత్పత్రికయందును సేల్మెనుపండితుడు సెంటుపీటర్సు బర్గుపత్రికయందును, ప్రచురించిన నమూనాలనుబట్టిచూడగా స్వీనుపండితుడిదివరకు కనుగొనినవాటితో సమముగ సైకతోద్భవములుగు యీనూతనశాసనములుగూడ చిత్రశిల్పశాస్త్రమునకు, కళలకుచాలముఖ్యమ

మని స్పష్టమగుచున్నది. ఆకస్మికమునకావలదరిని శత్రుభాషకుబదులు
కంటంభాషయుండుటకు హేతువునవగా ఆర్యభాషాప్రాచ్యభాషలన్ని
టియందును, తాలవ్యోక్తమగు శత్రుముండుచోట యూరసియన్
భాషాముఖ్యలక్షణముగు కకారముండుటయ నెనువై సర్వో హేతువును
పరిశోధించ భాషాశాస్త్రకోవిదు లితరవిద్వాంసుల హేతుముతో చా
లచరిత్రను చేయవలసియున్నది. ముగియుపటిలా కి చాచరిత్రపరిశో
ధకులకి మూల్య విషయరత్నములు లభించినవి. మితచరిత్రలకు
నూనికేముడమనుగూర్చిన విశేషజ్ఞానముపాదిన మెగాకుండ నిదివరకు
మూలరుచే సంప్రదించబడిన సాచిన్త భాగములతోపాటు ససేని
యస పాశ్చికభాషకు పరివర్తనముచేయబడిన న్యూటన్ మెంటులో
ని కొన్నిసూతనభాగములును లభించియున్నవి.

కెరి ఇటీవల భాషాశాస్త్రమును ముగిసినాభివృద్ధి గావించబడు
చుండుటచే నభిప్రాయములు సదాచారును నిన్న మొన్నటివరకు
నూతనముని యెంచబడుచుండినది సాక్షి పడిపోవుటయో, పండితగ
ర్భ్యమగుటయో తటస్థమగుచున్నది. ముగియుండుండింపబడి నట్లెంచ
బడిన పూర్వసిద్ధాంతములన్నియో నిలిచి వానినిజోషములైన సీ
ద్ధాంతములతో సమాన గావించబడుచున్నవి ఇంగ్లీషుభాష
యను భాషలయందలి దేశవిధినికాని దేశరణభాషములచే నొప్పక
యా గూపనిష్పత్తులను గూర్చించి పైని చెల్లినపరిణామమునకు
తార్కాణముగనన్నది. సంస్కృతభాషముందు దగిలమున భౌతిక,
భౌతిక అనుభాతువునకు, ఉత్తమ, మధ్యమ, ప్రథమపురుషైక వచన
ముల బహువచనములు వరుసను భరణి, భరసి, భరతియని యేల
నీకుటుంబములోని భాషాంతరములలో బేర్, బేర్మ, బేర్మ, అను
వానికి తుల్యరూపములుగాను పురుషద్యోతకములగు క్రియారూపాం
త్య ప్రత్యయములు సంస్కృతామోద్యవములని తొల్లి లాప్ మహాశ
యుడు సిద్ధాంతముగావించియుండెను. ఈసిద్ధాంతముపట్లను జన
సామాన్య మోదదాయకముగనుండినను పండితాలగీకారమును బ

జసియుండలేదు. క్రియాకాండములు విశేషోద్భవములనియు గుణ్య
 భావ్యద్వచపరిణామమువలన ప్రత్యయములేర్పడుననియు, హర్టుమహా
 శయుఁడు (ఇండో-ఇర్మానిష్ పోర్టుజ్ 17 సంపుటమున 36-84 పు
 టలలో) మిగుల యుక్తియుక్తముగ వివరించియున్నాడు. కాని యి
 తర సిద్ధాంతమందు కొంతసత్యమున్నను పరిశీలించవలసిన భాగమింక
 ను విశేషముగనున్నందున పండితామె ద యను బడసియుండలేదు.
 దీనియందలికొంతయును, బాప్ పండితునిచే చేయబడిన సిద్ధాంతము
 నుకొంతయును చేర్చునెడల భావిపండితులీనిచయమున నితికుపూ
 ర్వము తెలిసియుండిన విషయములనుగూడ నెక్కుఁడుశ్రమనుగూఁపిం
 చి యిప్పుడగత్య గోచరముగనున్న యావిషయమును తేటతెల్లము
 గునట్లుచేయుదురు.

84 గత 50 సంవత్సరములలో భాషాశాస్త్రజ్ఞానముపొందిన
 యభివృద్ధిని తిలకించువారందరికిని యీ శాస్త్రపరిభాషగాఁచిన య
 ద్భాషపరిణామము గోచరించును. పూర్వమునని పదాద్యుపసర్గలు,
 'పదాంతోఽపసర్గలు' అనుపదములనుపయోగింపక యిష్టము (For-
 mantia) ఛార్మంటి యాలేకవృత్తులనెడి బ్రెగ్మన గారి సంకేతానుసా
 రముగ (Formative Elements) ఛార్మంటివ్ యెలికొంటులేక
 కృతప్రత్యయములనెడ శబ్దముప్రయోగామోదమును బడియుచున్న
 ది. 'వర్-వెర్ననుపండితుని (Wurzal determinativa) వర్ణబిల్దె
 నిటివాయను పదమున కశరపర్యాయమగు ధాతుప్రత్యయములు
 లేక ధాతునిశ్చయకములు (Root Determinatives) రూట్ డిట
 ర్ మినేటివు అనుమాట భాషాశాస్త్రజ్ఞులకు నేమాతడమైయున్న
 ది. ధాతువులన్నియు నేకాక్షరములనెడ మనచిన్ననాటి సిద్ధాంతమి
 ప్పడంతరించినది. ప్రాతిపదికములు ద్వ్యక్షర త్ర్యక్షర యుక్తములు
 కూడ కావచ్చుననియిప్పుడంగీకరించి శాస్త్రవ్యవహారము నడుపుచు
 న్నారు. శాస్త్రవిషయములను సాధించుచున్నారు, ఇండో యూరి
 పియోయను భాషలయందలి ఆదిశబ్దరూపములను పునర్నిర్మాణము

గామీచుటయగదు ఏస్థి (అస్తి యనునం స్కృత శబ్దమాతృక) మొన
లగుకొన్ని తరగతి సిద్ధాంతరూపములనుగూర్చి గొప్పవాగ్దాదము జ
రగుచున్నదని యిదివరకే హుచ్చించియుంటిని. 1904లో స్కెయిలూ
యీవద్ద కళాశాస్త్రాదులనుగూర్చి జరిగిన మహాపండితసభలో జీ
యెర్బలు, ఎక్ అనుండిసిద్ధులైదుగుగాంచిన వాచప్రతివాదములవల్ల
పైసంగతి స్పష్టమౌతాగలదు. శిష్కసిద్ధిరూపములు పూర్వము 'వా
చకలోనందనా? లేక అవికేవల శబ్దరూపమాత్రములా? యనువిష
యముపై యీవాచ ప్రతివాదములన్నియు సాధారణవిషయమై
భాషాతత్వశాస్త్ర సిద్ధాంతములనుబట్టి యుచికాలపు సాంఘికాదిస్థి
తిగతుల ననుమానించినదియెంతవరకు సమంజసమై విశ్వసనీయము
తాగలదనిపించు వివాదాలశ్చయమైయున్నది. ఈవిషయమున తొందర
పడిసిద్ధాంతములు తేయుటకు జరిగి పండితులుమానివేసిరి. ఆర్యుల
నాగ్నాక తాపాగ్నిరంభమునందే గృహమందైనను కూతురుపాలుపితుకు
ట యుచారముగనుండుటచే పాలుపితుకునదియను నర్థముగలదు
హిత్య "శబ్దమునకు కుమార్తెయనుగర్థము సంభవించినదని పూర్వము
వలెనివ్వడు విధివాక్యమువలెనిర్వచన మొనర్చుటకీప్పటిపండితులుసా
హసింపకున్నారు. ఏసిద్ధాంతమునుగాని బలపర్చుటకు భాషాతత్వశా
స్త్రాధిపతియు గొణివృత్తి నాశ్రయించి యుపయోగించునుగాని వా
నికీ ప్రధాన హేతువుకాజాలవు. మానుషతత్వశాస్త్రము, భూతత్వశా
స్త్రము, వృక్షశాస్త్రము, మొదలగు శాస్త్రములతో నేకీభవించి
వానిసిద్ధాంత సహకారమున నిదిమానవచరిత్రయందలి ప్రధమభాగ
మును విశేషపరచగలదు.

85 ఇంకొక్క విషయమునుగూర్చి ముచ్చటించి వివరించుచు
న్నాను. ఈయుపన్యాస ప్రారంభమున భాషనర్వచన సామాన్యముని
కేల్పియుంటిని. భాషజనసామాన్యమున నందరికిని నొక్కరేయున్న
దనితాడు. ప్రపంచమున నేక భాషాస్థానన జరుగనున్నట్లు ప్రతీతి
రణము, ఏకభాష, ఏకలిపి, యనుమాటలు తరుచు ఏనులజారుచు

